

ИЛЯС ЭФЭНДИЕВ

Төслэр

ИЛЯС ЭФЭНДИЕВ

П ' Е С Л Ә Р

Азәрбайчан
Ушаг вә Кәңчләр Әдәбийяты Нәшрийяты
Бакы—1949

БАҢАР СУЛАРЫ

(5 пәрдә, 9 шәкил)

ИШТИРАК ЭДЭНЛЭР

А л х а н — колхоз сэдри, алтмыш яшында, аз саваллы.
С э д э ф — онун гызы, ийirmi үч яшында, орта тәһсилли.
Т у р а ч — Сэдэфин яхын йолдашы, ийirmi ики яшында. Бешинчи синфи гуртарыб.
У г у р — Кәнч оғлан. Сонра колхоз сэдри, ийirmi едди яшында, али тәһсилли.
Б а л л ы — онун анасы, элли яшында.
Г а л м а г а л М э д э д — колхозчу, гырх сәккиз яшында.
Н а р ы н к ү л — онун арвады, отуз беш яшында.
Н э ч э ф — бағ бригадири, гырх беш яшында.
Г у л у — һесаблир, гырх едди яшында.
Х а н м у р а д — кәнч колхозчу, ийirmi едди яшында.
А л ы к и ш и — гоча колхозчу.
Ш э ф э г — кәнч мүнәндис, ийirmi дөрд яшында.
Н и я з — Дөвләт Нәзарәт Назирлийинин ишчиси, ийirmi сәккиз яшында.
Колхозчулар, гызлар . .

БИРИНЧИ ПЭРДЭ

БИРИНЧИ ШӘКИЛ

Колхоз идарәсинин һәйәти. Кичик бағча. Пәрдә ачылдыгда габаг тәрәфдән тәләсик кәлән Ханмурад Нәчәфлә гаршылашыр.

Н э ч э ф — Енә һара белә, ай Ханмурад?
Х а н м у р а д — Вачиб ишим вар.
Н э ч э ф — Йохса райондан тәккимчи гыз-зад кәлиб?
Х а н м у р а д (ачыглы) — Гыз гыздыр, зад нәдир?
Н э ч э ф — Даһа яхшы... Де көрәк, һара тәләсир-сән?
Х а н м у р а д — Мушдулуға кедирәм...
Н э ч э ф — Кими мушдулугламаға?
Х а н м у р а д — Ону дейә билмәйәчәйәм...
Н э ч э ф — Демәсэн, бурахмаячағам.
Х а н м у р а д — Әл чәкмәз ки... Белә Сэдәфи мушдулугламаға кедирәм... Ди бурах!
Н э ч э ф — Нә олуб? Йохса гәһрәман ады вериб-ләр?
Х а н м у р а д — Верәндә нә олар? Даһа үрәйин нийә гопур?

Н э ч э ф—Доғрудан нә олуб?

Х а н м у р а д—Уғур кәлир!

Н э ч э ф—Кәлир?!

Х а н м у р а д—Галмағал Мәдәд бу саат райондан кәлиб. Дейир «өз көзүмлә көрдүм. Райком катибинин машиныны көзләйирди ки, миниб кәлсин».

Н э ч э ф—Һә... Белә де... Яхшы, бәс сән нийә белә ә-аяға дүшмүсән?

Х а н м у р а д—Нийә дүшмәйим? Киши илә дос-туг, бир ердә күнләр кечирмишик...

Н э ч э ф (бәркдән күләрәк)—«Гырговул ба-шыны сохуб кола, амма гуйруғундан хәбәри йохдур». Йохса дейирсән һеч нә билмирик?

Х а н м у р а д—Нәйи билирсиниз, ә?

Н э ч э ф—Сәдәфә ашиг олмағыны.

Х а н м у р а д—Әввәлә мән ашиг оlanda он-ларын әһвалатыны билмирдим. Икинчи, ашиг олсам да сәнин кими намәрдлик эләмәрәм: киши әскәрли-йә кедән кими арвадыны бошайыб гыза элчи көн-дәрдин. Утанмаз, ядыма дүшәндә аз галырам диши-нин отуз икисини дә гарнына долдурам!

Н э ч э ф—Яхшы, яхшы, өзүндән чыхма!

(Гызларын сәс-күйү, күлүш вә шән данышыглары эшидилир.)

Х а н м у р а д—Аһа, будур, кәлирләр!

Н э ч э ф—Мушдулугла, мушдулугла! Даһа әлн-дән нә кәлир ки... (О, ағыр аддымларла колхоз ида-рәсинә кедир. Ханмурад онун ардынча бахараг нә исә демәк истәйир. Лакин әлә бу вахт чийинләриндә кәтмән, дырмыг олан бир дәстә гыз вә Сәдәф сәс-күйлә сәһнәйә дахил олулар.)

С э д э ф—Даһа бәсдиран, гызлар! О гәдәр тә-рифләйирсиниз ки, адам утаныр.

Т у р а ч—Хәниш эләйирик, наз эләмәйәсән! Бу-ра бахын, гызлар, бу саат зәнк эләйиб район гәзе-тинә хәбәр вермәк лазымдыр.

Б ә н ө в ш ә—Әлбәттә... Зарафатдыр?..

Т у р а ч (гызлардан биринә)—Күлзар, сән мәғалә язмағда пәркарсан, йүйүр балача бир шей дүзәлт, телефонла район гәзетинә хәбәр вер:

К ү л з а р—Бу саат. (Идарәйә гачыр.)

С э д э ф—Лазым дейил, гызлар...

Т у р а ч—Хәниш эләйирик, наз эләмәйәсән! (Ханмурада) Һә, нә донуб галмысан, көрүрсән?!

Х а н м у р а д—Нә олуб?

Т у р а ч—Бизим Сәдәф, Балакиши оғлуна күч кәлди.

Х а н м у р а д—Нечә йә'ни күч кәлди?

Т у р а ч—Ярыша кирдиләр ки, көрәк ким бу күн үч йүз килограм памбыг йығачаг.

Б ә н ө в ш ә—Балакиши оғлу ики йүз әллийә чатмамыш Сәдәф үч йүзү вуруб кечди.

Т у р а ч—Гызлар, амма кәдә яманча пәрт олду!

Б ә н ө в ш ә—Фикир вердиниз, нечә гызар-мышды?

Т у р а ч (Ханмурада)—Һә, бәс нечә! Биз белә-йик!

Х а н м у р а д—Афәрин!

С э д э ф—Яхшы, гызлар, кедин динчәлин. Биз дә Турачла күндәликләри яздыраг.

Б ә н ө в ш ә—Кедәк, гызлар. (Сәдәфлә Турачдан башга һамысы чыхыр вә онларын кетдикчә узагла-шан маһнылары эшидилир.)

С э д э ф (Ханмурада)—Нә олуб, әмиоғлу, кө-зүмә гәмкин дәйирсән?

Х а н м у р а д—Әксинә, чох шадам. Өзүм дә шад хәбәр кәтирмишәм.

С э д э ф—Доғрудан? Кимә?

Х а н м у р а д—Сәнә!

С э д э ф (һәйәчан вә севинчлә)—Аһ, әмиоғлу бир тез де көрүм, нә олуб?!

Х а н м у р а д—Йох, мушдулугуму вермәсән де-мәрәм.

Т у р а ч—Яхшы, бир чүт готазлы чораб. Де көрүк, нә олуб?

Х а н м у р а д—Сән бир даян. Чорабы нейлэйи-рәм, нәнәм күндә бирини тохуюр.

С э д э ф (*һэйчанла*)—Бир көзәл яйлыг. Тез де көрүм.

Х а н м у р а д—Яйлыг айрылыгдыр. Бир тикмә-ли көйнәк. Бу шәртлә ки, өз элинлә тикәсэн...

С э д э ф—Яхшы, ди тез ол!

Х а н м у р а д—Онда дейим... Анчаг, эминәвә-си, бир мәсәл вар, дейрләр: «Тәзә ай чыханда көһ-нәни доғрайыб улдуз эдәрләр».

Т у р а ч—Ай гыз, кәл бәри, сән аллаһ, Ханму-раддыр да... Енә шитлийи тутуб.

С э д э ф—Йох, даян!

Х а н м у р а д—Ах, эминәвәси! Мән билирәм ки, бу саат сән нәләр кецирисән. (*Турачы көстәрәрәк.* Бу нә баша дүшүр?)

Т у р а ч—Эй, дүз-әмәлли даныш һа!

Х а н м у р а д—Һеч өмрүндә бир адам севми-сэн?

Т у р а ч—Дәрдим гуртармышды! Мән нийә се-вирәм? Әкәр лазымдыр гуй мәнн севсинләр.

Х а н м у р а д—Көрдүн ки, баша дүшмүрсән?

С э д э ф—Эһ, әмиоғлу! Даһа мәндә сәбр гал-мады.

Х а н м у р а д—Һә, эминәвәси. Демәк, тикмәли көйнәк. Өзү дә өз элинлә тикилмиш. Мән ону илин ән әзиз күнләриндә кейчәчәйәм. Гочалыб белим бүкү-ләнә гәдәр сахлаячағам.

С э д э ф (*күсәрәк*)—Яхшы, Ханмурад! (*Кет-мәк истәйир.*)

Х а н м у р а д—Даян, даян. Билирсэн, Уғур кә-лир!

(*Кәтмән Сәдәфин әлиндән дүшүр.*)

Т у р а ч—Доғру дейирсэн?

Х а н м у р а д—Бу күн бурда олачағ!

Т у р а ч—Сағ ол, Ханмурад. Сахсаған кими һә-мишә хейир хәбәр кәтирир.

Х а н м у р а д—Бура бах әй, сөз тапмырсан?! Сахсаған нәдир? Сахсаған...

Т у р а ч—Нәдир, сахсаған бәйәм писдир?

Х а н м у р а д—Бәсдир һа! (*Онун ағзыны әйир.*) «Сахсаған» (*Хейли бикәф һалда колхоз идәрәсина йолланыр.*)

С э д э ф—Ах, Турач. Көрәсэн доғрудур?! Бу беш илдә мән ону анчаг юхумда көрмфйә о гәдәр адәт этмишәм ки, инди ашкарда көрәчәйимә һеч инана билмирәм.

Т у р а ч—Ай Сәдәф, сән аллаһ, бирчә де кө-рүм, бир белә вахт кечәндән сонра сән ону енә дә истәйирсэн?

С э д э ф—О нә сөздүр, Турач? Сән ону соруш ки, һеч бир күн, бир саат ядындан чыхан дәгигә олуб? О кедәндә мәннм он едди яшым варды. Ин-ди исә ийирми үчә кецирәм. Ики ил көнлүмү онун мәктубларына бағладым. Ахырда онлардан да әлим үзүлдү. Дөрд ил билирсән ки, ондан һеч бир хәбәр-әтәр олмады. Мән онун ийини аяғы дәйән ерләрдән алдым. Һәр ачылан сабаһда, һәр кәлән баһарда ону көрдүм. Узун гыш кечәләриндә онун хәялилә диз-дизә отуруб севинч вә дәрдләримдән данышдым...

Т у р а ч—Ай гыз, сән һәмишә белә данышанда мәннм үрәйим бир тәһәр олур...

С э д э ф—Эһ, Турач! Бу беш илдә әкдийим һәр памбыг колу, дәрдийим һәр сүнбүл онун адилә бағ-лы олуб.

Т у р а ч—Валлаһ, сәндә бөйүк һөвсәлә вар. Йох-са беш ил зарафатдыр...

С э д э ф—Мүһарибәйә кетдийи күн мән она, бах, о сөйүдүн алтында раст кәлдим. Атынын башы-ны чәкиб даянды. Биз хейли вахт һеч нә даныша билмәдик. Ахырда о деди ки, «Сағ ол, Сәдәф, мәнн уютма!» Сонралар мән онун бу сөзләрини күндә

Йүз дэфэ өз-өзүмэ тэкрар эдирдим: «Мэни унутма».

Т у р а ч—Сэн икид гызсан, Сэдэф.

Н а р ы н к ү л (*сэһнэ архасындан*)—Мэн мүх-бир-зад танымарам! Анд олсун алдраһа, адамын шырымыны чэкиб чыхардарам!

Г а л м а ф а л М э д э д (*элиндэ гэзет Нарынкүлүн ардынча сэһнэйэ дахил олу*)—Яхшы, бу бойда кэнддэ биздэн савай адам тапмадыныз гэзетэ вурасыныз?

Н а р ы н к ү л—Йохса бизи үзүйола көрмүсүнүз? Валлаһ, о Күлзарды-нэди, она бир кэлиш кэлэрэм ки, бабасы дэли Ханкишинин тою ядына дүшэр! Бу да сөздүр?

Т у р а ч—Ай Нарынкүл бачы, гышгырма көрөк, ахы нэ олуб?

Н а р ы н к ү л—Гышгырарам, һэлэ бир аз да ояна кедэрэм. Башыныза адам гәһэт иди?

М э д э д—Көзүңүз элэ бизи көрмүшдү?

Т у р а ч—Кэнддэ сиздэн аз эмәккүнү алан йохдур, Мэдэд эми!

Н а р ы н к ү л (*элини көстәрир*)—Бах, бурдан кэлиб, бурдан да чыхыр. Азды өзүмүзэ, халга нэ дэхли вар!

М э д э д—Балам, аз олчаг кэлиб сиздэн ки, чөрәк-зад истәмирик...

Н а р ы н к ү л—Колхоздур, сэнин әмрин ики йүз күн алмагла ашыр, мәнимики дэ йүз күнлэ...

Т у р а ч—Бәс халгын, дөвләтин хейри?!

М э д э д—Яхшы, инди ки, беләдир, бәс о бириләрини нийә язмышсыныз, һә?

Т у р а ч—Мәсәлән, кими?

(*Алхан дайы, Нәчәф, һесабдар Гулу, Сэдәф, Ханмурад идарәдән чыхырлар.*)

М э д э д—Кими? Одей, бах, о гочағы! (*Нәчәфи көстәрир.*) Бүтүн бағлары виран элэйиб. Өзү дэ адыны гоюб бағ бригадири...

Н а р ы н к ү л—Беш илдир һавайы эмәккүнү алып!

М э д э д—Она көрә ки, кириб сәдрин гылыгына!

Н а р ы н к ү л—Ортада ейиб гырагда кәзир. Дейәндә дэ биз олуруг пис...

А л х а н—Нә олуб, ай Мэдэд, нэди енә әр-арвад кәнди көтүрмүсүнүз башыныза?

М э д э д—Нә олачаг, мүфтәхорлары орда гоюб гэзетә бизи вурурлар.

А л х а н—Бир илдә йүз эмәккүнү аланда, әлбәттә, гэзетә вурарлар. Ишләмирсиниз!

М э д э д—Йохса ки, ишләдийимизи чох дүзкүн һагг-һесаб элэйирләр!

А л х а н—Ким дүз һесаб эләмир? Нә гәдәр ки, мән сағам, бир нәфәрин һагына да кәм бахылмаз!

М э д э д—Сәнин элэ чох хәбәрин олу! Йүз дэфә кэлиб сәнә демишәм ки, һесабдар Гулу бизим күнүмүзү дүз һесабламыр. Дейирсән о элэ адам дейил; чүнки нәдән: сәни көрәндә дөрдгәт олу. Бәли, бәли дейир... Сән дэ ки...

Г у л у—Йолдаш сәдр, хаһиш эдирәм мәнә ичәзә верәсән, буңу мәнкәмәйә верим. Мән белә тәһгирләрә дөзә билмәрәм. Бу бөһтандыр! Мән он ики ил коммунхозда баш мүһәсиб олмушам! Амма бир дэфә белә сөз эшитмәмишәм!

М э д э д—Әкәр сән дүз-эмәлли адамсан, нийә о бойда бухалтерлийи бурахыб, кэлиб колхозда һесабдар олмушсан, һә?

Н а р ы н к ү л (*Алхан кишидән чәкинә-чәкинә*)—Ахы колхозда даш-баш вар.

А л х а н (*Нарынкүлә*)—Сәсини кәс! Йүз дэфә демишәм әрин данышанда сән дэ бөйүрдән ат салма! (*Нарынкүл кери чәкилиб ағзыны яшмайыр.*) Сөз илэ иш олмаз. Мәнә бир сүбүт вер, көр атасыны далына шәләлэйирәм, йохса йох!

М э д э д—Сүбут? Сүбуту пардан алым? Мән кәмсавад, сән кәмсавад, һагг-һесабадан нә сәнин башын чыхыр, нә дә мөним...

Н э ч э ф—Мәрифәтли даныш, ә! Бәс нә чүр һагг-һесабадан башы чыхмыр ки, он едди илдир сәдрлик эдир? Яхшы дейибләр ки, инсан нәмәкбәһарамдыр. Балам, чындырындан чин үркүрдү. Алхан сәни кәтириб адам әләди, агзыны чөрәйә чатдырды. Инди башламысан...

Һ е с а б д а р (*Нәчәфә*)—Ай чаным, она нә баш гошурсан? Дейир, «Гарғаным мин бир ики оюну вар бир гозун башында. Бу күй-кәләкдән мәгсәд одур ки, һеч кәс Мәдәдә динмәсин. Ады олсун колхозчу, амма өзү сәһәрдән ахшамачан өз хүсуси тәсәрруфатында ишләсин. Вәссәләм!

М э д э д—«Кечәл бахды күзжүйә, адын гойду өзкәйә».

Н а р ы н к ү л—Балам, бу сән Нәчәф дейилсән ки һа, адыны гоймусан бағ бригадири, амма өзүн сәһәрдән ахшамачан базарларда мейвә сатырсан?!

А л х а н (*Нарынкүлә*)—Лә'нәт сәнә, шейтан! Енә башладың?!

Н а р ы н к ү л (*чәкинә-чәкинә*)—Ай Алхан дайы, нейләйим ахы. Диниб-данышанда ачығын тутур. Динмәйэндә дә адам галыр гырыла-гырыла. Тикан гырмаг лазымдыр, кәрәк бизимки кетсин. Гышда мешәдән одун дашымаг лазымдыр, кәрәк бизимки кетсин, элә ки, алма дәрмәк лазым олду, Нәчәфин гоһумлары, яғ чалхамаг лазым олду, Гулунун гоһумлары... Дәйирманда дурмаг лазым олду...

А л х а н—Колхозда яхшы-пис иш йохдур! һамысы бирдир. Бура бах, дәйирманда сәнин әрни дурса, неһрәни дә сән чалхасан онда яхшы олар?

М э д э д—Хейр. Дедийимиз одур ки, бу дәфә кол гырмаға мән кедәндә, о бири дәфә дә Вәли кетсин.

А л х а н—Адә, нә вахтачан көзү өз габағыныза

әшәчәксиниз? Нә вахт адам олачагыныыз? Балам, нә «мән», «сән»-базлыгыр. Аз галыб кедәк коммунизмә чатаг, һәлә тәздәдән башламысыныз «нийә филанкәс алма йығды, мән кол гырдым!». Филанкәс писдир, сән яхшы ол! Чамаатын хейринә хәянәт әләмә, онда һәр шей өз йолуна дүшәр! Гой йүз адамын бири пис олсун. Бир күпә яға бир дамчы су һеч нә әләмәз!

М э д э д—Әлә белә дейә-дейә бунлары чыхармысан бизим башымыза! Илан кими габыг гояч мән, амма һамыдан чох әмәккүнү алан Нәчәф!

Г у л у—Демогаглогла иш олмаз, йолдаш Мәдәд! Һәр кәсин өз ери вар.

(*Машын сәси кәлир. Чамаат бахыр. Уғур әлиндә йол чамаданы кәлир.*)

С э с л э р—Уғур!.. Уғур кәлир...

У г у р—Хош көрдүк сизи!

С э с л э р—Хош кәлдин, Уғур!

А л х а н (*ону гучаглайыр*)—Ай һәмишә сән кәләсән! Һәмишә сән кәләсән!

(*Уғур һамы илә көрүшүр.*)

У г у р—Хош көрдүк, Сәдәф!

С э д э ф (*пычылы илә*)—Уғур...

А л х а н—Адә, йүйүр, Баллы арвады мушду-луғлар!

Х а н м у р а д—Будур, өзү кәлир!

А л х а н—Даянын, ушаглар. Һеч кәс динмәсин. Кәрәк таныячаг? (*Һамы вә Уғур сүкут ичиндә данырлар.*)

Б а л л ы (*дахил олуб тәәччүблә адамла ра бахыр*)—Нә олуб, нийә белә бой-боя верибсиз? (*Уғур һәйгәчан ичиндә күлүмсәйир. Баллы көзүнү адамла ра кәздирәрәк. бирдән Уғуру көрүр.*) Бисмиллаһ, бала!

У р у р—Ана!
Б а л л ы—Огул!

*(Ана-огул гучаглашырлар. Сәдәфин көзүндә севинч
яшлары парлайыр.)*

П е р д е

ИККИНЧИ ШӘКИЛ

Алхан дайынын эви. Арха тәрәфдәки пәнчәрәләрден кәнд баглары үзәриндә ахшам күнәшинин сон шыгы көрүнүр. Пәрдә ачыланда сәһнә архасындан гызларын күлүш сәсләрн эшидилир.

С э д э ф *(сәһнә архасындан)*—Бир даянын, гызлар, керисини охуорам...

С э с—Яхшы, оху!

С э д э ф *(сәһнә архасындан)*—«Беләликлә ики илдән сонра бизим тарламызын дөрд бир тәрәфн яшыл сөйүдлүк олачаг... Ағачларын диби илә дуру су ахачаг! О заман бизим тәнәффүс фасиләләримиз даһа да фәрәһли кечәчәк...»

Т у р а ч *(сәһнә архасындан)*—Һә, инди яхшы гуртарыр...

С э д э ф *(сәһнә архасындан)*—Онда Күлзар ал, сән де, язсын... Мән даһа йорулмушам...

Т у р а ч *(сәһнә архасындан)*—Билирик, о нечә йорулмагдыр! Яр кәлән йоллар...

С э д э ф *(сәһнә архасындан)*—Яхшы, Турач, шулулгуг салма. Гой язсын. *(О, фәрәһли бир маһны зүмзүмә эдә-эдә сәһнәгә дахил олур. Бир аз даяныб пәнчәрәдән көрүнән узаглара бахыр, үзүндә хош бир тәбәссүм заһир олур. Чеврилиб долабдан балача бир боғча чыхарыб ачыр, орада чүрбәчүр кәйнәк, чораб вә әл яйлыглары көрүнүр. Гыз зүмзүмә эдә-эдә онлары бир-бир көтүрүб бахыр.)*

Т у р а ч *(әлиндә кағыз кәлир)*—Сәдәф, -бу шеһри дә бурахырыг?

(Сәдәф башы илә тәсдиг әдир.)

Т у р а ч *(шейләри көрәрәк)*—Ай гыз, бунлар нәди?

С э д э ф—Бунлар мәнним юхусуз кечәләримин ядикарыдыр, Турач!

Т у р а ч—Демәк, өзүнә әлалтындан чегиз дүзәлдирмишсән. Батмыш көр нечә дә гәшәнк нахышлар вуруб!..

С э д э ф—Әһ, Турач... О нахышларын һәр бириндә бизим севкимизин бир нағылы тохунуб!

Т у р а ч—Баша дүшүрәм. Йәһни бунлары онун фикрилә тохумусан дә?

С э д э ф—Әләдир. Бунларын һәр илмәсини атанда хәялымдан мин фикир кәлиб кечирди, дейрдим көрәсән о инди һардадыр? Биз бир дә көрүшәчәйкми?

Т у р а ч—Яхшы, яхшы. Инди үрәйин буза дөнүб я йох?

С э д э ф—Ах, Турач! Мән инди о гәдәр хошбәхтәм ки!.. Әлә бил кәңлүм көзәкөрүмнәз гушларын маһнисилә долу бир баһардыр!

Т у р а ч—Әй, ай Сәдәф, о китаблары о гәдәр охумусан ки, данышығын да чашыб. Гуш-зад нәди? Бирчә де көрүм хәлвәтә салыб һеч бир данышыб әләдиниз я йох?

С э д э ф *(күләрәк)*—Даһа хәлвәтә нә үчүн? Йох. Дүнәндән көрүшмәмишик. Баллы хала гапыдан чөлә бурахмыр.

Т у р а ч—Нейләсин. Анадыр. Беш ил сәнә зәрафат кәлир?

С э д э ф—Аһ, бу беш ил. Инди о күнләр мәнә бир юху кими кәлир. Дейрәм көрәсән мән онун айрылыгына нечә дөзмүшәм? Дүнәндән бәри һәр дәһигәм бир ил кечир.

А л х а н (*дахил олуp*)—Гә, гызлар, нә вар, енә сучуллуту кими бир-бириниздән айрылмырсыныз?

С э д э ф—Ата, неч билирсэн бу күн нә гэдәр иш көрмүшүк?

Т у р а ч—Тәкчә Сэдәф ики йүз әлли кило памбыг йыгыб!

С э д э ф—Инди дә дивар гәзетинин нөвбәти нөмрәсини чыхарырыг.

А л х а н—Бу дәфә кимә чәкирсиниз?

Т у р а ч—Гәзет чыхандан сонра биләрсиниз, редакциянын сиррини дейә билмәрик.

А л х а н (*күлүp*)—Валлаһ, яманча гызларсыныз! Сиздән горхмаг лазымдыр. Язын! Тәнбәлләри биабыр эдин! О Нәчәфин өзүнә дә бир мөһкәм чәкин. Дүнән Мәдәд догру дейирди.

С э д э ф—Өзүн эләйирсэн, ата!

А л х а н—Бу нә сөздүр, гызым? Мән она дейирәм пис ишлә?

С э д э ф—Нә үчүн Нәчәфи чыхарыб еринә башга бир адам гоймурсунуз?

А л х а н—Чыхартмаг олмүр, гызым, элдир, обадыр, адамын үзүндән кәлмир.

С э д э ф—Ай ата, ахы бу сәнин өз хусуси ишин дейил ки. Бу чамаат ишидир!

(*Гапы дөйүлүp, Сэдәф йүйүрүб ачыр. Уғур дахил олуp, Сәдәфлә Турач о бири отага гачырлар.*)

У г у р—Салам.

А л х а н—Ай әлейкәссалам!

У г у р—Машаллаһ, көзәл эвләр тикдирмисән.

А л х а н—Баллы арвад үчүн тикдийимиз нечә?

У г у р—О да көзәлдир. Көрәндә лап мәттәл галдым. Ахы мән анамы балача бир дахмада гоюб кетмишдим. (*Әйләшәрәк.*) Арвада о гэдәр һөрмәт эләмисиниз ки, неч билмирәм сизә нечә тәшәккүр эдим.

А л х а н—Тәшәккүрү-зады гатла, гой чибинә. Бирчә ондаң даныш көрүм кәнди, колхозу нечә кө-

рүрсән? Сән кедәндән бәри бир дәйишиклик вар я йох?

У г у р (*фикирли*)—Әлбәттә дәйишиклик чохдур. Тәзә эвләр тикилиб, кәндә су чыхарылыб. Колхоз варланыб, эвләрдә радио охуюр. Бунларын һамысы яхшыдыр. Анчаг... (*Гыса пауза, Алхан чубугуну чыхарыб долдурур.*) Гәлә аздыр!

(*Пауза. Алхан тәәчмүблә она бахыр.*)

А л х а н—Бәс сән нә истәйирдин? Алы кишинин ил он ики ай арпа чөрәйи емәкдән дишинин дибияра оларды. Инди сары буғданы гоймага ер таппыр... Галмағал Мәдәдин чындырындан чин үркәрди, инди тойда-байрамда кейиниб мәчлиси чыханда дейирсэн көрәсән һансы һампададыр. Пәри оғлу Ханмурадын атасы ил он ики ай бир чырыг човустанда оларды. Амма инди оғлу шәһәрдән никил чарпайылар кәтирдир...

У г у р—Бунлар һамысы чох яхшыдыр. Лакин гаршымызда ачылан үфүгләр о гэдәр кениш, арзуларымыз о гэдәр бөйүкдүр ки...

А л х а н (*сөзүнү кәсир*)—Ахы бирчә мәни баша сал көрүм бәс сән нә истәйирдин?!

(*Гыса пауза.*)

У г у р—Мән истәрдим ки, Галмағал Мәдәд ялбиз тойда-байрамда дейил, һәмишә яхшы кейинсин! Онун бир дөст әвәзинә он дөст костюму олсун! Ханмурадын шәһәрдән кәтирдийи чарпайыларда тәкчә райондан кәлән тәһкимчиләр дейил, онун анасы Пәри дә ятсын! Эвләр планла тикилсин. Әйри-үйрү, дар даланлар әвәзинә кәнарларында алма ағачлары әкилмиш кениш асфалт күчәләр олсун!

Мән истәрдим ки, электрик ялныз кәндләримизә ишыг дейил, тарлаларымыза су версин! Тахыл дөйсүн! Йүк дашысын! Мән истәрдим ки, колхозун о гэдәр дөвләти олсун ки, мәним анам Баллы арвадын өз гапысында хусуси инәк сахламага әһтиячы олмасын.

А л х а н—Дөвләт, дөвләт! Чаным, сән дөвләт нәйә дейирсән ки, колхозчунун бу илинин тахылы о бири илә галыр!

У ф у р—Мән дөвләт она дейирәм ки, гызыл зә- миләр дәрә кими далга вуруб һәятә өз ағушуна ал- сын! Колхоз амбарына о гәдәр сары буғда ахсын ки, онун габағында һеч бир эһтият дуруш вериб даяна билмәсин! Бах, бу заман һәйәтәны тәсәррүфат да, гызыл инәк дә Баллы арвад үчүн артыг йүкдән баш- га бир шей олмаячга!

А л х а н—Дейсән сән коммунизмдән даны- шырсан?

У ф у р—Йох, мән сосялизмдән данышырам. Мән элә бир дөврдән данышырам ки, онунла коммунизм арасында бирчә аддым мәсафә олсун! (Пауза.) Бу- нун үчүнсә ики шей лазымдыр: йүксәк мәһсул, йүк- сәк мәдәнийәт!

А л х а н (фикирли өз-өзүнә)—Йүксәк мәһсул, йүксәк мәдәнийәт... (Уғура.) Сәнчә биз, орта һе- сабла һәр һектардан нә гәдәр памбыг көтүрмәли- йик?

У ф у р—Йүз сентнер!..

А л х а н—Йүз сентнер көтүрәнә һөкүмәт гәһрә- ман ады верир, дөшүнә гызыл медал тахыр...

У ф у р—Бәли, һамы гәһрәман олмалыдыр! Икин- чи йол йохдур! (Пауза.) Сән элә күман әдирсән ки, биз йүз сентнердә даяначағыг?!

(Пауза.)

А л х а н (яваш сәслә)—Сән һағлысан, (пауза, элини масая чырғараг) йохдур, йох! Гартал кими йүксәлмәк, көйләри чөвлан эләмәк, фәләйә гәдәр галхмаг истәйирсән! Анчаг нә эдәсән ки, ганады гы- рыг гуш кими чырпыныб ериндә галырсан! (Пауза. Кәркин өз әсәби һаллар кечирилир.) Савадым аз- дыр, баша дүш! Эллим йохдур! Нечә дафә бу ча- маата демишәм, даһа мәним вахтым кечиб, гочал-

мышам. Кәлин бу элмли оғланлардан бирини кечир- дәк сәдрлийә. Сөзүмә бахмырлар ки, бахмырлар.

У ф у р (зарафатла)—Нә үчүн дә бахсынлар? Биз сәни һәлә тәздән чаванлашдырачағыг. Даян бир...

А л х а н—Эһ, гардашоғлу... дейир, гарталлар бир күн чәм олуб гоча гарталы өзләринә ағсаггал сечдиләр. Гоча гартал да онлар үчүн нә ки лазым- ды, этди. Көрпәләринә исти чейран ганы ичиртди. Дәлиләринә йол кестәрди. Күнләрин бириндә уза- лары сейр әдиб гайыдан чаван бир гартал гоча гар- тала деди: «Нийә сән бизи бу дәр гаялыға сы- хышыдырб дурмусан? Неч билирсәнми дүняда нечә кениш ерләр, әзәмәтли гаялар вар?». О заман гоча гартал аһ чәкиб гушлары чағырды: «Әзизләрим,— деди,—мән даһа гочалмышам. Көзләрим яхшы көр- мур. Өзүнүзә айры бир башчы сечин». Гушлар сәс- сәсә вериб: «Биз сәнсиз долана билмәрик!» деди- ләр. Дүня көрмүш гоча гартал: «Йох, сәнв әдирси- низ,—деди,—бах, бу чаван гарталы өзүнүзә башби- лән сечин. Инди онун ганадлары мәнимкиндән гүв- вәтлидир. Онун көзләри даһа да узағлары көрүр». Гушлар фикирләшдиләр, сонра аһ чәкиб гоча гар- талын сөзүнү тәсдиг этдиләр. (Фикирли пауза.) Ях- шы, сәнин фикрин нәдир? Кәнддә галачагсан, йох- са?

У ф у р—Бәли, колхозда ишләйчәйәм.

А л х а н—Колхозда нә иш көрәчәксән?

У ф у р—Һәр нә версән. (Күлүмсәйәрәк.) Ахы мән бағбанам.

А л х а н—Һейләдир, о вахт сән Кировабадда, кәрәк ки, бағчылыг охуюрдун?

У ф у р—Бәли, кәнд тәсәррүфат институтунун бағчылыг шөбәсиндә охуюрдум. Тәәссүф ки, мұһа- рибә имкан вермәди гуртарам. Дөрдүнчү курсдан орду алындыг.

А л х а н (фикирли)—Бунун эйби йохдур. (Те-

лефон зэнки. Дэстэйи көтүрүр.) Бэли, салам, йол-
даш катиб. Кефин яхшы олсун. Нардан данышыр-
сан? Бизим идарэдэн? Бу саат кэлирэм. (Дэстэйи
асыр. Уфура.) Райком катиби келиб. Сэн отур, мэн
бир идарэйэ дэйим, кэлэрэм, бир эмэлли-башлы
сөһбөг эдэрик. Сэнинлэ ишим вар. Элимэ яхшы
дүшмүсөн. (О бири отага.) Ай гызым, чайдан-заддан
назырла! (Чыхыр. Сэдэфлэ Турач о бири отагдан
йүйүрүрэк калырлар.)

Т у р а ч—Валлах, эмиоглу, Сэдэфин яманча
бөхти вар. Сөнөрдөн дейир «Нэ олайды, бирчэ атам
идарэйэ чагырайдылар!»

С э д э ф—Басдир на, Турач, бах күсэрэм. Уфур
да элэ билэр доғру дейирсэн.

Т у р а ч—Нэ олсун, ай гыз, тэбиэтин ганунудур
дэ...

У ф у р—эмигызы, мэн кедэндэ сэн бир утанчаг
ушаг идин, бу дөчэллийи нардан өйрэндин?

Т у р а ч—Бэс сэн билмирсэн ки, дүняда һэр
шей дэйишир?

У ф у р—Оһо! Сэн фэлсэфэйэ кечдин, эмигызы!

Т у р а ч—Бэс нечэ! Сэдэф дейир ки, инди көр-
дүйүмүз гая бир санийэ эввэл көрдүйүмүз дейил.
Амма, бура бах, эмиоглу, бирчэ шей һеч вахт дө-
йишмэз! Экэр билдин о нэди? (Сэдэфэ көз вурур.)

У ф у р (фикирләшир)—О нэ ола билэр?

Т у р а ч—Һэ, тап көрөк дэ! (Сэдэфэ көз вурур.)

У ф у р—Ахы һеч бир заман дэйишмэйэн нэди?

Т у р а ч—Севки! Билдин? Ай меним дүнялары
кэзиб кэлэн эмиоглум! Дағ-даш дэйишэр, амма сев-
ки дэйишмэз!

У ф у р—Белэ де...

Т у р а ч—Нэди? Йохса сэн буна шүбһэ эдир-
сэн?

У ф у р—Шүбһэ этмирэм, анчаг билмэк истэйи-
рэм сэн буну нардан билирсэн, китабларда охуму-
сан, йохса...

Т у р а ч—Китаб нэди? Китабда язылан севки-
лэрин ахыры эйзэн дава-шава олур. Мэн буну һэят-
да, тэчрүбэдэ көрмүшэм!

У ф у р—Оһо! Тэчрүбэдэ...

Т у р а ч—Бэс нечэ! Бирдэн элэ билэрсэн өз тэч-
рүбэмдэ на! Йох, айры адамда көрмүшэм. (Сэдэфэ
ишарэ эдир.) Эһ, эмиоглу, нейләйэк, тэбиэтин гану-
нудур дэ... (Бир сэс эшидир кими.) Яғ дашыр? Бу
саат! (О бири отага гачыр.)

У ф у р—Сэн нэ гэдэр көзэл гыз олмусан, Сэдэф!
Һеч мени хатырлайырдын?

С э д э ф—О күнлэри ядыма салма, Уфур. Сэн о
долайы йолу бурулуб көздэн итэн дөгигэдэн меним
интизар долу, сөксөкэли күнлэрим башлады. Һэр
кэси көрүрдүм, элэ билирдим сэндэн данышачаг.
Кефсиз бир адама раст кэлэндэ үрэйим гырылыб
аягымын алтына дүшүрдү. Дейирдим бэс, аллах элэ
эммиш, сэндэн бир пис хэбэр вар. (Пауза.) Меним
үчүн эн эзаблы дөгигэлэр—почталйону көзлэдийим
заманлар олурду. О кэлмэйэндэ сэбрим кэсилирди.
Кэлэндэ дэ үрөк элэйиб сэндэн кағыз олуб-олма-
дығыны соруша билмирдим. Аһ, о күнлэр... Сэнэ нэ
олду, Уфур?

У ф у р (сон дэрэчэ тутгун)—Һеч нэ, Сэдэф...

С э д э ф—О күнлэри хатырламаг сэнин үчүн дэ
ағырдыр, элэ дейилми?

У ф у р—Элэдир, Сэдэф...

С э д э ф—Эйби йохдур. Эһ, Уфур. Биз көрөк о
гэдэр хошбөхт олаг ки, о күнлэрин һейфи чыхсын.
(Йүйүрүб Уфур үчүн тикдийи шейлэри кэтирир.)
Бунлар меним сэнэ эн гиймэтли һэдиййэмдир; чүн-
ки бунлары тикэ-тикэ мэн сани дүшүнмүшэм... (Шей-
лэри гэгэтэ бүкмэк истэйиш.)

У ф у р (һэйэчанла онун элиндэн тутур)—Да-
ян, Сэдэф!

С э д э ф—Нэ олуб, йохса Баллы халадан гөр-

(Уғур чыхыр. Сәдәф onun ардынча галыя доғру бир-ики аддым атыр. Сонра гайыдыб паракәндә һалда масанын үстүнә төкүлән шейләрә бахыр вә бирдән һөнкүртү илә ағлайыр.)

П е р д е

хурсан? Нараһат олма, о мәни сәндән чох истәйир.
(Шейләри бүкүр.)

У ғ у р—Инди мән сәндән һәдиййә гәбул этмәйә һағлы дейиләм, Сәдәф!

С ә д ә ф *(шейләр элиндә олдуғу һалда)*—Сән нә данышырсан, Уғур? Нийә һағлы дейилсән?

У ғ у р—Она көрә ки...

С ә д ә ф *(ваһимә илә)*—Йохса, мәндән бир сөз-зад эшитмисән?

У ғ у р—Сәндән яхшылыгдан башга һеч нә эшит-мәмишәм. Сән дүнянын ән нәчиб гызысан! Лакин мән...

С ә д ә ф—Сән мәни горхудурсан, Уғур!

У ғ у р—Мән башга бир гыза сөз вермишәм...

С ә д ә ф *(рәнки ағарыр)*—Сән нә ағыр зара-фат эләйирсән, Уғур?!

У ғ у р—Мән зарафат эләмирәм, Сәдәф! *(Сәдәфин элиндәки шейләр дүшүб масанын үстүнә дағылыр. Кәркин вә гыса пауза.)* Мәни бағышла, Сәдәф. Заман, шәраит элә кәтирди ки...

С ә д ә ф *(тагәтсиз)*—Лазым дейил. Неч нә ла-зым дейил!

У ғ у р—Ичазә вер, мән өз һәрәкәтими изаһ эдим...

С ә д ә ф—Зәһмәт чәкмә, Уғур, биз бир-бирими-зи изаһатла севмәмишдик ки, инди дә...

У ғ у р—Ахы сән беш ил отуруб мәни көзләми-сән.

С ә д ә ф *(аяг үстә күчлә даянараг)*—Эйби йохдур. Мән буна тәәссүф этмирәм!

У ғ у р—Тәшәккүр эдирәм. Биз бундан сонра бир-биримизи ән сәмими бир дост кими севәчәйик, элә дейилми?

С ә д ә ф *(күчлә)*—Эләдир...

У ғ у р—О кечән күнләр исә гой бизим кәләчәк һаятымызын әзиз бир хатирәси олсун. *(Пауза.)* Сағ ол, Сәдәф...

ИКИНЧИ ПЭРДЭ

ҮЧҮНЧҮ ШӘКИЛ

Угурун эви. Садә, тәмиз гонаг отағы. Пәрдә ачыланда
Угур телефонда райком катиби илә данышыр.

Угур—Сиз һеч бир шейдән нараһат олмайын, йолдаш катиб. Һәр һектардан 35 сентнер бугда, элли сентнер памбыг! Бу бизим гәт'и сөзүмүздүр. Бәли! Мәдәнийәт сарайынын мәсәләсини сабаһ музакирә эдәчәйик. Мүһәндис дүнән кәлмәлийдә, билмирәм нийә ләнкиди? Бир чаван ғыздыр... Мәним нишанлымдыр. (Кулур.) Токумузу мәдәнийәт сарайыны тикиб гуртарандан сонра... Ады Шәфәгдир. Чох сағ олун. Һәләлик. (Дәстгәйи асыр. Турач ачыглы һалда дахил олараг элиндәки гәзетләри масанын үстүнә гоюр.)

Угур (фикирли)—Белә-белә ишләр, әмиғзы.

Турач (кетмәк истәйир)—Хаһиш эдирәм мәнимлә данышмаясан.

Угур—Бир даян көрүм...

Турач—Бурах...

Угур—Де көрүм мәнән нийә күсмүсән?

Турач—Мән сәннин кими вичдансыз адамла данышмаг истәмирәм.

Угур (һейрәтлә)—Вичдансыз?!

Турач—Бәли, вичдансыз! Вичданын олсайдык белә иш тутмаздын!

Угур—Ахы мән нейләмишәм?

Турач—Даһа бундан артыг нә эдәчәксән? О көзәлликдә ғыз беш ил отуруб сәннин йолуну көзләйиб, сән дә кәлиб белә эләйирсән? Инди о, чамаатын үзүнә нечә бахсын?

Угур (тутгун)—Бу бизим хүсуси ишимиздир, әмиғзы, бунун чамаата нә дәхли вар?

Турач—Нечә нә дәхли вар? Һапы билирди ки, о сәни көзләйир. Инди ки, көнлүн тутмамышды, нийә эл ичиндә хар эләйирдин? Яланчы!

Угур—Бу чох ағыр иттиһамдыр, әмиғзы. Мән яланчы дейиләм вә яланчы адамлары да инсан һесаб әтмирәм!

Турач—Яланчы олмасайдын демәздин ки, (ону ямсылайыр), «сәни сеvirәм».

Угур—О заман биз чох кәнч идик, әмиғзы. Бизим о вахтки дуйғуларымыз һәятын фыртыналарындан бихәбәр олан көрпә ушаг тәбәссүмү кими иди...

Турач—Бәс сонра нә олду? Йохса чийиннә пагон вурандан сонра өзүнү бизә ярашдырмадын?!

Угур—Ах, сән нә ямансан, әмиғзы!..

Турач—Бәс нечә. Онун еринә мән олайдым, көрәрдин сәнә нә эдәрдим! Бу да сөздүр?..

Угур—Әмиғзы, бирчә кәл отур. Сәнә данышым. Көр ки, инсанын һиссләри нә кими тәсирләр алтында дәйишилир. Ахы дүнән сән өзүн дейирдин ки, һәр шей дәйишир...

Турач—Мән дашы, гааны дейирдим, сәдагәти, вәфаны демирдим.

Угур—Бирчә гулаг ас...

Турач—Лазым дейил. (Ачыглы һалда чыхыр.)

Баллы (дахил олуру)—Бала, бу нә ишди сән тутмусан?

Угур—Нә олуб, ай аһа?

Б а л л ы—Башына иш гәһәт иди, кәрәк Алханын еринә кечәйдин? Бәйәм биз һәмишә сәдрликлә чәрәк емишдик?

У ғ у р—Мән сәдр олмаг фикриндә дейилдим, ана, чамаат мәсләһәт көрдү.

Б а л л ы—Чох да чамаат мәсләһәт көрдү, сән нийә бойнуна көтүрдүн?

У ғ у р—Мән чамаатын сөзүндән чыха билмәздим, ана! Биздә азлыг чохлауға табедир.

Б а л л ы—Һәр һалда яхшы иш тутмамысан, бала. Биз Алханла дедә-баба достуюг. Дуз-чәрәк кәсмишик.

(Пауза.)

У ғ у р—Ай ана, мәни сәдр сечмәк үчүн чамааты кечә-күндүз дилә тутан элә Алхан өзү олмадымы? Көрмәдинми нечә дөфә бура кәлди?

Б а л л ы—Кечиб. Аллаһ хейир версин. Анчаг һазырлаш, гызы кәтирәк. Көзләдийи бәсдир.

У ғ у р—Бу мүмкүн дейил, ана!

Б а л л ы—Нечә мүмкүн дейил, бала? Сән нә данышырсан?

У ғ у р—Мәним нишанлым вар, ана.

Б а л л ы—Кимдир нишанлын, оғул?

У ғ у р—Кәләр, көрәрсән.

Б а л л ы—Сизи ким нишанлайыб, оғул?

У ғ у р—Мүһарибә, ана! Бизи Бөйүк Вәтән мүһарибәсинин дәһшәтли күнләри нишанлайыб!

Б а л л ы—Ағлыны башына йығ, бала!

У ғ у р—Даһа бу барәдә данышмаг артыгдыр, ана. Мән Сәдәфин өзү илә дә данышмышам.

Б а л л ы—Сәнә дедим ки, ағлыны башына йығ! Әкәр Алханын гызы бу эвдә кәлин олмаса чан сәнә оғул демәйәчәйәм! Ылдинми? Мән гачы Аллаһар гызы Баллыям! Бизим чамаат ичиндә бир сөзүмүз ики олмайыб! (Ганы дөйлүр.)

Б а л л ы—Кәл!

Н э ч э ф (әлиндә өртүлү бир габ дахил олур)—Салам, Баллы, буну бошалт, габы вер.

Б а л л ы—Бу нәди белә?

Н э ч э ф—Һеч әши, элә бир шей дейил. Бир аз балдыр.

Б а л л ы—Колхоз ки, балы һәлә кәсмәйиб, бу һардандыр?

Н э ч э ф—Әй, ай Баллы, чох да кәсмәйиб. Өзүм бир аз кәсиб кәтирдим, Уғур сәһәр-сәһәр чайла есин.

Б а л л ы—Уғур бурда олмаянда һеч билмирдин дуняда Баллы адлы адам вар я йох... Инди нә олуб чанынан чыхмысан? Колхоз сәдри олуб, она көрә?

Н э ч э ф—Мәни кәдәнин янында утандырма, ай Баллы! Мүһарибәйди... Башымызы гашымаға ма-чал йох иди...

Б а л л ы (маса үстүндәки өртүлү габа ишарә илә)—Ону да көтүр, элә кет ки, бир дә буралара аяғын дәймәсин! Мәним эвимдә һарам тикә кәсил-мәйиб!

Н э ч э ф—Әши, нә һарамбазлыгдыр! Колхозун малы һарам нийә олур? Сәдримиз дейил...

Б а л л ы (гәт'и вә амансыз)—Тагсыр Алхандадыр, сәнин башына бир күллә вурмаг өзәзинә чамаатын малыны көтүрүб сәнә тапшырыб...

Н э ч э ф—Бу да бизим адамлыгымыз!.. Мән бойда адам әлимдә шей кәтирирәм...

Б а л л ы—Дедим ки, көтүр, чых! (Нәчәф габы да көтүрүб чыхыр. Пауза.) Оғул, лап бу күн көтүр о дедийин гыза яз ки, кәлмәсин! Билдинми? (Уғур кәскин дахили эзаб кечирир. Байырда машин сәси. Йол палтарында олаң Шәфәг онун чамаданыны көтүрүш шоферлә дахил олур.)

У ғ у р—Шәфәг!

Ш э ф э г—Салам, Уғур. (Сонра һәйәчанлы вә утанчаг һалда аная бахыр. Лакин ананын союг вә шүбһәли нәзәрләри алтында өзүнү итирир.) Салам, ана... (Уғура.) Йәгин ки, сәнин анандыр...

У ғ у р—Мәним анамдыр, Шәфәг! (Анасына гор-

ху вә һайәчан ичиндә.) Бу, индичә һаггында данышдыгымыз гыздыр, ана...

Б а л ы (*союз бир әзәмәтлә*)—Хош кәлмисән, гонаг! (*Чыхыр, Шәфәг тутуларак онун ардынча бахыр.*)

Ш о ф е р—Мәни бағышлайын.

У ғ у р—Отурун, чөрәк-зад ейиб кедәрсиниз.

Ш о ф е р—Чох саг олун. Тәләсирәм. (*Чыхыр. Ананын ону союз гаршыламасындан һалә дә өзүнә кәлмәйән Шәфәг фикирли һалда сачларыны дүзәлдир.*)

У ғ у р—Ахыр ки, кәлдин чыхдын, Шәфәг...

Ш ә ф ә г—Профессор һеч бурахмырды ки! Дүнән тәйиннамә апарыб кестәрәндән сонра эл чәкнб.

У ғ у р—Профессор һаһаг ерә нараһат олур. Сәнин диссертасиян үчүн мәдәнийәт сарайынын тикилиши ән көзәл объект олачагдыр.

Ш ә ф ә г—Сонра о өзү дә бу фикри тәсдиг әтди. (*Пауза.*) Анчаг шофер сизин әви кестәрәндә үрәймә нә исә анлашылмаз бир горху чөкдү.

У ғ у р—Горху? (*Күләркә.*) Команданлыг ки, сәни Гызыл Байраг ордени илә тәлтиф әдиб!

Ш ә ф ә г—Бәлкә дә бу көрдүйүм юхуларын тәсиридир? Сон вахтлар һәр кечә сәһәрә гәдәр сәни юхуда көрүрдүм. Гәрибәдир, һәмишә мәни күсдүрүб ағладырдын.

У ғ у р—Юхуда агламаг һәятда севинмәкдир дейәрләр. (*Онун әлиндән тутараг зарафатла.*) Ахы сән бир аз мөвһуматчысан.

Ш ә ф ә г (*әлини үсуллу икәрәк*)—Уғур, сән бизим барәмиздә анаһла данышмысан?

У ғ у р (*тутуларак*)—Данышмышам, Шәфәг. Нә үчүн сорушдуғуну баша дүшүрәм. Лакин... бунун һамысы кечнб кедәчәкдир. О сәни севәчәк. Мән буна әминәм. Әһ, Шәфәг! Бу кечә отуруб кәндимизин кәләчәйини дүшүнүрдүм. Мәнә элә кәлирди ки, бу кәләчәк, бизим бөйүк тәленмиздир. Мәдәнийәт сә-

райынын чилчырағы... Онун әтрафа сачдығы кур зия... Кениш күчәләр... Сәрнн яй ахшамларында парктардан галхан дәрдсиз-гәмсиз маһнылар. Бунлары, бизим ярадачағымызы дүшүндүкчә гәлбим фөвгәләдә дуйғуларла чырпыңыр, Шәфәг... (*Турач дахил олур.*) Таныш ол, мәним әмин гызыдыр. Ады Турачдыр. Амма өзү сығырчын.

Т у р а ч—Хош кәлмисиниз.

Ш ә ф ә г—Турач? Мән сизин һаггынызда дүнән гәзетдә охудум. Кәрәк ки, һәр һектардан йүз он сентнер памбыг көтүрмәйә сөз вермисиниз? Сиздән башга бири дә вар иди, ады нәдир?..

Т у р а ч—Сәдәф... (*Дишләрини гычыдараг Уғура бахыр.*)

Ш ә ф ә г—Бәли, Сәдәфдир. О да сизин кими кәнчдирми?

Т у р а ч—Мәндән бир яш бөйүкдүр, анчаг он дәфә көзәлдир. О, һалә десәниз, сиздән дә көзәлдир!

У ғ у р (*дарғын*)—Адам гонагла бу чүр данышмаз, Турач!

Ш ә ф ә г—Нийә ачыгланырсан, Уғур? Өзүн билирсән ки, мәним белә сәмими данышыглардан хошум кәлир... (*Турача.*) Сиз әмиоғлуя фикир вермәйин, бирчә дейин көрүм, Сәдәф лап чох көзәлдир?

Т у р а ч—Лап чох!

Ш ә ф ә г (*сәмими бир әда илә*)—Бәс мән нечә? Дейирсиниз көзәл дейиләм?

Т у р а ч—Нийә, бабатсыныз...

Ш ә ф ә г—Нә яман дединиз! Мәним «бабат» сөзүндән ачыгым кәлир! Я «ә'ла», я «пис!», мән орта һалы севмирәм!

Т у р а ч—Нә әдәк, тәбиәтин ганунудур дә... Бири ә'ла олар, бири бабат...

В ә л и (*кәлир*)—Һей'әт үзвләринин һамысыны йығдым, йолдаш сәдр, идәрәдә сәни көзләйирләр.

У ғ у р—Бу саат кедәк. Шәфәг, сәң отур дин-

чэл, мэн дэ тез бир идарэйэ дэйим кэлим.

(Бэли илэ чыхыр.)

Т у р а ч—Эйлэшин, сизэ чай кэтирим, йолдан кэлмисиниз.

Ш э ф э г—Йох, һелэ зөһмөт чөкмөйин, Угур гайытсын, бирликдэ ичөрик. Мэн йоргуң дейилэм.

Т у р а ч—Нийэ йоргуң дейилсиниз? Белэ нэрмэназик гыз, о гэдэр дэ йол кэлмисиниз.

Ш э ф э г *(күлүмсөйөрөк)*—Эһ, Турач. Элә йоллар инди бизим үчүн истираһэтдир. Йэгин ки, эмиоглунуз бизим чөбһэдэ кечирдийимиз күнлэри нағыл эдиб...

Т у р а ч—Һеч нэ нағыл этмэйиб. Сиз онунла чөбһэдэ таныш олмусунуз?

Ш э ф э г—Бэли, чөбһэдэ, дүшмэнин архасында...

Т у р а ч—Сиз орда нэ эдирдиниз?

Ш э ф э г—Мэн партизан идим. Бир күн мешэдэ кэшфийят апардығым заман, тамам ган-тэр ичиндэ йорулуб элдэн дүшмүш бир оғлан көрүб ону өз гэраркаһымыза кэтирдим. Мэ'лум олду ки, о чох мүһүм бир кэшфийят заманы алманларын архасына дүшэрөк бөйүк гэрэманлыгла онлардан хилас олмушдур. Мэн дүз бир ай һеч бир дөйүшэ кетмэйиб она гуллуг эләдим. Бу чох ағыр күнлэр иди, Турач. Гар, човгун. Йолдашларымыз эмөлийята кедэн кечэлэр хүсусилэ дөһшөтли олурду. Ағачдан гайрылымыш балача бир дахма. Ортада очаг яныр. Хэстэ гыздырма ичиндэ ятыр. Байырда күлөк ач чанавар кими улайыр. Мэн хэстэнин башы үзэриндэ отуруб ваһинмэ вэ изтираб ичиндэ она бахырам вэ белэ кечэлэрдэн бириндэ о, көзүнү ачыб мэни көрүр!.. *(Шэфэг пәнчэрэдэн узаглара бахараг сусур. Онун көзлэриндэ узаг, эзаблы бир ифадэ вар.)*

Т у р а ч—Сонра?

Ш э ф э г—Сонра да... *(Нэзэрлэрини ашағы сэлараг сусур.)*

Т у р а ч—Демэк белэ. Анчаг мэн айры чүр дүшүнүрдүм...

Ш э ф э г—Сиз нэ дүшүнүрдүнүз?

Т у р а ч *(онун элиндэн япышараг мөһрибан вэ титрэк сәслэ)*—Мэни бағышлайын. Сиз яхшы гызсыныз. Яхшы да сөзлэр данышырсыныз. Сиздэ һеч бир тагсыр олмайыб!

Ш э ф э г *(тэгичүблэ)*—Нечэ тагсыр?!

Т у р а ч—Сиз бир-биринизи истэмэйэ башла-янда Угур сизэ һеч бир сөз демэди?

Ш э ф э г—Нэ барэдэ?

Т у р а ч—Нэ барэдэ? *(Енэ дэ һирслэнир.)* Көзү йолда гоюб кетдийн бир гыз барэдэ!..

Ш э ф э г—Хейр, демэйиб. Мэкэр онун нишанлысы варды?

Т у р а ч—Ачыг нишанламамышлар. Анчаг...

Ш э ф э г—Кимдир о? Сэдэһ олмасын?

Т у р а ч—Өзүдүр. Сиз һардан билдиниз?

Ш э ф э г—Баяг сиз онун адыны чөкэн кими дуймушдум. Мэндэ дөһшөтли бир габагчадан дуймаг һисси вар... Белэ де... *(Аяг үстүндэ даяна билмэйэрэк стула отуруп.)*

Т у р а ч—Һеч билирсинизми бу онун үчүн нечэ ағырдыр? Инди тай-тушун үзүнэ нечэ бахсын?! Кэнд эридир, һэрэ бир сөз данышачаг...

Ш э ф э г *(дэрин эзаб кечирир. Лакин үзэ вурмур)*—Мүэллимэ һейран ханым бурада һарада олур?

Т у р а ч—Бизим гоншумуздур, бах, о эвдэ олур. Нэ эдирсиниз ки?

Ш э ф э г—О мэним кечмиш мөктэб йолдашымыр. Чохдандыр ки, көрүшмэмнишк.

Т у р а ч—Бу дэгигэ чағырым. Инди эвдэ олар.

Ш э ф э г—Йох, зәһмәт чәкмәйин. Мән өзүм онун янына кедәчәйәм. (*Галхыб чамаданы көтүрүр.*)

Т у р а ч—Бәс чамаданы нийә көтүрүрсүнүз? Йох, бурахмарам. Бәлкә мәним сөзләримдән инчи-диниз?

Ш э ф э г (*күчлә*)—Мән кетмәлийәм. Турач...
Т у р а ч—Һеч олмәзса Уғур гайыданачан көз-ләйин.

Ш э ф э г—Эйби йохдур. Оунла онсуз да көрү-шәчәйик. (*Ериндән күчлә галхыр, тагәтсиз аддым-ларла гапыя тәрәф кедир. Сонра даяныр. Чамада-ны ачыб ики китаб вә бир галстук чыхарыр.*) Бу-лары верәрсиниз Уғура... (*Дәрин сарсынтылар ке-чирир. Нә исә чамаданда ахтарыр.*) Зәһмәт олмәса бир аз су верин...

Т у р а ч—Бу саат. (*О бири отаға йүйүрүр. Шә-фәг чамаданындан бир шәкил чыхарыб бахыр. Сон-ра Турача вердийи китабың арасына гәжор вә тагәт-сиз һалда көзләрини гапайыб масая дирсәкләнир. Турач кәлир.*)

Т у р а ч—Буюрун, Шәфәг ханым! (*Шәфәг дик-синәрәк көзләрини ачыр. Сую алыб бир-ики гуртум ичир. Сонра гәт'и һәрәкәтлә аяға галхыр.*)

Ш э ф э г—Сиздән бир хаһишим вар, Турач. Мәнимлә Уғурун арасындаки әһвалат барәсиндә һеч кәсә бир сөз данышмайын. Сорушан олса дейәрсиниз мүнәндисдир. Мәдәнийәт сарайынын тикилиши үчүн кәлиб.

Т у р а ч—Ахы бу яхшы олмады, Шәфәг ханым. Бу вахт гонаг гапыдан кетмәз!

Ш э ф э г (*көзләри долмуш*)—Яхшы, һәләлик. (*Чыхыр.*)

Т у р а ч (*онун ардынча бахараг башыны тә-әссүфлә тәрпәдир*)—Языг гы! Севир! Ах, әмиоглу! Бир тутдуғу ишә бахын! Белә дә вичдансызлыг олар!
(*Пауза.*)

У ғ у р (*шад даҳил олур*)—Бәс Шәфәг ханы?

Т у р а ч—Чамаданыны да көтүрүб кетди.

У ғ у р—Һара?

Т у р а ч—Һейран ханымкилә. Өзү дә деди ки, мәнимлә Уғурун арасында олан әһвалат барәсиндә һеч кәсә бир сөз демә.

У ғ у р—Сән она бир сөз дедин?

Т у р а ч—Әлбәттә, дедим.

У ғ у р—Ахы нийә сән башгасынын ишинә гары-шырсан?!

Т у р а ч—Гарышарам, һәлә бир аз да о яна ке-дәрәм! Гызлары үзүйола тапмысан, бирини бурда дәли эләйиб кедәсән, бирини дә орда! Инди гал ор-тада, көрүм нә эдәчәксән!

У ғ у р—Чаным, сиз мәним башыма нә кәтир-синиз? (*Һәйчанла чыхыр.*)

П э р д э

ДӨРДҮНЧҮ ШӘКИЛ

Әһвалат биринчи шәкилдәки сәһнәдә ваге олур. Пәрдә ачыл-дыгда һарадан исә Ханмурадын гәмли бир маһны охудуғу эшидилир. Нәчәф тәләсик кәлир. Даяныб Ханмурадын маһ-нысыны динләйир. Маһны яхынлашыр.

Н э ч э ф (*охуя-охуя яхынлашан Ханмурада*)
Баша дүшүрәм, Ханмурад. Сәнин дәрдини анлайы-рам...

Х а н м у р а д—Сән һа?..

Н э ч э ф—Нечә бәйәм? Мән чаван олмамышам?
Бәйәм мән билмирәм ки, эшиг етирмәк нә демәкдир?

Х а н м у р а д—Сән? Эшиг?

Н э ч э ф—Мән эшгбазлыг эләйәндә сән һеч ана-нын гарнында йох идин.

Х а н м у р а д—Бәс нийә сонра белә олдун?

Н э ч э ф—Нә чүр белә?

Х а н м у р а д—Үзүнэ баханда адамын дүндан зэһлэсн кедир.

Н э ч э ф—Сэндэ тагсыр йохдур. «Гурд гочаланда көпэйэ күлүнч олар». Сэн дэ дөрд гыз атасы олсайдын, онда халыны сорушардым.

Х а н м у р а д—Мэним дөрд гызым олсайды папакымы көйө атардым. Бу ериндөн галхамамыш о эрә кедәчәк. О, эрә кедән кими о бири хазырлаша чаг. Сэн дэ башыны ач, элэ һей езнәләрдән совга т ал.

Н э ч э ф—Һәр шей сән фикир элэйән кими асан олсайды, бунлар белә агармазды. *(Чалланмыш башыны көстәрир.)* Дөрд гызын дөрд мин дэ дәрди вар. Сағлыг олсун, эвләнәрсән. Мэним кими сәни дэ оғул-ушаг басар, онда данышарыг. Бир ону де көрүм, Сәдәфлә араныз инди нечәдир?

Х а н м у р а д—Халгын нишанлысынын адыны чәкм!

Н э ч э ф—Халг кимдир?

Х а н м у р а д—Танымырсан?

Н э ч э ф—Уғуру дейирсән? Онун ки, нишанлысы кәлиб чыхыб.

Х а н м у р а д—Башына союг-зад дэймәйиб ки, э? Һардадыр, Уғурун нишанлысы?

Н э ч э ф—Бәс о тәзә кәлән гыз кимдир?

Х а н м у р а д—О инженердир. Мәдәнийәт сарайыны тикмәйә кәлиб.

Н э ч э ф—Ай оғулсан, һай! Бир аячан тойлары олар, онда көрәрсән...

Х а н м у р а д—Бәс Сәдәф?

Н э ч э ф—Она һәлә бу да аздыр. Нийә беш ил отуруб йолуну көзләйрди? Бәйәм сән Уғурдан писдин? О, давада үч орден, алыбса, сән бешини алмысан!

Х а н м у р а д—Доғруданмы Уғур белә иш тутуб? Бу ки, вичдансызлыгдыр!

Н э ч э ф—Онда вичдан олсайды бу ишин үс түндән дүбарә дуруб Алханын еринә кечмәзди.

Х а н м у р а д—О кечмәди ки, чамаат сечди...

Н э ч э ф—Сән элэ билирсән чамаат өз хейршәррини баша дүшәнди? Уғур инди капитан олуб кәлиб, элэ билирләр ағзында гуш кәтириб. Даян, башларына бир олон ачсын ки, йүз ил дады дамагларындан кетмәсин. Мән билирәм о нә юванын гушудур!

Х а н м у р а д *(фикирли)*—Сән йәгин билирсән ки, о тәзә кәлән гыз Уғурун нишанлысыдыр?

Н э ч э ф—Адә, сәнә сөз дейирәм! Бу мәдәнийәт сарайыны да элэ Уғур онун үчүн тикдирир.

Х а н м у р а д—Мин дәфә сәнә демишәм йүз газанын дамаздыгы олма! О бойда сарайы Уғур бир гыз үчүн тикдирир?

Н э ч э ф—Сизин кими ахмагларын көзүндән пәрдә асмаға нә вар! Гыз инчинердир. Кәнддә она бир иш дүзәлтмәк лазымдыр я йох? Лазымдыр! Уғурдан нә кедир? Колхозун малыны о газанмайыб ки, лап үчүнү тикдирәр. Яхшы, бирчә мәни баша сал көрүм, мәдәнийәт сарайы бизим нәйимизә лазымдыр? Бәс о бойда клуб нә үчүндүр?

Х а н м у р а д *(ону динләмәйәрәк)*—Дүннанын ишинә бир бах! Сәдәф кими гыз сәни беш ил көзләсин, лачын кими оғланлара көзүнүн учу илә бахмасын, сән дә гайыг кәл, белә элә?.. *(Пауза, Ханмурад фикирли һалда идарәйә кедир. Нәчәф папирос бүкүр. Һесабдар Гулу кәлир. Онун арымсархош олдугу һисс олунур.)*

Г у л у—Бу нә йығынчагды?

Н э ч э ф—Мән нә билим. Дейирләр, о мәдәнийәт сарайыды-нәди, ону мұзакирә эдәчәкләр. Анчаг бу баш тутса, сән өләсән, габыгдан чыхачагыг. Кәрәк тай эвдә-задда элнимизи ағдан-гарая вурмаяг.

Г у л у—Кетди тай сәнин о гырмызы башмаг ке-

йән вахтларын ки, адын ола баг бригадири, амма өзүн сәһәрден ахшамачан өз бостанында ишлэйәсэн.

Н э ч э ф—Башымыз кәсилдн.

Г у л у—Сән өләсэн, дәримизә саман тәпәчәк. Эшитмишәм мәнни ернмә дә адам ахтарыр.

Н э ч э ф—Бәс нә фикирдәсэн?

Г у л у—Нә фикирдә олачагам. Кедиб отуруб о ки, вар вурмушам!

Н э ч э ф—Даян бир, ону да элиндән алар...

Г у л у—Бирчә ону бачармаячар!

(Мәдәд илә Нарынкүл бәркдән даныша-даныша ахынлашырлар.)

М э д э д *(сәһнә архасындан)*—Чаным, өһдәләриндән кәлә билмирик дә, күч дейил ки!..

Н а р ы н к ү л *(сәһнә архасындан)*—Анд олсун аллаһа, бу тәзә сәдр дә бунларын габағыны алмаса этәйими әлимә алыб бир баш мәркәзә кедәчәйәм!

Г у л у—Мән гачдым. *(Әйилә-әйилә идарәйә тәрәф йүйүрүр. Мәдәд илә Нарынкүл кәлирләр.)*

Н а р ы н к ү л—Гуду! Бирчә орда даян!

Г у л у—Ишим вар, ағыз! Ичлас чағырмышыг!

Н а р ы н к ү л—Мән ичлас-мичлас билмирәм. Де көрүм, нечә олур ки, бу ай Нәчәфтин арвады элини ағдан гарая вурмая-вурмая биздән чох күң алып?

Н э ч э ф—Ай бачы, сән өзүндән даныш, Нәчәфлә нә ишин вар?

Н а р ы н к ү л—Нечә нә ишин вар, ә? Нә вахтан мән газаначагам, сән ейчәксән, һә?

Г у л у—Йүз дөфә Алхан дайы дейиб ки, эрин дура-дура сән бөйүрдән ат салма!

Н а р ы н к ү л—Нә гәдәр ки, яхамыз сәнни ки-ми кефлиләрин элиндәдир ат да салачагам, гатыр да...

(Колхозчулар кәлирләр.)

А л ы к и ш и *(кәлә-кәлә)*—Башын үчүн, лап ағыллы фикирдир. Онсуз да бүтүн гыш бекар олур.

В э л и—Бир дә ахы «Варлыга нә дарлыг!» Варымыз оландан сонра нийә тикмәйәк!

(Уғур, Алхан, Ханмурад идарәдән чыхырлар. Гаршы тәрәфдән исә Сәдәф, Турач вә башга гызлар, гадынлар кәлир.)

А л х а н *(Уғура)*—Сән о барәдә фикир эләмә. Агачыны, дашыны, әһәнкини өзүмүз дүзәлдәчәйик.

У ф у р—Сизи бура чағырмағымын әсас сәбәбини билирсиниз, дейин көрәк фикриниз нәдир?

А л ы к и ш и—Нә олачаг? Яхшы ишдир. Аллаһ хейир версин.

М э д э д *(ачыгы)*—Мән баша дүшмүрәм, неч үч ил олмаз ки, биз о бойда клуб тикмишик. Инди бәс бу мэдәнийәт сарайы нә үчүндүр?

А л ы к и ш и—Клуб өз ишини көрүб гуртарыб, инди мэдәнийәт сарайы лазымдыр! Баша дүш!

М э д э д—Яхшы, хәрчини ким чәкәчәк?

У ф у р—Өзүмүз!

М э д э д—Һамысыны?

У ф у р—Һамысыны!

Н э ч э ф—Йолдаш сәдр, йәгин ки, һөкүмәт бизә көмәк верәчәк?

У ф у р—Нә чүр көмәк?

Н э ч э ф—Мәсәлән, фәһлә, уста...

У ф у р—Йох, һәр бир ишини өзүмүз көрәчәйик!

М э д э д—Бәс тахылы ким әкәчәк? Памбыгы ким бечәрәчәк?

У ф у р—Һамысыны өзүмүз эдәчәйик.

М э д э д—Өзүмүзүн гырх элимиз йохдур һа! Һәрәһни гапысында бир-ики дана-дунасы вар, бир парча бостаны вар. Бәс бунлары ким бечәрәчәк?

У ф у р—Иши элә тәшкил эдәчәйик ки, она да вахт чатсын.

М э д э д—Сөздүр, чаным. Енө алтда галан биз олачагың. Бэзилэри енө үздө ейб яхада кэзөчөк.

Н а р ы н к ү л—А киши, сән дө элэ данышыр-сан ки, элэ бил өлкө дэрэбэйликдир. Нейнөк, бү күн үздө ейб яхада кэзэр, сабаң да бачадан бойланар! Неч эйби йохдур. Мән зэхмэтэ өйрәнмишэм, нэ чүр олса доланачагам. Гой о адам гейдэ галсын ки, (*Нэчафа истехзали бир нэзэр атараг*) арвадыны элэйиб ханым, отурдуб эвдэ, өзү дө олуб Алмурад бэйин даргасы, харда ашдыр, орда башдыр.

Б э д э л—Йолдаш Уғур, олмаз ки, мэхаричиниң һамысыны биз чөкөк, ишчи гүввэсини һөкүмэт версин?

А л ы к и ш и—Балам, мэдэниййэт сарайы бизим үчүндүр, йохса һөкүмэт үчүн?

Н э ч э ф—Сән дө сөз данышдын! Бэйэм һөкүмэт айрыды, биз айры?

У ғ у р—Даһа ким даңышмаг истэйир? (*Пауза.*)

Н э ч э ф—Балам, нийэ ағзыныза су алыб дурмусунуз? Бү бойда мөсөлэ һэлл олунур, Ханмурад, нийэ данышмырсан? Гулу, нийэ динмирсэн?

Н а р ы н к ү л—Һейф Гулудан! Тай о ки, данышмады, дүнялар гара кейчөк!

Х а н м у р а д—Мэним сөзүм йохдур, тикөк! Нэр нэ чэтинлийи олса биринчи нөвбэдэ өзүм дөшүмү габага верөчэйэм. Анчаг билмөк истэйирэм, бу тикинтинин инженери ким олачаг?

У ғ у р—Тикинтинин мүһэндиси Шэфэг ханым олачаг.

Х а н м у р а д—Ону ким тэ'йин эдиб?

У ғ у р—Ону мэним хаһишимлә мэркэздэн көндэриблэр. Башга кимин сөзү вар?

Н э ч э ф (*Ханмурада астадан*)—Көрдүн ки, хаһишлэ көндэриблэр...

А л ы к и ш и—А балам, нийэ һесабы ичэри верирсиниз, һэ? Биз элэ даяныб сосялизмдэ дурасы дейилик ки?..

Б э д э л (*онун сөзүнү ярымчыг кэсир*)—Алы киши, бир мачал вер көрөк! А чаным, һалва-һалва демөклэ ағыз ширин олмаз. О бойда сарай тикмөк зарафат дейил. Бунун дүлкэрлик ишини ким көрөчөк, һөркүсүнү ким тикөчөк...

А л х а н (*онун сөзүнү ярымчыг кэсир*)—Мән! Мэни көрүрсэнми? Мэдэниййэт сарайыны сән Бэдэллэ баһэм мән тикөчэйэм! Билдинми! Адэ, он едди илдир биз Фэрһад кими күлүнк вурмушуг! Бу чийинләримизлэ дағлар галдырмышыг. Инди Галмағал Мэдэдлэ ағыз-ағыз вериб башламысан ки, буну ким тикөчөк! Бирчэ мәнэ де көрүм, биз нэ вахт демишик ки, «Буну ким тикөчөк?» Нэ? Биз һэмишэ тикмишик? Енө дө тикөчэйик!

С э с л э р—Тикөчэйик!

А л ы к и ш и—Йолдаш сэдр, Алханды, мәнэм, Бэдэлди, биз көһнэ бөнналарыг. Сарайын нэ гэдэр һөркү ишлэри вар, бизим бойнумуза!

В э л и—Дүлкэрлик иши дө бизим бойнумуза!

С э д э ф—Бизим манга һэр күн ишдэн сонра тикинтийэ көмөк эдөчөк!

Т у р а ч—Бизимки дэ!

К ү л з а р—Һамымыз көмөк эдөчэйик!

У ғ у р—Демөк, мэдэниййэт сарайыны тикирик?

С э с л э р—Тикирик!

У ғ у р—Анчаг, йолдашлар, унутмайын ки, мэдэниййэт сарайынын тэнтэнэси йүксөк мөһсул уғрундаки мүбаризэнин шиддэтиндэн асылдыр.

С э с л э р—Элбэттэ!

У ғ у р—Инди, йолдашлар, идарэ һей'этинин бэ'зи тэдбирлэри вар ки, ону сизин нэзэринизэ чатдырмаг истэйирэм. Биринчи, бағлары бэрбад һала салдыгы үчүн бағ бригадири Нэчэф Алмурад оғлу өз вэзифэсиндэн көтүрүлүр.

М э д э д (*янындаки колхозчуя*)—Яхшы эшитмэдим, нэ деди?

Б э д э л—Нэчэф бригадирликдэн чыхарылыр.
М э д э д—Гейлэ шей олмас. (*Уғура.*) Мән яхшы эшитмәдим нә дедин?

У ф у р—Бағлары бәрбад hala салдығы үчүн Нэчэф Алмурад оғлу бригадирликдән көтүрүлүр. Сеч ки олана гэдәр онун еринә Ханмурад тәйин олунур. Икинчи, колхозчуларын күндәликләрини вахты-вахтында һагг-һесаб этмәдийи, бә'зи вахтлар ишә сәрхош кәлдийи үчүн һесабдар Гулуя ахырынчы тапшырыгла шиддәтли төһмәт верилир!

Н а р ы н к ү л (*Мәдәдә*)—А киши, көрдүн? Буна Шура һөкүмәти дейәрләр!

М э д э д—Бах, бунлара сөзүм йохдур.

У ф у р—Колхозумузун тикинти ишләрилә била-васитә мөшғул олмағ үчүн инашаат бригадасы тәшкил олунсун. Бу тәдбирләрдән наразы олан вармы?

М э д э д—Лап яхшы эләмисән!

В э л и—Гей'әт һамынын үрәйиндән хәбәр вериб.

У ф у р—Демәк, һамы разыдыр?

С э с л э р—Разыйыг!

У ф у р—Гуртардыг. Кедә биләрсиниз. (*Колхозчулар дағылыр.*)

А л ы к и ш и (*кедә-кедә*)—Ай киди дүня Нэчэф дә бригадирликдән чыхармыш!

(*Һамы чыхыр. Нэчәфлә Гулу галыр.*)

Г у л у—Сәнә дедим ки, дәринә саман тәпәчәк.

Н э ч э ф—Бунлар һамысы көйнә һагг-һесабдыр.

Г у л у—Көһнә-тәзә. Чыхартды, вәссәлам! Сабаһ түлкүдурмаздан галхыб лапаттаны көтүрәрсән. Нә, даданмышдын долмая. Амма өз арамыздыр, мән яхшы гуртардым. Үстүнү вурма! (*Адамлар кедән тәрәфә.*) Сән ки, мәнә төһмәт вердин, тай кечә көзүмә юху кетмәйчәк.

Н э ч э ф—Сәнә нә вар, арсызын бирирсән. Мәнин ишим чәгин олду.

Г у л у—Доғрудан да сәнә яман зүлм олду... Бағ бригадирлийи бир аллаһ вермиш иш иди. Айда

бир дәфә бағлара кетмирдин. Пешән сәһәрдән ахшамачан өзүн үчүн бостан әкмәк, базара мейвә дашымагды.

Н э ч э ф—Мәрдүмазар оғлу бүтүн планларымы алт-үст эләди. Гызлара инди-инди чәһиз-филян дүзәлдирдим.

Г у л у—Әлине дөнүм онун, элә сәни ериндә чыхарыб. Көр нәйин дәрдини чәкир! Адә, беш күнлүк дүнядыр әй, е. ич. кеф чәк! Сәнин гызларын екәлиб әрә кедәнәчән коммунизм гурулачаг. Нә чәһиз, нә мейиз...

Н э ч э ф—Мән атаям! Сәнин кими авара деийләм! Мәним гызларымын һәр бири кәрәк өзү илә бир гурулу эв апарсын. Билдин?

Г у л у—Бу буржуа әһвал-руһийәсидир.

Н э ч э ф—Яхшы дейибләр «Кор-кора лағ эләмәсә бағры чатлар».

Г у л у—Доғру дейирәм дә! Сән порсуг кими сәһәрдән ахшамачан өзүнү ора-бура сохурсан. Нә вар, нә вар, «он илдән сонра гызым әрә кедәчәк. Кәрәк она дөвләт дүзәлдәм».

Н э ч э ф—Сән гагыр кими бир шейсән. Арвад йох, ушаг йох! Амма мәним көзүм ушагларымын көзүнә саташанда элә билирәм онлар мәнән сорушурлар ки, «Ата, кәләчәйнимиз үчүн бизә нә күн газанмысан?» Баллы оғлу Уғур да көтүрүб мәни ишдән чыхарыр. Әйби йохдур. Мәнә дә Алмурад оғлу Нэчәф дейәрләр! Мән һеч кәсдә гисас гоймамышам!

П э р л э

ҮЧҮНЧҮ ПЭРДЭ

БЕШИНЧИ ШӘКИЛ

Сәһнәнин бир тәрәфиндә тикилмәкдә олан мәдәнийәт сара-
йынын диварлары вә орада ишләйән Алхан, Ханмурад, Нәчәф,
Мәдәд вә габаг сәһнәләрдән бизә таныш олан адамлар көрү-
нүр. Гызғын иш кедир, Ханмурад маһны охуюр.

*(Сәдәфлә Турач чийинләриндә кәтмән сәһнәйә дахил
олурлар.)*

Т у р а ч—Әмиоғлу енә дә көзәл охуюр, ай Сә-
дәф... *(Пауза.)* Нә фикрә кетдин, ай гыз?

С ә д э ф—Һеч... Маһны үрәйими бир тәһәр элә-
ди...

Т у р а ч—Әһ, мәним бу әмиоғлум... тутдуғу иш
ядыма дүшәндә дәримә од вурулур. Сәнә дә лап
мәәттәл галмышам. Онулла элә данышырсан ки, элә
бил аранызда һеч нә олмайыб.

С ә д э ф *(солғун бир тәбәссүмлә)*—Мән нә
эдә биләрәм, Турач...

Т у р а ч—Һечә нә эдә биләрәм? Тутарам яха-
сында, дейәрәм, «бура бах, өзүнү элә салмысан,
йохса чамааты? Беш ил мән сәһни отуруб көзләми
шәм!».

С ә д э ф—Эй, ай Турач! Сән бу беш или нә чох
дейирсән. Ону мән өзүм көзләмишәм, о мәчбур әт-
мәйиб ки...

Т у р а ч—Көзләмәк яхшы шейди, о да көзлә-
йәйди...

С ә д э ф *(күлүмсәйәрәк)*—Көрүнүр белә ла-
зым имиш... Ахы сән өзүн нағыл эләдин ки, онлар
нә чүр таныш олублар.

Т у р а ч—Нә олсун ки, Шәфәг ону өлүмдән гур-
тарыб... Һәр кәс сәнә бир яхшылыг эләди кәрәк о
саат она ашиг оласан?

С ә д э ф—Һәр шәраитин, һәр заманын бир һөк-
мү вар...

Т у р а ч *(о гәдәр һирсләнир ки, бир нечә са-
һийә һеч нә дейә билмир)*—Уғрун элинә дөнүм! Сә-
нә һәлә бу да аздыр! Яхшы, инди ки, онун тәрәфин-
дән белә вәкиллик эдирсән, бәс нийә фикрини ба-
шындан чыхармырсан?

С ә д э ф *(кәдәрли бир тәбәссүмлә)*—Мән она
олан севкими чохдан унутмушам.

Т у р а ч—Яланчынын көзү чыхмасын, языгсан.
Көрмүрәм ки, үрәйин чыраг кими яныр?

С ә д э ф *(күлүмсәйир)*—Нә олар, яныб-яныб
ахыр бир күн сөнәчәк ки...

Т у р а ч—Яхшы тәсәллидир...

Х а н м у р а д *(әлиндә ведрә тәләсик кәләрәк
оңлары көрүр)*—Үрәйин гопду. Адамын габағына
гәфил элә чыхырсыныз ки...

Т у р а ч—Нә чүр оғансан ки, үрәйин гопур?

Х а н м у р а д—Нийә кеч кәлдиниз. Сәһәрдән
көзүм галыб йолларда.

Т у р а ч—Гызсан, көзүн йолда гала?

Х а н м у р а д—Ай Турач, бир маңал вер дә...

С ә д э ф—Эй, әминәвәси... мәним йолдашыма
ачыгланмағ олмаз һа!

Т у р а ч—Йохса ки, ондан горхан вар иди!

Х а н м у р а д—Яхшы Короғлусан...

Т у р а ч—Әлбәттә Короғлуям!

Х а н м у р а д—Ай Сәдәф, олмаз ки, сәһни, мән

чәһәннәм, бу чамат бир дәфә дә тәк көрсүн? Бәлкә бири бир сөз дейчәк. Бир шей сорушачаг.

Т у р а ч—Һә, баша дүшдүк. Йох, бирчә ону көр-мәйчәкәсэн!

С э д э ф (*зарафатла*)—Бизи бир-биримиздән айырмаг олмас.

Х а н м у р а д (*аһ чәкир*)—Яхшы бир сөз де-йчәкдим. Инди ки, беләдир тай демирәм.

С э д э ф—Кимә андир?

Х а н м у р а д—Сәнә вә һамымыза.

Т у р а ч—Сөз данышды: «Сәнә вә һамымыза».

Х а н м у р а д—Худаһафиз. (*Кетмәк истәйир. Сәдәф ону тутур.*)

С э д э ф—Демәсэн бурахмарам!

Т у р а ч—Гой демәсин. Элә билирсән үрәйндә сахлая билчәк?

С э д э ф—Әһ, ай әминәвәси! Лап адамын сәбри-ни түкәндирирсән. Де көрүм нә олуб.

Х а н м у р а д (*онун гулағына*)—Кечичи гы-зыл байрағы сәнин мангана верирләр...

Т у р а ч—Эшитдим, эшитдим. Афәрин, Ханму-рад, валлаһ, сахсаған кими һәмишә хейир хәбәр кә-тирир!

Х а н м у р а д—Енә башладың сахсаған?

Т у р а ч—Нә вар, бәйәм сахсаған пис гушдур?

Х а н м у р а д (*һөвсәләдән чыхараг*)—Бир дә мәни сахсағана охшатсан, сәни мәнкәмәйә верәчә-йәм!

Т у р а ч—Мәнкәмә сәнин өзүнү тагсырланды-рар! Дейер нә олуб, йәни о гәдәр бөйүмүсән ки, сахсағаны да бәйәнмирсән?

С э д э ф—Ай Турач, сән әминәвәсини гартала охшат, сахсаған нәдир?

Т у р а ч—Охшады, охшатмады? (*Ханмурад ачыглы һалда она бахыр. Турач бәркдән күләрәк тикинтийә гачыр.*)

Х а н м у р а д—Чох сағ ол, Сәдәф. Сән дә мәнә лаг әдирсән?

С э д э ф—Сәнин кими оғлана ким лаг эләйә би-ләр? Турачын элә саташмағына бахма. Билирсән дүнән сәни нечә тәрифләйрди? Дейир «Ханмурад күндимиздә биринчи оғландыр!» Дейир «ким онун кими ат чапыр... Күллә атыр... Памбыг йығыр...»

Х а н м у р а д (*дәрдли бир тәбәссүмлә*)—Сән нә яхшы гызсан, әминәвәси, адамын көнлүнү алма-гы да бачарырсан.

С э д э ф (*она диггәтлә бахараг*)—Әмноғлу, сон вахтлар көзүмә бир аз гәмкин кими дәйирсән. Бәлкә бир дәрдин вар?

Х а н м у р а д—Олсайды нә эдәрдин?

С э д э ф—Әлбәттә, чарәсини тапмаға чалышар-дым!

Х а н м у р а д—Бу сәнин үчүн чәтин оларды, әминәвәси!

С э д э ф—Сән элә дүшүнүрсән? Мән сәнин ки-ми мәрд оғланын иши үчүн одлары аяглайыб кечәр-дим, Ханмурад!

Х а н м у р а д (*мүтәәссир*)—Чох сағ ол, Сә-дәф! (*Чәлд кедир, сонра даяныб кери чеверилир.*) Әминәвәси, сән дә ядында сахла ки, Ханмурад сә-нин бир кәлмә сөзүн үчүн өз чанындан мин дәфә кечмәйә һазырдыр! (*Чәлд узаглашыр.*)

Н э ч э ф (*дашы һөркү һөрмәкдә олан Алы кишийә верир*)—Бу гәдәр дә ишләмәк олар? Бир тәрәфдән дейир «Һәр һектардан әлли сентнер пам-быг кәтүрмәк, о бири тәрәфдән дә...»

А л ы к и ш и—Дашы бәри вер, э, дул арвад кими аз килейлән. Һәлә кәлән ил һәр һектардан йүз сентнер верәчәйик. «Йүз, кир ичиндә үз!»

Н э ч э ф—Дейәсэн сәнин кефин кәлиб.

(*Бу заман Ханмурад енә дә охур.*)

А л ы к и ш и—Чан, ай Ханмурад! (*Нәчәфә.*) Ний кефим олмасын?

Н э ч э ф—Яман кефдир, будур, үч күндүр ма-
чал тапыб өз бостаныма су верэ билмирэм.

А л ы к и ш и—Лап яхшы олур, бу ил колхо-
зун бостаны дүзү-дүняны көтүрүб, нэ элэйирдин тэ-
зэдэн бирини дэ гапыда экирдин?

Н э ч э ф—Данышдын дэ...

А л ы к и ш и—Ялан дейирэм? О гэдэр дүня-
кирсэн ки, көзүн доймур...

Н э ч э ф—Балам, мэн өз халалча ата ерими
экирэм, амма айрылары сенин, меним газандыгымы
тонла өтүрүр...

А л ы к и ш и—Дейэн сэндэ сөз вар?

Н э ч э ф—Куя сэн билмирсэн!

А л ы к и ш и—Чаным үчүн неч нэ билмирэм,
нэ олуб?

Н э ч э ф—Ағзындан чыхмасын, яхшы дейил, де-
йирлэр колхозда бөйүк ейинти вар.

А л ы к и ш и—Элэ шей олмаз. Уғур олан ер-
дэ ейинти?

Н э ч э ф—Мэним дэ ағлым кэсмир. Амма белэ
дейирлэр...

А л ы к и ш и—Бош сөздүр!

Н э ч э ф—Чамаатдыр дэ. Нэрэ бир сөз даны-
шыр.

А л ы к и ш и—Ахы нэ дейирлэр?

Н э ч э ф—Дейирлэр куя Уғур инженерлэ элбир
олуб кирли пул ейиб...

А л ы к и ш и—Ахмаг-ахмаг данышма! Дашы
бэри вер, неч кэс дэ йох, Уғур!

Н э ч э ф—Сэн дэ герибэ адамсан, мэн нийэ ах-
маг олурам? Чамаат дейэни дейирэм дэ...

А л ы к и ш и—Чамаат дейир, сэн нийэ ин-
нырсан? Көрмүрсэн ки, Уғурун сэдэр олдуғу неч
алты ай дейил, амма кэндэ кирэндэ адам мээттэл га-
лыр. Бир янда бу бойда иш көрүлүр. О янда һамам
тикилир. О бири тэрэфдэ он ики мин тэзэ тохмачар
салыныр.

Н э ч э ф—Аталар яхшы дейиб ки, «Тэзэ ай чы-
ханда көһнэни доғрайыб улдуз элэрлэр». Бир вахт
Алханын башына анд ичирдиниз, инди дэ Уғуру ши-
ширдиб көйэ галдырмысыныз. Ахы сиздэн нэ ола-
чаг...

А л ы к и ш и—Мэн Алханын башына енэ дэ
анд ичирэм. Анчаг онун бир ери вар, бунун бир ери.
Баша дүш!.. (Тэлэстик кэлэн Шэфэгэ ишарэ илэ.)
Мэн бу гыза лап мээттэл галмышам. Элэ бил юху-
зад ятмыр.

Ш э ф э г (Алхана яхынлашараг һөркүнү нэ-
зэрдэн кечирир)—Демэк, сабаһ гуртарырсыныз?

А л х а н—Бэс нечэ? Сөзүмүз сөздүр. Бирчэ де
көрүм нечэдир, сүтунларың башы хошуна кэлир я
йох?

Ш э ф э г—Мэн сизин габилиийэтинизэ валех
олмушам, Алхан дайы.

А л х а н—Эһ, гызым! Бир вахт мэним бу ишэ
бөйүк эшгим вар иди. Гачы Сэмэд Бақыда, индики
Академиянын бинасыны тикэндэ мэн онун янында
шакирд идим. О көрдүйүн сүтун башлыгларыны
бир ердэ дүзэлтмишик. Рәһмәтлик һәмишэ дейәрди:
«Алхан, бу сәнәтдэн эл чэкмэ, сэндэ бөйүк габи-
лиййэт вар».

Ш э ф э г—Бэс сонра нийэ давам этдирмэдиниз?

А л х а н—Мүмкүн олмады, гызым. Атам вэфат
элэди. Бөйүк бир күлфэт төкүлдү үстүмэ, мөчбур
олдум гайыдам кэндэ. Көнддэ дэ ки, о вахт тай нэ
бөнналыг иши олачагды! Нэрэнин ата-бабадан гал-
ма бир гара дамы варды, олурду ичиндэ.

Ш э ф э г (Фикирли)—Бэлкэ дэ бөйүк бир сә-
нәткар олардыныз.

А л х а н—Ким билир? Бэлкэ дэ... Сәнәт көзэл
шейдир, гызым. Нэр дэфэ Бақыда о Исманлийәнни
янындан өтэндэ көнлүм губар элэйир. Янымдан ке-
чэн адамлара демэк истэйирэм ки, бах, ичиндэ ин-
санларың яхшы ишлэр көрдүйү бу бинада, бу гы-

зыл нахышларда мөним дә руһумдан бир парча яшайыр. Эһ, гызым! Биз инсанлар дүняа зинат вермәк үчүн яранмышыг. Инди бу дашлары бир-бирянин үстүнә гойдугча фикир эдирәм ки, элли-алтмыш ил сонра мөним нәвә-нәтичәм бу мөдәнийәт сарайына бахачаг вә дөйчәк ки, «Бах, буну бизим рәһмәтлик бабаларымыз тикибләр»...

Ш э ф э г (фигирли)—Эләдир, Алхан дайы, дүняа ялһыз бирчә фәрәһ вар: яратмаг, һәмишә яратмаг!

А л х а н—Бәли, гызым, яшамаг яратмаг демәкдир. Әкәр ярадырсанса, демәк яшайырсан. Гәр бир севки, һәр бир мөһрибанлыг, һәр бир эшг анчаг яратмаг үчүндүр. Гызлар оғланлары, яинки оғланлар гызлары нә үчүн сеvir? Ағачлар нә үчүн чичәк ачыр? Нә үчүн гыш кедир, яз кәлир? Эһ, гызым, бу дүняа һәр шей о гәдәр көзәл вә айдындыр ки, бизим һеч нәдән килейләнмәйә һаггымыз йохдур.

У г у р (кәлир)—Бу саат телеграм алмышам, Шәфәг, бир вагон да әләвә тахта көндәрибләр.

Ш э ф э г (севинчәк)—Бу нә көзәл олду!

А л х а н—Бизим мешәдәки адамлардан нә хәбәр вар?

У г у р—Элли шалбан артыг һазырдыр.

А л х а н—Даһа нә дейирсиниз. (Шәфәгә.) Ти-кәчәйик, гызым.

(Шәфәглә Уғур Алхан дайыдан араланыб сәһнәнин сабаг тәрәфинә кәлирләр, пауза.)

У г у р—Бу саат мән әлә бир һәйчән кечирирәм ки, көнлүмдә севинчлә әзәб бир-биринә аман вермир. Бах, бу диварлар йүксәлдикчә мәнә әлә кәлир ки, үрәймдә әбәди бир сәәдәт мәбәди гурулу. Лакин сәнин бу аңлашылмаз рәфтарың... Ахы нә олду? Мөним күнаһым нәдир?

Ш э ф э г—Эһ, Уғур, сән тахта-шалбандан даныш, биз иш адамларыйыг...

У г у р—Мүһарибәнин о дөһшәтли туфанлары

ичиндә сән о гәдәр һәссас, мәрһәмәтли вә нәвазишкар идин ки... О күнләри нә тез унутдун, Шәфәг?..

Ш э ф э г—Инди хатирәләрлә мөшгул олмаға вахт һаны? Көрмүрсәми нә гәдәр ишнимиз вар?

У г у р (һөвсәләдән чыхараг)—Ахы биз сәнинлә әһд-пейман әтмишдик!

(Пауза.)

Ш э ф э г—Әһд-пейман әтмишдик. Лакин... мән даһа сиз сеvirәм!..

У г у р—Сән зарафат эдирсән?

Ш э ф э г—Хейр, мән әсл үрәк сөзүмү дейирәм...

К о л х о з ч у (кәлир)—Йолдаш сәдр, мәркәздән кәлән вар, сиз көрмәк истәйир. (Кедир.)

У г у р (дәрин бир мә'юслюг ичиндә)—Чох сағом, Шәфәг! (Кедир.)

Ш э ф э г (ағыр бир кәдәрлә өз-өзүнә)—Айры чүр мүмкүн дейил, Уғур!.. Мән сәни сеvirәм, өләк күнә гәдәр дә севәчәйм! Лакин бу севки үчүн мән ялһыз өз сәәдәтүмдән кечә биләрәм. Эһ, Уғур... Биз һяатын исти-союғуну көрмүшүк. Мән дөзә биләрәм. Лакин о гыз... Мән онун хошбәхтлийинә нечә мане ола биләрәм? Йох, Уғур! Бу мүмкүн дейил, эзизим! (Ағыр-ағыр узаглашыр. Уғурла Нияз даныша-даныша кедирләр.)

У г у р—Демәк сән инди Дөвләт Нәзарәти Назирлийиндә ишләйирсән?..

Н и я з—Бәли. Назирликдә ишләйирәм. Яхшы, чәбһә достларымыздан бурда ким вар?

У г у р—Шәфәг бурдадыр.

Н и я з—Доғруданмы? Тою эләдиниз?

У г у р (кәдәрли)—Йох!

(Нәчәф кәлиб онларын янындан кечир вә Нияз диггәтлә бир нәзәр салыр. Нияз онун һәрәкәтинә диггәт етирир.)

Н и я з—Бу киши нәчидир?

У г у р—Колхозчудур... Нечә мәжәр?

Н и я з—Һеч. Элә белә сорушурам.

У ғ у р—Яхшы. Һеч кәлишһини сәбәбини демә дин. Сәндән нә әчәб белә?

Н и я з—Мән сәнин һагында верилмиш мұһүм бир материалы тәһгиг этмәйә кәлмишәм. Өзү дә тәк дейиләм, мәнимлә бөйүк бир комиссион кәлибдир.

У ғ у р—Сән һәмишә көзләнмәйән зарафатлар эләмәйи севирсән...

Н и я з (*күлүмсәйәрәк*)—Өзүнү көзлә, бу дәфә мәним зарафатым чидди олачаг...

У ғ у р—Мән нә этмишәм?

Н и я з (*енә дә күлүмсәйәрәк*)—Буну ишин тәһгиги кәстәрәчәк. Габагчадан нә дейә биләрәм...

У ғ у р (*әсәбиләшир*)—Бәс белә! (*Союг вә шидди.*) Тәһгигаты нә вахт башлайырсан?

Н и я з (*саатына бахыр*)—Артыг дүз үч саатдыр ки, биз тәһгигат апарырыг. Амбары печатламышыг. Инди мән кәнд советинә кедирәм. Сән дүз ярым саатдан сонра идәрәдә оларсан! (*Кедир.*)

У ғ у р (*тәк*)—Демәк белә...

П е р д е

АЛТЫНЧЫ ШӘКИЛ

Бәрк яғыш яғыр, тез-тез көй курлайыр. Уғур, Алхан, Ханмурад, Алы киши вә Бәдәл дахил олулар.

У ғ у р (*чөткәйә салараг*)—Демәк, бу ил әкдһиймиз 12 мин тохмачар һесабына биз кәлән ил үчүн барама планыны ики дәфә артыра биләрәк.

Б ә д ә л—Артырмағына, артыра биләрәк, анчаг бир бу гәдәр ишлә, ону бечәрмәйә вахтымыз чатачагмы?

А л ы к и ш и—Нийә чатмыр, өз әлимиздә дейил, чатдырарыг, чатар...

У ғ у р—Вахтымыз чатачаг. Мәдәнийәт сарайынын ән чәтин иши гуртармаг үзәрәдир.

50

А л ы к и ш и—Доғрудур.

У ғ у р—Сонра бу ил тахыл планымызы да әлли фанз артырмалыыг...

А л ы к и ш и—О да мүмкүндүр.

Б ә д ә л (*һирсләнир*)—Ә, Алы киши, бир гойсана, һәр нә олду башлайырсан «Мүмкүндүр». (*Уғура.*) Әши, тахыл планыны ахы нечә артыра биләрәк? Һеч бир гарыш да артыг еримиз йохдур. «Адам кәрәк аяғыны йорғанына кәрә узатсын!»

А л ы к и ш и—Нә вахтачан аяғымызы йорғана кәрә узадачағыг, ай Бәдәл? Кәл бир аз да йорғаны аяғымыза кәрә узадаг! Артыг ер лазым дейил, бечәрмәк лазымдыр!

У ғ у р—Доғрудур, бечәрмәк лазымдыр! Инди әсас вәзифә саһәни артырмаг дейил, мәһсулдарлығы йүксәлтмәкдир. Һәр ил йүксәлтмәк!.. Биз бу ил һәр һектардан отуз беш сентнер тахыл көтүрмәлийик!

Б ә д ә л—Отуз беш сентнер! Гырх илиң әкинчисийәм, һәлә белә шей көрмәмишәм.

У ғ у р—Көрмәнисән, кәстәрмәк лазымдыр!

Г о н ш у к о л х о з ч у (*исланмыш һалда дахил олу*)—Салам, йолдашлар!

У ғ у р—Салам!

Г о н ш у к о л х о з ч у—Йолдаш Уғур, чай ганган дейир, әкинләримизи ююб апарыр. Бизә көмәк.

У ғ у р—Ахы о күн Трофимә дедим бу чайын алтындан һеч олмәзса бир арх чәкдир. (*Ханмурада.*) Галх, өз бригаданы көтүр, бирбаш «Гызыл Улдуз» колхозуна, (*саатына бахыр*), ийирми дәгигәйә гәдәр орда олмалысыныз.

Х а н м у р а д—Кәл, гоншу. Горхма, о чая бир чилов вурарыг ки, бир дә баш апармаз.

Г о н ш у к о л х о з ч у—Чох сағ ол, йолдаш Уғур! (*Кедирләр. Телефон зәнки.*)

У ғ у р (*дәстәйи көтүрүр*)—Бәли. Кими? Бу саат, үч-дөрд дәгигәйә гәдәр кәләр. (*Дәстәйи асыр.*)

51

Гулуя.) Йохлама комиссиянунун сәдрини тез тап.
(*Гулу кедир.*)

А л х а н—Чаным, ишин-күчүн гызғын вахтын-
да ахы бу нә йохламадыр? Биз нә вахтдан белә
этибарсыз олмушуг?

У ғ у р—Комисйону бизим өз адамларымыз тә-
ләб әдиб, Алхан дайы.

А л х а н—Һәр итин-гурдун сөзүнә нийә гулар
асырлар! Биз дуруб өзүмүз өзүмүзә хяянет эдәчә-
йик!

У ғ у р—Эйби йохдур, гой йохласынлар! Сабаһ
памбығын һәр һектарына эләвә оларат алтмыш ки-
ло азот, 25 кило фосфор вермәлийик!

Б э д э л—Сән нә данышырсан, сәдр, памбыг аз
галыб...

У ғ у р—Мән агрономла да мәсләһәтләшмишәм.
Элә лазымдыр!

Б а л л ы (*голтуғунда емәк бағламасы дахил
олур*)—Сәһәрдән һардасан, ай бала? Ахы дүнән ке-
чәдән дилинә һеч нә дәймәйиб!

У ғ у р—Бу яғышда нийә зәһмәт чәкирдин, ай
ана! Өзүм кәләчәкдим.

Б а л л ы—Бизим дә едийимиз чанымыза ятмыр.

А л х а н—Яхшы, сәдр, мән кетдим тикинтийә.
(*Алхан вә Бәдәл кедирлар.*)

Б а л л ы—Мәни эл ичиндә биабыр эләдин,
оғул. Кишинин үзүнә баха билмирәм. Әкәр сән бу
иши дүзәлтмәсэн, ону бил ки, гәбримин үстүндә от
да көйәрмәз!

У ғ у р—Әһ, ай ана, валлаһ, сизин һәрәкәтләри-
низ дөзмәк үчүн кәрәк даш, дәмир оласан. Бирин-
низ, дөрд ил күллә алтында севдийим бир гызы ин-
чидиб мәнән союдур, о бириниз башлайыр ки, «Ал-
ханы чыхарыб еринә кешиб...» Бир айрысы да көтү-
рүб материал верир ки, «Уғур колхозу дағыдыр». Бун-
ларын һамысыны сүкутла гаршыламаг билирсән
нә гәдәр ағырдыр?

Б а л л ы—Элин ағыны юммаг олмаз, бала.
Көрдүйүнү дейчәк. Анчаг о материал мәселәси нә-
дир? Нечә йә'ни «колхозу дағыдыр»?

У ғ у р—Куя мән мүнәндислә әлбир олуб сахта
сәнәдләрлә пул мәнимсәмишәм.

Б а л л ы—Нә олар, дейирләр, гой десинләр. Һа-
мы билир ки, сәндән элә шей баш вермәз.

У ғ у р—Иүзү инанмаса да, бири инанчаг, ана...

Б а л л ы—Ким һейлә гәләт эләйә биләр, оғул?
Мәкәр бу эл билмир ки, атаныз рәһмәтә кедәнә
мән ийрми беш яшында чаван кәлин, көзүмү дүня-
нә бүтүн наз-не'әтиндән чәкиб сизи нечә бөйүт-
мүшәм? Мән күнләрлә ач галмышам! Кирпикләрим-
лә од көтүрмүшәм, анчаг һеч кәсә боюн эймәмишәм!
Әвимә һарам тикә гоймамышам. Мән бу бирчәләри-
ми намусла ағартмышам! Инди мәним оғлума эл
оғрусу десинләр?!

Н и я з (*Гулу илә дахил олур*)—Салам, Уғур!

У ғ у р—Салам, сәни райком катиби истәйирди.
Она зәнк эт.

(*Нияз дәстәйи көтүрүр.*)

Б а л л ы (*Уғура*)—Йохса бунлар о иш үчүн
кәлиб?

У ғ у р—Бәли, ана! Бу оғлан йохлама комисйонунун
сәдридр.

Н и я з—Алло! Биринчи катиби вер. Салам,
йолдаш катиб, данышан Нияздыр. Бәли, йохлайыр-
гы. Һәләлик бир сөз дейә билмәрәм. Хейр, һәлә
айдылашдырмамышыг. Мән өзүм сизә зәнк эдә-
рәм. Мүтләг. (*Дәстәйи асыр.*)

Б а л л ы (*Нияза*)—Бағышла, оғул, Уғурун
ишини йохламаға кәлән сәнсэн?

У ғ у р—Бәсдир, ай ана!

Б а л л ы—Сән отур ериндә. Бөйүк олан ердә
кичик данышмаз!

Н и я з—Уғурун нә иши вар ки, ана?

Б а л л ы—Йох, оғул, сән мәни авам еринә гой-

ма. Мән һамысыны билирәм. Өзүн дә элэ баша дүшмә ки, айры аналар кими горхуб өзүмдән кедәрәм. Йох, мәним сәндән тәвәггәм вар.

Н и я з—Буюр, ана!

Б а л л ы—Мән сәнин габағына яйлыг атмырам!
Сәндән диван истәйирәм, билдинми, диван!

Н и я з—Нечә диван, ана?

Б а л л ы—Һагг диваны! Йохла. Дәриндән йохла! Дейиләнләр дүз олса, ону (*оғлуну көстәрир*) элэ итир ки, ийи-тозу да билинмәсин, һамы десин ки, үч оғланлар асланынын юрду кор галды! Йох, әкәр тагсыры олмаса она шәрр атаны тап, вер мәнә!

Н и я з—Тапыб версәм нейләрсән, ай ана?!

Б а л л ы—Од вуруб элин көзү габағында одларай! О заман көрәр ки, Баллынын оғлуна шәрр атваг нә демәкдир! Ширин баласыны күллә илә вурмаг олар, анчаг онула зарафат этмәк олмаз. Анасы сәни парча-парча эдәр. Эшидирсәнми, мөһкәм йохла! (*Чыхыр.*)

Н и я з (*Уғура*)—Арвад яман һәйәчанланыб...

У ф у р—Нейләсин, анадыр. (*Пауза.*) Бу дөфә мән кәндә кәләндә күман эдирдим ки, инди даһа кәндә ишләмәк асандыр.

Н и я з—Сән элэ билирдин ки, мүбаризә гуртарыб?

У ф у р—Йох, мән фикир эдирдим ки, мүбаризә инди артыг ени бир шәкил алыб. Биз инди ялныз тәбиәтлә, онун фыртына вә дашгынлары илә ворушмалыйыг.

(*Пауза.*)

Н и я з—Сән өз сәһвини яхшы һисс этмисән. Бу тәгдирә лайигдир. Сән колхоз дәвләтинин йүзләрлә дөфә артмасына чалыһырсан. Кәнди планлашдырырсан. Эвләрә радио чәкдирирсән. Пружинли чарпайылар алдырырсан. Мәдәнийәт сарайы тикдирирсән... Лакин инсанлары бу бөйүк һәят үчүн һазырламырсан. Онларын гәлби сәнин үчүн охунма-

мыш бир китабдыр. Сән бу сирри китабы бир дөфә дә олсун ачыб баһсайдын, онун гызыл сәтирләри арасында һәлә дә кизләниб галмыш бә'зи гара ләкәләр көрәрдин вә бу ләкәләр сәни һәр шейдән чөк парһаһт эдәрди.

У ф у р—Сән доғру дейирсән, Нияз. Биз бә'зән һәятын заһири чәһәтинә о гәдәр гапылырыг ки, инсанларын гәлбинә нүфүз этмәйи, кечмишин дәһшәтли зүлмәтиндән гырылыб орада галан гаранлыглары ишыг сачмағы унудуруг.

Н и я з—Вә бу гаранлыглар сәнин тикдийин мәдәнийәт сарайына кедән йоллары чәтинләшдирир.

У ф у р—Доғрудур!

Н и я з—Буна көрә дә биз инсанларын камала чатмасына, коммунист партиясынын бөйүк идеалларына лайиг олмасына чалышмалыйыг. Биз сәнинлә Авропа кәндләрини көрдүк. Бу кәндләрин хариичи көрүнүшләри пис дейилди. Элэ дейилми? Лакин орадаки инсанларын руһу нә гәдәр гаранлыг, нә гәдәр союг иди. Ядындадырмы, сән мәнә дейәрдин ки, «бу адамларын үзүнә баһанда үрәйим сыхылыр». Бизим ән бөйүк үстүнлүйүмүз дә бурададыр. Бизим гәлбимиз айдындыр! Әкәр орада тохунулмамыш гаранлыг бир кушә варса, биз партия прожекторуну биринчи нөвбәдә ора чевирмәлийик!

(*Нәчәфлә Мәдәд кәлирләр.*)

М э д э д—Ай йолдаш сәдр, ахы белә шей олмаз!

У ф у р—Нә олуб, Мәдәд?

М э д э д—Чаным, нә олачаг, сарай дейирсән, тикирик, һәр нә дейирсән, эләйирик. Бир дәһигә өз гапы-бачамыза баһмаға вахтымыз галмыр. Бу тәрәфдән дә башламаһсан ки, «Гызыл Улдуз» колхозуна көмәйә кедин!»

У ф у р—Сиз һәлә кетмәмисиниз?

М э д э д—Һамы кедиб, биз кетмәмишик. Өзүмүзә умач ова билмирик, өзкәйә әриштә кәсәчәйик!

Гурдумуз галыб орда ач. Ярпаг тапмырыг...

У ф у р—Буна көрә кетмәсисниз?

М ә д ә д—Бу азды? Дейир «Сәни чох истәйирәм, өзүмү сәндән дә чох истәйирәм».

У ф у р—«Микоян» колхозунда ярпаг вар?

М ә д ә д—Нийә йохдур. Анчаг өзүнүкиләри гоюб мәнә верәрми?

У ф у р (телефона)—Аяло! «Микоян» колхозуну вер. «Микоян!» Бәдүрүст, сәнсэн? Мәнәм, Уғурдур. Сизә бәрк ишимиз дүшүб. Гурдларымыз тәләф олур. Ярпаг чатдыра билмирик.

М ә д ә д—Ай верди һа!..

У ф у р (телефона)—Сизинки дә аздыр? Дейирсән ахы аздыр. Чох сағ ол! Һә (күлүр), яхшы. (Дәстәйи асыр. Мәдәдә.) Нәглият бригадасына де, бу саат ярпаг үчүн «Микоян» колхозуна ики ма-шын көндәрсин!

М ә д ә д (һейрәтлә)—Ики ма-шын?

У ф у р—Тез! (Мәдәд чәлд гачыр. Нәчәфә.) Сән нә буюрурдун?

Н ә ч ә ф—Бир буюрмағы йохдур. Анчаг, Уғур, достлугда, гоншулугда һеч бу яхшы иш дейил...

У ф у р—Нә олуб, мән нейләмишәм?

Н ә ч ә ф—А киши, нечә «нейләмишәм»? Та бирчә о галыб ки, бычаг көтүрүб башымызы да кәсәсэн...

У ф у р (һирсләнир)—Гыса де көрүм, нә истәйирсән?

Н ә ч ә ф—Йолдаш Нияз да бурладыр, гой эшитсин, гардаш, бригадирликдән чыхартдын, динмәдим. Дедин «Һәйәтjаны торпағын чохдур», тутуб ярысыны алдын, динмәдим. Дедин «памбыгдан сонра да кәл тикинтидә ишлә», динмәдим... инди дә дейирсән «кет «Гызыл Гаяда» гая партлат»; гәләт эләмишәм ки, ит әйямында бир иш тутмушам, инди элинә ихтияр кечиб дейән өлдүрәчәксән?

У ф у р—Һансы иш?

Н ә ч ә ф—Балам, гыз иди, сән истәмишдин. Мән дә истәдим. Бәйәм өзүн чох дүз-әмәлли иш тутдун? Языгы беш ил көзләдиб ахырда да бир айрысыны янына салыб кәтирмәдин? Нияз йолдаш да гой эшитсин.

У ф у р (саатына бахыр)—Йиirmi дәгигәйә гәдәр йығышыб «Гызыл Гаяя» кетмәлисән. Эшитдинми?

Н ә ч ә ф—Кетмәйчәйәм! Мәнә даш лазым дейил. Сәнә ким дейирди ки, ишин-күчүн бу вахтында көтүрүб о бойда тикили башла?! Әкәр сарай ла-зым иди, нийә һөкүмәт демирди?

У ф у р—Сарай һөкүмәтә лазым дейил, бизә ла-зымдыр, анлайырсанмы?

Н ә ч ә ф—Анлайырам. Нийә анламырам. Чөрәйи бурнумуза-гулағымыза емирик ки!.. Чох яхшы анлайырам. Бахыдан кәтирдийин инчинар гыза бир иш дүзәлтмәк лазым иди я йох?..

У ф у р—Мән сәнә әмр әдирәм! Бу саат «Гызыл Гаяя» йола дүш вә мәнән ичәзәсиз кәндә гайытма! Ди, һайды!

Н ә ч ә ф—Мәнә нә һәрбә-зорба кәлирсән, ә? Мән он ил она-буна муздур олмушам!

У ф у р—Муздур олмусан дейә кәрәк ишә кетмәй-сән?

Н ә ч ә ф—Һарда чәтин иш вар кәрәк мән кәдәм?

У ф у р—Нә олар, беш ил сән асаныны көрмүсән, башгалары чәтинини. Инди дә гой онлар аса-ныны көрсүнләр, сән чәтинини...

Н ә ч ә ф—Яхшы гисас алырсан! Ал! Эйби йох-дур (Чыхыр.)

У ф у р (Нияза)—Сән доғру дейирсән, Нияз!..

Н и я з—Мән кедирәм, хаһиш әдирәм, едди тон бостан мәһсулунун үзвләрә пайланмасы вә я сатыл-масы һаггында олан сәнәди ярым саата гәдәр мәнә чатдырасыныз.

У ф у р (*Гуля*)—Һәмин сәнәди бу саат тапыб көндәрәрсән йолдаш Нияза. Мән кедирәм ишин үстүнә.

Г у л у—Баш үстә.

У ф у р (*Нияза*)—Кедәк. (*Чыхырлар.*)

Г у л у—Едди тон... ди кәл чаваб вер. Бу Нәчәф залым оғлуна йүз дәфә дейирәм сатмысан, кәтир һагг-һесабы вер, элә дейир бу күн-сабаһ, бу күн-сабаһ. Өзүм дә яманча пахмеләм. Бир гәдәһ олсайды, башым дүзәләрди. (*Нәчәф дахил олу.*) Яхшы кәлдин. Гардаш, о шейләрин һагг-һесабыны нийә кәтириб вермирсән? Ахы белә иш олмаз! Будур, инди госконтрол тәләб эдир. Нә чаваб верим?

Н э ч э ф—Нә шей? Нә һагг-һесаб? Башына атзад тәпмәйиб ки?!

Г у л у—Зарафаты бурах... дедин «Инәк алырам, үч-дөрд күн көзлә» мән дә көзләдим. Сәдр дә элә билир ки, о пул чохдан банкдадыр.

Н э ч э ф—Һейлә билмәйи яхшыдыр.

Г у л у—Дедийн одур ки, сәнин учундан икени адам кедәк кирәк газамата?

Н э ч э ф—Горхуб өзүндән кетмә! Сәдр чаваб-деһдир, сән нийә газамата кедирсән?

Г у л у—Бура бах, онсуз да өвгатым тәлхдир. Хаһиш эдирәм, бу саат дуруб, кедиб, о пулу дүзәлдиб кәтирәсэн...

Н э ч э ф—Сиздә гәбзим вар, йохса нарядда голум?

Г у л у—Ядымдан чыхыб наряда гол чәкдирмәишәм. Сәдрин көзүнүн габағында мән өзүм гол чәкиб вермишәм.

Н э ч э ф—Яхшы тапмысыныз. Сән сәдрә шаһад кеч, сәдр дә сәнә. Йох, ашна, «Кечәл суй кетмәз». Мәһкәмәдә адамдан документ тәләб эдирләр. Варыныздыр, чыхардын, йохунузду, чаваб верин! Билдин?

Г у л у (*донуб гальр*)—Даһа сәнә бир сөзүм йохду!

Н э ч э ф (*бәркдән күлүр*)—Нә сөзүн олачаг? (*Чибиндән бир шүшә коняк чыхарыб гоюр масанын үстүнә.*) Көтүр зәһәрлән! (*Гулунун көзләри ишыгланьыр, лакин бөйүк тәрәддүд кечирир, билмир конякы көтүрсүн я көтүрмәсин.*)

Н э ч э ф—Даһа яхшы, дүзәләр, көтүр, вур кетсин!

Г у л у—Бу саат дуруб, кедиб пулу кәтирирсән я йох?

Н э ч э ф—Бир көтүр ич, сонра.

Г у л у—Сән өл, сөз вермәсэн, ичмәрәм.

Н э ч э ф—Яхшы. Ди көтүр...

Г у л у (*тәләксик шүшәни гальр*)—Һә, инди ичәрәм. (*Мүтәхәссис бир һәрәкәтлә архадан вуруб шүшәни ачыр.*) Буну кәтирирдин бари бирчә плитка да шакалад алайдын, дайна!

Н э ч э ф—Шакалад нәди, ушаг-задсан? Енә бозартмадан-заддан де...

Г у л у (*ичир*)—Бозартма... Ачыйырам сизин һалыныза. Һеч өмрүндә бунун дадына бахмысан?

Н э ч э ф—Мән нә билирәм нә зәһримардыр.

Г у л у (*ичир*)—Ачыйырам сизин һалыныза. Һеч билирсән рому нечә ичәрләр, шампански илә нә закуска эдәрләр? (*Ичир.*) Языглар. Ахшам иш, сәһәр иш, кечә памбыг, күндүз памбыг... Бир сорушан кәрәк ки, ахы бунлар һамысы нә үчүндүр? Бир дә көзүнүзү ачыб көрәчәксиз ки, баш ағарыб, диш төкүлүб... Олмусунуз... меймунун бири! (*Нәчәф, масанын үстүндәки кағызы көтүрүб бахыр.*) Амма мәнә нә вар? Һә, нәчәф?

Н э ч э ф (*көзләри кағызда*)—Сән нейләмисән? Ағзында гуш кәтирмәминсән ки...

Г у л у (*сархош*)—Әлбәттә кәтирмишәм.

Н э ч э ф—Бу нә кағыздыр?

Г у л у—Әши, бир гулаг ас! Ахы онунла нә ишин

вар? (Нәчәфдән алып өз масаның үстүндәки кағызларын һамысыны көтүрүб ешидә гоюр.) Һә... дейирсэн «нейләмисән?» Дүняда нә гәдәр ички вар һамысындан ичмишәм. Ән ләзиз таамлардан дадышам. Ән көзәл ханымларла бадә-бадәйә вурмушам. Тай нейләйәчәйәм һә?

Нәчәф (онун сөзүнү кәсир)—Гулу, мән сәнин янына бир ишә кәлмишәм.

Гулу (сәрхош)—Буюр. Бир олмасын, лап он олсун. Амма өз арамзыдыр, өкүзсән...

Нәчәф—Гулаг ас. Ахы бу Уғур бизим ахырымыза чыхды. Нийә бир тәдбир көрмүрсән?

Гулу—Иә'ни нә эдим? Мән началник милиси-йә-зад дейиләм ки...

Нәчәф—Сән истәсэн ону ики дәгигәдә йыхарсан. Гуйруғу бу саат гапы арасындадыр. Көтүр о документләрин бир-икисини чыр, гуртарсын кетсин.

Гулу—Мән һейлә гәләт эләйә билмәрәм. О кишинин мәнә бир пислийн дәймишәм.

Нәчәф—Бәс о күнки төһмәт?

Гулу—Әһ, сән дә сөз данышдын. Алныма япышдырмайыб ки, бир сөздүр кағыз аязыб туллайыблар ора. Нә төһмәт?.. Нә протокол? Өкүзсән-өкүз... Көтүр бундан бирчә гуртум ич, көр дүняда көзүнә нечә көзәл шейләр көрүнүр. Төһмәт...

Нәчәф—Элә эт ки, буну һәмишә ичәсэн, сабаһ Уғур сәни гуллугдан чыхарыб атанда һардан тапацагсан?

Гулу—Нийә чыхарыр?

Нәчәф—Һүсейналы кишинин оғлуну көндәрир һесабдарлыг охумаға.

Гулу—Нә олар? Һесабдарлыг олмаз шотчиклик эдәрәм. Мәнә нә вар? Сән өләсэн, элә хошуғурам ки, Күрүн үстә кетсәм дөнүб олар шампански. Чүнки нийә? Һеч кәсә пислик эләмәрәм. Һеч кәслә дә ишим йохдур. Мәнимки одур ки, ары кими бала-бала дүнядан ширә чөкәм. Аңладың? (Ичир, охуор.)

Нәчәф (пәнчәрәдән бахыр)—Мән кетдим. Сәдр кәлир. Оху, яхшы охуорсан. (Тәләсик чыхыр.)

Гулу—Амма дүня өкүз кәлдин, өкүз дә кәдәчәксән. Ахшамачан сөз, гийбәт, «Нийә филанкәс белә олду, мән һейлә...» Тфу!.. Бирчә баша дүшмүр ки, бу дүня нә гәдәр көзәлдири! (Пәнчәрәдән бахараг охуор.)

Уғур (дахил олури)—Нә олду, дедийим сәнәди тапыб көндәрдин? (Гулу өзүнү йығышдырыр. «Һазыр ол» вәзийәтиндә даяныр. Ичдийини бүрүзә вермәмәйә чалышыр.) Команда-зад вермирәм ки? Элә нийә дурмусан?

Гулу (сәндәләйәрәк она яхынлашыр)—Валлаһ, сән яхшы оғлансан... (Өнүр.)

Уғур—Енә бу ики дашын арасында һарда ичдин? (Гулу енә ону өнүр. Уғур үзүнү сәләрәк.) Бурах!

Гулу—Чанлара дәйән оғлансан! Сәнин гәдрини билмирләр. (Енә өнүр.)

Уғур (гышыгырыр)—Бурах сәнә дейирәм! Де көрүм, сәнәд һардадыр? (Ахтарыр.)

Гулу—А киши, нә сәнәд? Нә төһмәт? Бир кәл бах! (Пәнчәрәйә дартыр.) Көр дүняда нә гәдәр көзәл мәнзәрәләр вар! Бирчә о ямачдаки лаләләрә бах! Көр башлары нечә тәрпәнир! Элә бил бизи чағырырлар!

Уғур (ахтарыр)—Йохдур! Һара гоймусан?

Гулу—Ай йолдаш сәдр! Инсафын олсун. Бу саат мәним көнлүмдә күлләр ачыр. Бүлбүлләр охуор. Сән дә башламысан картоф белә олду, соған белә кетди...

Уғур (ахтарыр)—Лә'нәт сәнә, шейтан!

Гулу—Йолдаш сәдр, һарачан десән сәнә сәдигәм. Аңчаг, мән өлүм, бу саат мәнимлә арпа-саман сөһбәти данышма...

Уғур (бөйүк һәйәчан ичиндә бир дә ахтарыр)—Йохдур!

ДӨРДҮНЧҮ ПЭРДЭ

ЕДДИНЧИ ШӘКИЛ

Алхан кишинин эвиндә. Пәрдә ачылдыгда Сәдәфлә Турач ишдән еничә гайдырлар.

Т у р а ч (*гапынын ағзында*)—Яхшы, даһа мән кедим, ахшамдыр.

С ә д ә ф—Кетмә, Турач. Бу сон вахтлар неч тәк гала билмирәм. Иллаһ да ки, ахшам чағылары...

Т у р а ч—Нә үчүн? Нейиф дейил ахшам чағы? Мал-гара өрүшдән гайдыр. Гапылардан түстү галхыр. Йүйүрүб каһ инәк сағырсан, каһ самавара од салырсан. Нәвәсим о гәдәр артыр ки, аз галыр ки, шеир дейәм.

С ә д ә ф—Торан говушанда мәнә элә кәлир ки, дүнянын үзәринә гәм-гүссә илә долу анлашылмаз бир пәрдә энир. Элә бил ки, һәр шей йох олуб кедир. Үрәйим кечәйә дүшмүш гәриб үрәйи кими сыхылыр...

Т у р а ч—Бәсдир, ай гыз! Өзкә ердә данышма, сәнә күләрләр. Сәсин аләми көтүрүб, гәзетләр күндә шәклини чап әдир. Өзүн дә башламысаң ки, кечә белә олду, пәрдә һейлә...

С ә д ә ф—Өзүмә дә ар кәлир. Анчаг нә эдим...

Т у р а ч—Бунларын һамысы севкидәндир. Дейирәм далаш, далашмырсан, ядындан чыхар, чыхармырсан.

С ә д ә ф—Ядымдан чыхармышам.

Т у р а ч—Бәсдир... Бәсдир... Көрәндә бурнунун учуна кими саралырсан. Эһ, нейиф ки, мән бир су-бай оғлана ашиг олмурам. Йохса сәнә көстәрәрдим...

С ә д ә ф—Нә эдәрдин?

Т у р а ч—Дейәрдим бир баш Закса! Элә ки, көрдүм хейр, чәмхәм әдир, онда дейәрдим худаһа-физ, атыны сүр дүз кеч! Бәс нечә? Йох, бир аһ-вай эләйәчәкдим! Атам дейил, гардашым дейил. Гой һара кедир кетсин. Нә чоһ дүняда оғлан!

С ә д ә ф—Әкәр севсәйдин белә демәздин...

Т у р а ч—Дейәрдим, һәлә бир аз да о яна кедәрдим. Бура бах эй, ай гыз, о «Лейли-Мәчнун» ки, көстәрирләр һа, дәлилик дейил, нәди? Ай аман! «Кетмә көзүмдән, кедәрәм өзүмдән».

С ә д ә ф—Каш мән дә сәнин кими олайдым, Турач...

Т у р а ч—Нийә, мән нечәйәм? Йохса элә билирсән мөним үрәйим-задым йохдур? Бах, сәндән нә кизләдим, о госконтрол оғлан вар һа?

С ә д ә ф—Ниязы дейирсән?

Т у р а ч—Һә, мән өлүм, ағзындан чыхмасын. Яман хошума кәлирди... Көрәндә үрәйим гуш кими чырпынырды. Амма нейнирсән, элә ки, эшитдим арвады вар, о саат бир даш, бир гую. Инди неч вечимә дә дейил. Габағыма чыханда дүз кечирәм.

С ә д ә ф—Мән унуда билмирәм, Турач... Чәд һәдә олдуғу бу беш илдә мән хәялән она о гәдәр бағланмышдым ки, инди бирдән-бирә әлими үзмәк фикри мәнә өлүмдән дә бәтәр көрүнүр.

Т у р а ч—Ким билир, бәлкә енә дә бир-бирингәзә гисмәт олдуруз?

С ә д ә ф—Бәсдир, Турач. Белә сөzlәр яхшы дейил. Шәфәг эшитсә нә дейәр?

Т у р а ч—Араларына бир мөглөтө салмышам ки, улдузлары бир дэ барышмаз!

С э д э ф—Гыз, дэли олмусан, нэди?

Т у р а ч—Дэли-зад олмамышам. Ачыб һамысыны Шэфэгэ демышәм.

С э д э ф—Догру дейирсэн, йохса зарафат элэйирсэн?

Т у р а ч—Лап догру! Эмидостум да анд ичиб дейиб ки, Сэдэф бу эвдэ кэлин олду-олду, олмады сэнэ оғул демэйэчэйәм!

С э д э ф—Сэн нэ пис иш тутмусан, гыз! Ахы сэнэ ким демышди ки, кедиб өз янындан белэ иш тутурдун? Лап биабырчылыг олуб...

Т у р а ч—Гыз, я сэн дэли олмусан, я да мэн! Баягдан башламысан, «ай унуда билмирәм», инди дэ белэ дейирсэн...

С э д э ф—Унуда билмэмэк даш олуб боюндан асылмаг дейил! Көр бир нэ этмисэн? Мэң сэнэ нэ этмишдим, Турач? Нийэ белэ иш тутурдун? Инди онлар элэ зэнн эдэчэклар ки... (Ағлайыр.)

Т у р а ч—Яхшы, ай гыз! Даһа бир дэ элэ иш тутмарам.

С э д э ф—Сэн мэни о гэдэрми дүшүб-итмиш бир адам һесаб эдирдин? Мэн үрэйимди парчалайыб тулларам, анчаг бир дэ...

Т у р а ч—Нэ эдим ахы, галмышам ай арасы, күн арасы, валлаһ, о гызга да үрэйим яныр. Сэн энэ өзүмүзүнкисэн... Амма о гэрибдир. Узаг ердэн Уғуру дейиб кэлиб... Өзүнү һейлэ шад көстөрмөйинэ бахма, яман дэрд чэкир. Дүнэн ахшам эвинин габағындан кечирдим, көрдүм пәнчэрэйэ сөйкэниб элэ гэмкин-гэмкин бахыр ки, үрэйимэ од дүшдү.

(Алхан дахил олур. Сэдэф өзүнү йығышдырыр.)

А л х а н—Нэ олуб, гызым?

С э д э ф (көз яшлары арасындан күлүмсөйөрөк)—Һеч бир шей, ата! Турачла зарафатлашыр-

дыг... (Чеврилиб о бири отаға кечир. Турач да онун ардынча кедир.)

А л х а н (өз-өзүнэ)—Гыз онун хифэтин элэйир. Уғур яхшы иш көрмэди... (Гэляныны долдурур. Сэдэф дахил олур.)

С э д э ф—Чөрөк кэтиримми, ата?

А л х а н (сонсуз кэдэр вэ мөһрибанлыг ифадэ эдэн бир нэзэрлэ она бахыр.)—Баяг нийэ ағламышдын, гызым?

С э д э ф—Һеч, элэ белэ... (Пауза.) Бу кечэ анамы юхуда көрүшдүм...

А л х а н (саралмыш һалда)—Нечэ көрмүсөн?

С э д э ф—Көрдүм онун кэлилик палтарыны сандыгдан чыхарыб кеймэк истэйирәм. Анчаг бирдэн гапы ачылыр, о күлэ-күлэ кирир ичэри. «Нэ гайырысан гызым?» дейир.—«Сэнин палтарыны кеймэк истэйирәм, ана,—дейирам,—дейирлэр бу палтарда мэн сэнэ охшайырам». О, голумдан тутараг «истэмэз, гызым, гой бу палтар һэмишэ сандыгда галсын». Мэн она бахырам...—Бэс атам дейир сэнин үзүндэ бир гара хал вар?—О күлүр...«Мэн о халы сэнэ бағышламышам, гызым» дейир. (Гыса пауза.) Онун сачлары, көзлэри эйнилэ сэнин мэнэ данышдығың кими иди, ата. Мэн онун сол янағында олан балача чапығы да көрдүм. Ахы сэн дейирдин ки, анамын сол янағында кичик бир чапыг вар иди. (Пауза.)

А л х а н—Сонра нэ олду, гызым?

С э д э ф—Сонра билмирәм нечэ олдуса айылдым...

А л х а н—Бэс о сэнэ демэди ки: «Алхандан инчимишәм?»

С э д э ф—Нэ үчүн элэ дейэйди, ата?

А л х а н—Она көрө ки, мэн онун хаһишини ери-нэ етирэ билмэдим!

С э д э ф—О нэ хаһиш этмишди, ата?

А л х а н (көзүнү юмур. Дэрин дахили сарсын-

тылар кечирир) — О, дан еринин шэфәгләриндә! яранмышды, гызым! Бизим дағлар онун кими чан көрмәишди. Анчаг фәләк онун сәрв гәддини йә кими әйди. О, вәрәм ятағында күл кими солуб кедәркән бир ахшам сәни гучағына көтүрүб хейли вахт үзүнә тамаша эләди. Сонра, «Алхан, — деди, — элә эт ки, дунянын һеч бир гәм-гүссәси бу гызын гәлбнә йол тапмасын. Әкәр хошбәхт олса гәбримин үстә кәл, мәнә де!» (Пауза.) Сөйлә, гызым! Инди мән она нә чаваб верим?

С ә д э ф (ону гучаглайыр, көз яшлары ара-сында) — Мәним нә дәрдим вар, ата?..

А л х а н — Мән һамысыны билирәм, гызым. Нийә кизләдирсән. Сән ки, мәним үрәйимин бир парчасысан. (Сәдәф она гысылараг үзүнү синәсиндә кизләдир, пауза.) О оғланы ядындан чыхар, гызым! Әкәр о сәнин үрәйинин бир парчасы исә о парчаны кәс ат! Атаны бу гоча вахтында унудуб мөгмун эләмә.

С ә д э ф (гәт'ийәтлә) — Бу күндән сонра сән мәним хошбәхт олдуғума инана биләрсән, ата. Кәл отур, шамыны кәтирим. (Масаны дүзәлдир.)

А л х а н — Сағ ол, гызым! Мән сәндән чох разыям!.. (Сәдәф масанын үстүнә габ-гачаг дүзәрәк о бири отаға кечир.)

Н ә ч э ф (дахил олур) — Салам, Алхан дайы! Нә олуб, дейәсән кефсизсән?

А л х а н (гаш-габагы) — Бир шей йохдур...

Н ә ч э ф — Йохламадан хәбәрин вар?

А л х а н — Йох, нә олуб ки?

Н ә ч э ф — Һәлә ки, едди тон бостан мәнсулу әксик кәлиб.

А л х а н — Билирәм.

Н ә ч э ф — Көрдүн? Мән чамаата дейәндә ки, бу, колхозу дағыдыр, дейирдиләр белә. Сән биләрсән, бу комиссон бу ишә нә дейир?

А л х а н (ачыгылы) — Нә дейәчәк, һара хәрчлә-

дийини сүбут эдә билмәсә Уғур мәнкәмәйә вериләчәк.

Н ә ч э ф — Өзү дә 7 августла. Элә дейил?

А л х а н — Йәгин һейлә олар...

Н ә ч э ф — Бах, адама белә эдәрләр!..

А л х а н (она диггәтли бир нәзәр салараг) — Өз арамыздыр, дейәсән ахы бу ишләр сәнин кәләйиндир?

Н ә ч э ф (күләрәк) — А киши, тай күн кими ашкар олан шейә нийә «кәләк» дейирсән? Сән дә гәрибә адамсан, нийә фирсәт дүшәндә бунун хышыны вермирсән ерә?

А л х а н — Ахы мән инанмырам.

Н ә ч э ф — Инандын инанмадын. «Гисаса гисас» дейибләр. О бизи вуруб, биз дә ону вурмалыйы! Өзү дә элә вурмалыйыг ки, бир дә өзүнә кәлмәсин! «Иланы яралайыб бурахмаг олмаз!»

А л х а н — Демәк, бунарларын һамысыны сән дүзәлтмисән?

Н ә ч э ф — Бәс о нечә күман эләйирди? Сән яшда кишинин еринә кечәндә, мәни бригадирликдән чыхарыб ушағларын рузусуну кәсәндә, әлбәттә, белә олар! Гой инди кедиб бир аз ятсын, ағлы башына кәлсин!

А л х а н — Демәк белә! Адә, көпәк оғлу, сән мәни ахмаг һесаб эдирсән, нәди? Нә чәсарәтлә мәнә белә сөзләр дейирсән? Сәнин кими адамы ит кими өлдүрмәк лазымдыр! (Дивардан ов түфәнкини гапыр, Нәчәф аяға галхараг бир түкүнү дә тәрпәтмәдән сукутла даяыр. Сәдәф әлиндә емәк дахил олур.) Чых байыра, әчлаф! Әкәр сәни өлдүрмәсәм мәнәнән пис адам йохдур!

С ә д э ф (емәйи масанын үстүнә гояраг ата-сынын голундан япышыр) — Даян, ата!

А л х а н — Чых байыра, бинамус! Киши намәрд олмаз! Көр ағлыны һара вериб ки, мәни дә өзүнә йолдаш эләмәк истәйир!

Н э ч э ф—«Яхшылыг элэ, эвинэ саламат кетмэ»
буна дейиблэр.

А л х а н—Чых байыра, бинамус!

С э д э ф—Ай ата, сән аллах, һөвсэлэ элэ! (Нэ-
чэфэ.) Сән нийэ гурууб галмысан? Кет дейир, кет
дэ!

(Нэчэф чыхыр.)

А л х а н—Кет, көпэк оглу, гурбан оласан бу
гыза...

П э р д э.

СЭККИЗИНЧИ ШӘКИЛ

Колхоз идарәси. Пәрдэ ачыланда Уғур һэйәчанлы дахил олуб
папагыны масанын үстэ туллайыр.

У ғ у р—Беш ил кечә-күндүз вуруш, фашисти
гыра-гыра апар чыхар Берлинэ, ахырда сәни өз
кәндиндә, чанындан мин дэфэ артыг севдийин өз
догма вәтәниндә халг малыны гарәт элэйән бир гул-
дур кими мұнакимә этсинләр!

Х а н м у р а д (һэйәчанлы дахил олуб)—Су
енә кәсилди. Дейир дәннә учуб!

У ғ у р—Енә учуб?

Х а н м у р а д—Вәлини машынла көндәрмиш-
дим. Хәбәр кәтирди ки, о күн сементләдийимиз бән-
ди су юуб апарыб...

У ғ у р—Лә'нәтә кәләсэн! һарая гәдәр суvara
билдиниз?

Х а н м у р а д—Алынын саһәсини гуртарыб Бә-
тәликинә кечәндә кәсилди.

У ғ у р—Бүтүн памбығын дөрддә бири!..

Х а н м у р а д—Памбығын пис вахтыдыр. Бу
күн-сабаһ су верә билмәсәк яныб тәрк олачаг...

Ш э ф э г (кәлир)—Даш чатмыр, Уғур. Арха
тәрәфдәки һөркү ярымчыг галды...

У ғ у р—Дарыхма, Шәфәг, «Гызыл Гаяда» һа-
зыр дашымыз вәр.

Ш э ф э г—Машын лазымдыр. Нәглият брига-
дири машын вермир.

У ғ у р—Онда тагсыр йохдур, Шәфәг. Машын-
лар нефт кәтирмәйә кедиб.

Ш э ф э г—Онда тапшырын, кәлән кими версин-
ләр. «Гызыл Гаяя» мән өзүм кедәчәйәм!

У ғ у р—Бу саат...

Х а н м у р а д—Су кәлмәсә тикинти иши онсуз
да даяначаг!

(Алы киши, Бәдәл, Вәли, Мәдәд дахил олулар.)

А л ы к и ш и—Сәдр, ичазә вер, йығышыб ке-
дәк, дәннәни дүзәлдәк.

В э л и—Памбыг әлдән кедир.

Б э д э л—Чанын үчүн, аз галыр адам кими дил-
ләниб су истәсин.

М э д э д—Сән өлмәйәсэн, белә дә иш олар? Ил-
дә-әйямда бир һектар саһә көтүрүб бу Бәдәллә яры-
ша кирмишәм. Су да башымыза бу оюну ачыр.
Амма, сәдр, көрүрсән мәнним памбығым нечә пам-
быгдыр?

Б э д э л—Белә чыхыр ки, сәнинки мәннимкиндән
яхшыдыр?

М э д э д—Бәс нечә? «Кор-кор, көр-көр». Сәнин
памбығын һара, мәнним памбығым һара!..

Б э д э л—Чүчәни пайызда санарлар!..

М э д э д (өзүндән чыхыр)—Пайызда мәнә нә
эдәчәксән, ә? Сән өлмәйәсэн, сәнин памбығын һеч
мәннимкинин янындан да өтә билмәз!

А л ы к и ш и—Ай Мәдәд, енә галмағал салма
көрәк! Бу саат һейлә сөһбәтләрин ери дейил.

М э д э д—Әйә, нейләйим ахы! Көрмүрсән?
Сәдр, сән о башын, мәнним саһәм бир бәзәкли кәли-
нә охшайыр я йох?

У ғ у р (күлүмсәйир)—Бәзәкли кәлине охшаса

алағы чох олар. Мәдәд киши... Сән чалыш, садә кәлине охшасын. Индисә йолдашлар!..

Г у л у (*һәйчанла дахил олу*)—Бизи падсуд верирләр, йолдаш сәдр. Мәни дә сәнинлә бирликдә... Дейирәм, а киши, валлаһ-биллаһ, мәним бу ишдән хәбәрим йохдур. Кимә дейирсән?

У ғ у р (*саки*)—Мешәдән кәтирилән ағачлары һесаба алдын?

Г у л у—Әши, пир олмуш, бурда падсуд кедирик, сән дә башламысан!..

У ғ у р (*ачыглы*)—Ағачлары һесаба алдын йох?

Г у л у (*горхараг*)—Бу саат аларам!..

У ғ у р—Машынлар шәһәрдән гайыдан кими никисини дә көндәрәрсән даш кәтирсин! Эшитдинми? (*Шәфәгә.*) Сизин даш үчүн кетмәйиниз лазым дейил. Өзләри кәтирәчәк... Анчаг хаһиш эдирәм, бу саат бизмлә дәннәйә кедәк. Нечә дәфә дүзәлтмишик, учуб. Көрүнүр мүнәндис әли лазымдыр.

Ш ә ф ә г—Мәмнунийәтлә! (*Гулуя.*) Анчаг машынлары кәлән кими көндәрин, бу күн мүтләг даш кәлмәлидир!

У ғ у р—Кедәк, йолдашлар, дәннәни бу күн дүзәлтмәк лазымдыр! (*Чыхырлар, Гулу галыр.*)

Г у л у (*өз-өзүнә*)—Чаным, белә дә адам олар?

Н ә ч ә ф (*дахил олу*)—Нә олуб? Нә донгулданырсән?

Г у л у—Әши, көрмүрсән, кәнддә бу бойда комиссия ишләйир, бизи падсуд верирләр. Залым оғлунун бир түкү дә тәрпәнмир.

Н ә ч ә ф (*истеһзалы күлүшлә*)—«Дәвәдән йыхылыб, һөг-һөгү әлдән гоймур.» Гәзәмәтә кирәндә һалыны сорушарам.

Г у л у—Ай намәрд оғлу, баша дүшүрсән, мәни дә она гатыб тутарлар!..

Н ә ч ә ф—Һейлә горхударлар ки, бир шей өй-

рәйсийләр. Нә ихтиярлары вар, сәдр оður, йохса сән?!

Г у л у—Гардаш, мән ону-буну билмирәм, ачыб һамысыны дейәчәйм!

Н ә ч ә ф—Маймаг, бишәрәф!

Г у л у—Йохса ки, сән чох шәрәфли адамсан.

Н ә ч ә ф—Мән һеч кәсдә гисас гоймамышам.

Гоймаячағам да!..

Г у л у—Гисас-мисас билмирәм, һамысыны ачыб дейәчәйм. Сәнин учундан өзүмү кудаза верә билмәрәм.

Н ә ч ә ф—Көрүрәм буйнузунун диби кичишир.

Г у л у—Һейләрсән?

Н ә ч ә ф—Һеч нә. Алнына бирчә күллә вурарам! Билдин? Өзүн дә билирсән ки, вурарам!

(*Гулу горхусундан донуб галыр. Пауза.*)

Н ә ч ә ф—Яхшы, мәни нийә чағырдыб.

Г у л у—Мән нә билим?

Н и я з (*кәлир*)—Нәчәф киши, зәһмәт олмаса, сиз бир аз байырда көзләйин, бу саат чағырарам.

Н ә ч ә ф—Баш үстә. Байырда көзләрик. (*Гулуя тәһдиддэци бир нәзәр салыб чыхыр.*)

Н и я з—Нә олду, сәнәди тапдын?

Г у л у—Ай йолдаш, мән һесабдар бабаям. Нә билим ким апарыб. Ким сатыб, бөйүк колхоздур. Базара күндә йүз араба шей кедир, онлара амбардар чавабдәһдир, нийә ахы мәним яхамдан апышмысан?

Н и я з—Бостан вахты амбардар шәһәрдә партия курсунда олуб, ону сән әвәз эләмисән!

Г у л у—Доғрудур. Анчаг... (*Гыса пауза.*)

Н и я з—Эшитдийимә көрә сән дүз адамсан. Уғурун да хатирини истәйирсән, бәс инди онун мәһкәмәйә верилиб һәбсә алынмасы, партиядан чыхарылмасы һеч сәнин үрәйини ағрытмыр?

Г у л у (*һәйчан ишиндә*)—Ағрыдыр, йолдаш Нияз, валлаһ, ағрыдыр. (*Пәнчәрәдән көрүнән Нә-*

чафә бахыр вә онун тәһдидәдими бахышлары алтында байыны ашағы тикәрәк сусур.)

Н и я з—Әкәр ағрыдырса, әкәр сән Уғур кими бир йолдашын чәмнийәт гаршысында, партия гаршысында бәднам олмасына разы дейилсәнсә, нийә сусурсан? Нә үчүн бу чинайәтин ачылмасында дөвләтә көмәк эләмирсән? Ахы сән совет вәтәндашысан!

Г у л у (*мүтәәссир*)—Йолдаш Нияз, мән зәиф адамам, ичәнәм, анчаг бу күнә гәдәр һөкүмәтин бир гәпийинә кәм бахмамышам! Халг малына хяянет эләмәмишәм!

Н и я з—Догрудур. Сән зәиф адаманс! Сәндә кишлик чатмыр, совет вәтәндашы исә һәр шейдән әввәл мәрд олмалыдыр! Чых, Нәчәфи бура көндәр.

Г у л у—Баш үстә. (*Чыхыр, Пауза.*)

Н и я з (*кагибинә*)—Һәр шейи билир, анчаг нәдәнсә горхур, демир.

К а т и б—Дейәсән бу ишләрдә бунун өзүнүн дә әли вар?

Н и я з—Йох. Бүтүн бу ишләрдә ялныз бирчә әл вар!

К а т и б—Сизчә о ким ола?

Н и я з—Нәчәф.

К а т и б—Нәдән билирсиниз?

Н и я з (*күлүмсәйәрәк*)—Сиз мәним көһнә чекист олдуғуму унудурсунуз (*Пауза.*) Бәли, бүтүн бунлары эләйән одур!

К а т и б—Әкәр һейләсә...

Н и я з—Сүбут тапа билмирәм. Билирсинизми, һәр шей элә дүзәлиб ки, Уғур мүгәссир чыхыр!..

Н ә ч ә ф (*дахил олур*)—Нә буюурсунуз, йолдаш Нияз?

Н и я з—Нәчәф киши, сән көзүачыг адаманс, бу ишләр барәдә нә фикирләширсән?

Н ә ч ә ф—Һансы ишләр барәдә?

Н и я з (*кағызлары вараглайыр*)—Мәсәлән, бу

дур, едди тон бостан мәһсулунун нечә олдуғуну тапа билмирик...

Н ә ч ә ф—Бәс һесабдар нә дейир?

Н и я з—Дейир куя хәбәри йохдур.

Н ә ч ә ф (*күлур*)—Нечә ола биләр ки, һесабыларын хәбәри олмасын. Нийә ондан сорушмурсунуз ки, бәс бир белә пулу һардан алыб, ичкия верирсән?

Н и я з—О горхаг адамдыр. Ағлым кәсмир ки...

Н ә ч ә ф—«Архалы көпәк гурд басар», йолдаш Нияз.

Н и я з—Сәнчә онун архасы кимдир?

Н ә ч ә ф—Өзүн мөндән яхшы билирсән.

Н и я з—Уғуру демәк истәйирсән?

Н ә ч ә ф—Айры ким ола биләр? Яхшы, йолдаш Нияз, Уғурун кәлдийи һеч бир ил дейил, о чүр ат алыб ки, миниб чыханда аләм тамашасына йығылыр. Бәс мән нийә ала билмирәм? Он едди илин колхозчусуям. Өзү бурда олмаянда бизим анасына тикдийимиз эвлә кифайәтләнмәйиб бирини дә инди башладыр... Эйб олмасын сорушмаг, бу пуллар һардандыр?

Н и я з—Дейирләр аты она Баллы арвад алыб. Куя әһд эләмишмиш ки, «Оғлум сағ-саламат кәлсин, өз газандығым пулла она бир яхшы ат алым».

Н ә ч ә ф—Ай-һай. О деди, сиз дә инандыныз. Бәс эви нә илә тикдирир? Бақыдан дашданыб кәлән күмүш кими чарпайылары, шкафлары нә илә алыр?

Н и я з—Уғур ордудан тәрхис олунанда он сәккиз мин манат пул алыб...

Н ә ч ә ф—Сөздүр, йолдаш Нияз... Онда кәрәк әскәрликдән кәләнләрин һәрәси өзүнә бир диварес тиксин.

Н и я з—Әскәр башга, забит башга...

Н ә ч ә ф—Яхшы, дүз адам иди, кәлән кими ики дашын арасында бу тикилини нийә башлайырды? О бойда клуб ола-ола? Бу янда памбыг сусузлугдан

яныр, билмирик онун һайына галаг, о тәрәфдән тахылы алағ басыр, билмирик ора гачаг, йохса бунун кефи үчүн сарай тикәк...

Н и я з (*кетдикчә әсәбиләшдийини кизләйәрәк*)—Сарайы онун кефи үчүн тикмирсиниз.

Н э ч э ф—Эһ, йолдаш Нияз! Дейирсэн дә... Бир бу гәдәр ишлә әкәр о тикилиб баша кәлсә онда мән адымы дәйишәрәм.

Н и я з—Амма о бири колхозчулар сәнин кими демир.

Н э ч э ф—Бәс нә дейирләр?

Н и я з—Дейирләр «Сарайы да тикәчәйик, бол мәһсул барәдә һәкүмәтә вердийимиз вәди дә еринә етирәчәйик».

Н э ч э ф—Һамысы горхудандыр.

Н и я з—Кимдән горхурлар?

Н э ч э ф—Уғрун достларындан.

Н и я з—Кимдир Уғрун достлары?

Н э ч э ф—Одей, бири сән өзүн. Һамы эшидиб ки, мұһарибәдә бир ердә олмусунуз. Авам чамаат-дыр дә, элә баша дүшүрләр ки, достусан дейә һәги-гәти өрт-басдыр эләйәчкән. Даһа демирләр ки, Нияз коммунистдир!

Н и я з (*әсаби*)—Доғру дейирсэн, мән коммунистәм! Она көрә дә, де көрүм, едди тон бостан мәһсулуну сатыб пулуну нейләмисән?

Н э ч э ф—Нечә? Мән сатмышам?

Н и я з—Бәли, сән сатмысан.

Н э ч э ф—Нә билирсэн мән сатмышам?

Н и я з—Сатдығын ерләрин һамысындан биздә кағыз вәр...

Н э ч э ф (*күләрәк*)—Мән истәйирдим онлары бада вермәйим. Инди ки, белә олду, доғру дейирсэн. Мән сатмышам. Анчаг пулларыны гәпийинә гәдәр кәтириб вермишәм!

Н и я з—Вермәмисән!

Н э ч э ф—Һә?! Демәк белә? Бура бах, йолдаш

Нияз! Демә чулу чырыг кәндидир, һеч зад ганмыр. Анд олсун аллаһа, аягылын, башыачыг, бирбаш мәр-кәзә кедәрәм! Бура достбазлыға кәлмәмисән! Мәнә Алмурад оғлу Нәчәф дейәрләр. Фарағат отур!..

Н и я з (*телефонун дәстәйинә әл узадараг*)—Демәк, асанлыгла бойнуна алмаг истәмирсэн?!.. (*Алхан һәйәчанлы һалда дахил олур, онун ағыр нә-зәрләри Нәчәфдә даяныр, пауза.*)

А л х а н (*Нәчәфи көстәрәрәк*)—Бу хаиндир!..

Н э ч э ф (*тәһдидәдичи һалда*)—Алхан!!

А л х а н—Кәс! (*Гыса пауза.*) Нанкор! Нә истәйирдин? Нәдән наразы идин, бу эл, бу колхоз сәнин үчүн нәләр эләмәди? Дедин «эвим йохдур», йығылыб сәнә әв тикдиләр, дедин «ушағларымын сағыны йохдур», гапына инәк алдылар, сәни өзлә-ринә бригадир сечдиләр. Аталар яхшы дейиб: «Ит гурсағы яғ көтүрмәз!» (*Нияза.*) Гардаш оғлу, даға-даша дүшмә, бүтүн орталығы гарышдыран бах, будур, ишин-күчүн бу гызғын вахтында башымызы гатан, вахтымызы алыб бизи кери салан бах, будур! Уғур кими икиди күдаза вермәк истәйән нә-мәрд будур!..

Г у л у (*һәйәчанлы ичәри сохулараг*)—А киши-ләр, будур! Валлаһ, һамысыны эләйән будур!

Н и я з (*дәстәйи көтүрүр*)—Ало... прокурору вер.

П а р д а.

БЕШИНЧИ ПЭРДЭ

ДОГГУЗУНЧУ ШЭКИЛ

Мэдэнийг сарайнын габагы. Узагдан мусиги эшидлир.
Кэндэ шэнлик олдугу нисс олунур. Угур йол палтарында
олан Шэфэглэ даныша-даныша кэлир.

Ш э ф э г—Кечэлэр бу суларын шырылтысына
гулаг асаркэн һэрдэн мэни дэ хатырларсан, Угур.
Мэн сизин кэндин бу чошгун чешмэлэрини чох се-
вирэм.

У г у р—Украйна мешэлэриндэ кечирдиймиз о
дэшэтли баһар кечэлэри ядындадырмы, Шэфэг?
Топ курулгулары сусуб мешэлэр сукута далан за-
ман гаранлыгдан кэлэн һэр су шырылтысында, һэр
гуш маһнысында сэн эшгимизин эбэдийэтини ду-
юрдун...

Ш э ф э г (дэрдли)—Ядымдадыр...

У г у р—Индисэ кедирсэн... Элэ бил ки, сэн о
Шэфэг дейилсэн...

Ш э ф э г (агламамаг үчүн өзүнү зорла сахлая-
раг)—Сағлыгла гал, Угур! (Сүр'эглэ узаглашыр.
Угур онун архасынча бахараг донуз галыр. Узун
Пауза. Узагдан мусиги эшидлир.)

Т у р а ч (кэлир)—Шэфэг кетди, эмиоглу!

У г у р (өз-өзүнэ)—Кетди...

Т у р а ч—Һалы о гэдэр пэришан иди ки... Де-
дим кетмөйшн, Шэфэг ханым, биз сиздэн айрылмаг-
истэмирик. Бойнуму гучаглайыб аглады. Мэн дэ

өзүмү сахлая билмөйшн агладым. (Аглайыр.) Бура
бах, эмиоглу, сэнин атын машындан бэрк кедир.
Мин, далынча чап, ону гайтар. (Угур сусур.) Гатар
һэлэ ахшам йола дүшэчэк. Тез ол!

У г у р (юхудан айылымш кими)—Йох, эми-
гызы. Бир көнүл ки, учду, ону бир дэ керн гайтар-
маг чэтиндири! (Ағыр аддымларла сарая кедир.
Гызлар маһны охуя-охуя кэлирлэр.)

К ү л з а р (гаршы тэрэфдэн кэлэрэк Сэдэ-
фа)—Ай гыз, эшитмишэм сабаһ сэнин тоюндур?...
С э д э ф—Йох, сабаһ нишан кэлэчэк...

Б э н ө в ш э—Бэс бу вахта гэдэр нийэ бизэ де-
мэмисэн?

С э д э ф—Чүнки бу анчаг дүнөв гэт олунуб.

Т у р а ч—Нэ эр? Сэн кимэ кедирсэн, Сэдэф?

С э д э ф (зарафатла)—Бу бир сиррдир.

Т у р а ч—Бир дэ мэни данышдырма. Йэ'ни биз
о гэдэр э'тибарсыз олмушуг?

С э д э ф—Инчимэйн, гызлар! Өзүнүз билрси-
низ ки, мэним сиздэн кизли бир сиррим йохдур...

К ү л з а р—Бэс инди нэ олуб?

С э д э ф (кулумсэйэрэк)—Инди тагсыр мэндэ
дейил, өзүндэн-бөйдэдири...

Т у р а ч—Өзүндэн-бөй дейиб кизлин сахла?..

С э д э ф—(кулэрэк)—Һэ, анд вериб ки, нишан
кэлэнэ гэдэр һеч кэсэ демэ!

К ү л з а р—Ай гыз, билрсэн, йэгин бунлар сө-
зү бир ерэ гоюблар ки, бизи бирдэн тэччүбэ сал-
сынлар...

Т у р а ч—Йох, көрүнүр, доғрудан да бурда нэ
исэ бир сирр вар.

К ү л з а р—Кэрэк биз дэ тэпэнэк, гызлар. Да-
һа субай кэздиймиз бэсдири...

Б э н ө в ш э—Һейф дейил. Субайлыг султан-
лыгыдыр...

Т у р а ч—Сэн султан олурсан ол, мэн эрэ кет-
мэк истэйирэм.

(Гызлар күлүшүр.)

К у л з а р—Ай чаныначан, сәнин, Турач. Мән дә дейрәм баягдан бу нийә белә бикефдир. Демә дәрди вармыш...

Б э н ө в ш ө—Бәс бир вахт әр ады тутанда кечи кими агача чыхырдын?

Т у р а ч—Йох, гызлар. Инди даһа үрәйим севки истәйир. Истәйирәм севим, чох-чоһ, лап өз чанымдан да артыг севим, зәһмәтини, чәфасыны чәким. Анчаг о да мәни севсин. Мәнә янсын...

Б э н ө в ш ө—Сонра?

Т у р а ч—Сонрасы йохдур. Эһ, гызлар! Нейләәк, тәбиәтин ганунудур дә...

(Гызлар күлүшүр. Колхозчулар даныша-даныша кәлирләр.)

В э л и *(сәһнә архасындан)*—Баяг радио дүз ярым саат бизим колхоздан данышды.

Б э д э л—Нийә данышмасын? Илин бу вахтында һәр һектардан элли беш сентнер памбисг көтүрүб планы һамыдан габаг гуртармаг зарафатдыр?!

В э л и—Һамымыздан чох Сәдәфлә Ханмурады тәрифләди.

А л ы к и ш и *(Ханмурада ишарә илә)*—Даһа бунларын габагында дурмаг олмаз. Бу күн-сабаһ нкиси дә олачаг гәһрәман.

(Машын сәси.)

С э с л э р—Испалком кәлди, испалком кәлди! Район совети сәдри *(кәлир)*—Салам, йолдашлар! Биз кечикмәмишик ки?

А л ы к и ш и—Лап вахтында кәлмисән.

Р ай о н с о в е т и с э д р и—Нечәсиниз, бәс сәдр һардадыр?

Т у р а ч—Инди чә сарая кетди, йолдаш испалком.

Р ай о н с о в е т и с э д р и—Оһо! Турач! Сән һәлә учуб гачмамысан?

Т у р а ч—Сизинлә давам вар, йолдаш испал-

ком! Дүнән Сәдәфин, Күлзарын саһәләрини кәзминиз, амма бизим мангая кәлмәмисиниз.

Р ай о н с о в е т и с э д р и—Бу дәфә үзр истәйирәм, Турач. Бүрө ичласына тәләсирдим. Нә вар, нә йох, Бәдәл киши, оғлун кағыз язырмы?

Б э д э л—Языр, дейир дәрсләрин һамысындан яхшыдыр, бирчә о физикди, нәди...

Х а н м у р а д—Физик йох, эши, физика.

Б э д э л—Нә башым чыхыр. Дейир ондан бир аз ахсайыр. Яздым ки, кәсрин-задын галса көзүмә көрүнмә...

Р ай о н с о в е т и с э д р и—Мәдәд көзүмә дәймир...

М э д э д *(сәһнә архасындан)*—Арвад, башын үчүн, һеч бундан ағыллы фикир олмаз.

А л ы к и ш и—«Адын тут, гулағын бур».

Н а р ы н к ү л *(сәһнә архасындан)*—Гой инди көрсүнләр ки, биз нечә адамыг!

М э д э д *(сәһнәйә даһил оларәг)*—Ай ушаг, сәдр һаны?

Р ай о н с о в е т и с э д р и *(күлүмсәйәрәк)*—Енә дә сәдрлә нә даван вар, ай Мәдәд?

М э д э д—Бый, хош көрдүк, йолдаш испалком, ушаглар да саламатдырмы?...

Р ай о н с о в е т и с э д р и—Саламатдырлар...

М э д э д—Балача кәдә нә тәһәрди? Арвад онун үчүн бир мәктәб чантасы тохуюб, һа дейирәм бир шәһәрә кәлим, мачалым олмур.

Р ай о н с о в е т и с э д р и—Чох сағ олун. Де көрүм, сәдри нейләйирсән?

М э д э д—Бу саат, йолдаш испалком, *(Ханмурада.)* бирчә буну оху! *(Ханмурад онун әризәсини охуюр.)* «Ашыг Әләскәрли» колхозунун сәдри Уғур Аслан оғлуна Мәдәд Очагверди оғлундаң әрзһал!

Йолдаш колхоз сәдри, әввәла, салам. икинчә, языб сәнә мәлүм эдирәм ки, өз хусуси инәйими вә

беш гоюнуму вэ ики кечими гатырам колхоз малына. Мэним, биэдэбчилик дэ эдирэм, күлфэтим Нарынкүл Гөчэт Мэрдан гызынын да мэслэхэти белдир; чүнки нийэ, чапым, ягды—«бэсди» дейэнэчэн колхоздан алырыг. Этди алырыг. Пэндирди алырыг. Даһа нейлэйирик бир дэфэдараг да эвдэ ачаг. Бир дэ нэ итим азыб, дүшэм чөлэ, ай от тап, ай нэ билним саман тап... Йолдаш Уғур, хаһиш эдирэм, бу һейванлар гиймэт элэйиб көтүрүсэн колхоза.

Этгэрэфи Галмағал Мэдэд Очагверди оғлу.»

М э д э д—Орда галмағал нэ кэзир? Даһа галмағалдан эл чэкмишэм.

Х а н м у р а д—Онда кэрэк бир эризэ дэ онуң үчүн верэсэн.

Р а й о н с о в е т и с э д р и—Бэлкэ сахлая билмирсиниз, Мэдэд?

Н а р ы н к ү л—Нийэ сахлая билмирик?

М э д э д—Ай арвад, сэн бир даян кэрэк, йүз дэфэ Алхан сэнэ дейиб, мэн олан ердэ сэн бөйүрдэн ат салма. Гэ, йолдаш испалком. Сахламағына сахлая билирик, анчаг этгитячымыз йохдур. Онсуз да күндэлэйимизэ дүшэн шейләри йығыб-йығышдыра билмирик.

Н а р ы н к ү л—Бир адамын күнүнэ отуз кило тахыл дүшэ...

М э д э д—Сэн бир даян. (Испалкома.) Дүзү, йолдаш испалком бахыб көрүрэм онлара сэрф элэдийимиз вахты колхозда ишлэсэк, ики дэфэ чох гозанарыг. Нейлэ дейил?

Р а й о н с о в е т и с э д р и—Нэ дейим, Мэдэд, өз ишиниздир. Экэр онларсыз эмириниз кечирсэ, элбэтте, олар... Анчаг эмэлли фикирлэш ки, сонра бизимлэ галмағал башламаясан. (Күлүшүрлэр.)

М э д э д—Эши, эслинэ бахсан, элэ галмағалы төрэдэн онлардыр.

А л ы к и ш и—Валлаһ, ағыллы фикирдир. (Мэдэдэ.) Арвадла мэслэхэтлэшим, бэлкэ элэ мэн

дэ сенин кими элэдим. Доғру дейирсэн, этгитяч олмаяндан сонра нэйэ лазымдыр...

М э д э д—Эши, баш агрысыдыр, вэссэлам. Сиз өлэсиниз, бизим о дэли инэк бизи лап йығыб бура...

Н а р ы н к ү л—А киши, дэли нийэ олур? Гызыл кими һейвандыр...

М э д э д—Сэн бир даян кэрэк. Дэли олмаянда нэди!.. Чэр дэймиш бир дэ көрүрсэн баш көтүрүб илим-илим итди.

У ғ у р (кәлир)—Салам, йолдаш испалком.

Р а й о н с о в е т и с э д р и—Салам, йолдаш сэдр!

У ғ у р—Биз баягдан сизи көзлэйирик.

Р а й о н с о в е т и с э д р и (Уғура)—Мэн сизин бу күнки мәнсул байрамынса этраф колхоз сэдрләрини дэ гонаг чағырмышам. Этгитраз эләмирсиниз ки...

А л ы к и ш и—О нэ сөздүр, көзүмүз үстэ ерләри вар...

Р а й о н с о в е т и с э д р и—Истэйирэм сизин тэчрүбәнизлэ яхындан таныш олсунлар.

У ғ у р—Яхшы олар.

Р а й о н с о в е т и с э д р и—Нэ олду, Вэли, эви тикдирисэнми?

В э л и—Һэр бир шейи дүзэлтмишэм, йолдаш испалком, анчаг һэлэ башламамышам...

Р а й о н с о в е т и с э д р и—Нэ үчүн?

Х а н м у р а д—Ени кэндин тикилмэйэ башланмасыны көзлэйирик...

У ғ у р—Йолдаш испалком, Назирлэр Советиндэн нэ хэбэр вар? Көрэсэн бизим лайиһәни тэсдиг эләдилэр?

Р а й о н с о в е т и с э д р и—Тэсдиг эдиблэр.

У ғ у р—Демэк, бир-ики аячан башлайырыг.

А л ы к и ш и—Гой бу тэзэ эвләри тикиб гур-

тараг, көр Ашыг Элэскэрли кэнди илэ шәһәрин тә-
фавуту олачаг я йох?

(Алханла Шәфәг дахил олуp.)

А л х а н *(адамлара)* — Ушаглар, мүнәндис
яманча гачырды, тутуб кәтирмишәм. Салам, йолдаш
испалком!

А л ы к и ш и — Нечә? Бәйәм Шәфәг ханым ке-
дирди?

А л х а н — Көрүрәм чамаданыны гоюр машина.
«Ай гызым, нара?» — «Бакыя?» — «Нә үчүн?» — «Даһа
ишими гуртармышам, Алхан дайы. Нәйә галмалы-
ям?» — «А гызым, — дейирәм, — нечә «гуртармышам?»
Сөнин эсл ишин һалә бундан сонра башланыр?» —
Гәрәз, күчлә гайтармышам ки, «һеч олмаса бу кечә
гал. Ахы бу күн бизим байрамымыздыр...»

Р а й о н с о в е т и с ә д р и *(зарафатла)* —
Бу нәдир, Шәфәг ханым? Мән элә күман эдирәм ки,
ени кәндин дә мүнәндиси сиз олачагысыныз?.. Һеч
демә, сиз дә бизи гоюб гачырмышсыныз...

А л ы к и ш и — Даһа бурахмарыг, йолдаш ис-
палком.

А л х а н *(зарафатла)* — Гал, гызым, бизим су-
лара учан сона бир дә керн гайытмаз!

Ш ә ф ә г *(күлүмсәйәрәк)* — Чох сағ олун, йол-
дашлар! Мән сизи һеч бир заман унутмаячагам.

Х а н м у р а д — Демәк галмырсыныз?

Ш ә ф ә г — Бу кечәки шәнлийиниздә бүтүн се-
винчимлә иштирак эдәчәйәм. Сабаһ исә...

Х а н м у р а д — Сабаһа гәдәр чох ишләр ола би-
ләр, Шәфәг ханым.

(Баллы арвад кәлиp.)

Р а й о н с о в е т и с ә д р и — Хош көрдүк
Баллы хала. Хәбәрин вар ки, Уғуру Сосядлист Әмә
йи Гәһрәманлығына намзәд кәстәрмишик?

Б а л л ы — Сағ олсун, мән оғлумдан разыям
Пис ишләмир.

Р а й о н с о в е т и с ә д р и — Доғрудур. Онун
иш тәчрүбәси инди бүтүн республикамыза яйылмаг-
дадыр.

У р у р — Сиз мәнни чох тәрифләмәйин, йолдаш
испалком, сонра көрдүнүз, анамын ачыгы тутду...

Б а л л ы — Ачығым тутмаз! Мәрд оғулу нә гәдәр
тәрифләсәләр ери вар. Истәр мәнним өз оғлум ол-
сун, истәрсә дә башгасы!

А л х а н — Сағ ол, Баллы, яхшы дедин!

Р а й о н с о в е т и с ә д р и *(саатына ба-
хараг)* — Вахтдыр, йолдашлар, кедәк башлаяг.

(Явайш-явайш сарая тәрәф кедирләр.)

Х а н м у р а д *(Гулунун голундан япышыр)* —
Бир аяг сахла.

Г у л у *(пычылты илә)* — Нә олуб?

Х а н м у р а д — Бурада, отун алтында бир «үч
улдуз» кизләмишәм. Кәл хәлвәтчә ону вураг, кедәк.

Г у л у — Коняк? Йох, йох, мәнним ишим дейил...
(Бир аз кедирләр.) Нарда кизләмисән?

Х а н м у р а д — Одур, бах!

Г у л у — Йох, йох! Мәнним ишим дейил.

Х а н м у р а д — Нә олачаг, бу күн байрамымыз-
дыр.

Г у л у — Дүнясында ичмәрәм. Уғура сөз верми-
шәм, гуртарыб...

Х а н м у р а д — Адә, әлдән чыхарма!

Г у л у — Онда сән ич, мән бахым.

Х а н м у р а д *(шүшәйә)* — Чаным «үч улдуз»,
көзүм «үч улдуз»... Көзәлләрин күлү «үч улдуз»...
Үрәкләрин дили «үч улдуз»... *(Шүшәни ачмаг үчүн
алтдан вуруp.)* — Бый, әдә, бу ки, бошмуш...

Г у л у — Ай дәләдуз!.. *(сарая кедирләр.)*

С ә д ә ф — Шәфәг ханым!

Ш ә ф ә г — Нә буюрурсунуз, Сәдәф?

С ә д ә ф — Сиз сабаһ кетмәйин.

Ш ә ф ә г — Нә үчүн?

С ә д ә ф — Чүнки... сабаһ мәнним токумдур.

Ш э ф э г—А... Доғруданмы? Тэбрик эдирэм,
Сэдэф!

С э д э ф—Чох сағ олун!

Ш э ф э г—Мәни бағышлайын, Сэдэф! Мән утан-
дығымдан сизин үзүнүзә баха билмирәм. Анчаг ина-
нын ки, сизин аранызда олан әһвалатдан мәним хә-
бәрим олмайыб. Бу барәдә неч Уғуру да тагсыркар
көрмәйин. Һадисәләр элә кәтириб...

С э д э ф—Онлар артыг олуб кечиб, Шэфәг.

Ш э ф э г—Доғрудан да...

С э д э ф—Мән сизин неч бириниздән инчимә-
мишәм.

Ш э ф э г—Чох сағ олун, Сэдэф! Анчаг мәни
бағышлайын. Ишләрим эләдир ки, кәрәк сабаһ Ба-
кыя йола дүшәм!.. Одур ки, сизин той мәчлисиниз-
дә иштирак эдә билмәйәчәйәм вә буна чох тәәссүф
эдирәм. Һәр икинизин чох-чох хошбәхт олмағыны-
зы арзу эдирәм, Сэдэф!

С э д э ф—Демәк кедирсиниз?

Ш э ф э г—Йәгин ки, галмамағым барәдә үрәйи-
низә айры шей кәлмәйәчәк? Ханиш эдирәм, мәним
тәрәфимдән Уғура да үзрәһәһлиг эдәсиниз.

С э д э ф (*тәәччүблә*)—Уғура нә үчүн?

Ш э ф э г—Чүнки баяг онунла көрүшәндә мән
билмәдим ки, сабаһ сизин тоюнуздур.

С э д э ф—Сиз элә билирсиниз ки, биз Уғурла
эвләнирик?

Ш э ф э г—Бәс нечә?

С э д э ф—Сәһв эдирсиниз. Мән Ханмурада ке-
дирәм.

Ш э ф э г (*һейрәтлә*)—Ханмурада?

С э д э ф—Галын, Шэфәг ханым, бизим кәнд
сиздән айрылмаг истәмир!

(*Пауза.*)

Ш э ф э г (*бирдән көз яшларилә Сэдәфи гу-
мағлайыр*)—Бачым, әзиз бачым!..

ИШЫГЛЫ ЙОЛЛАР

(5 пәрдә, 6 шәкил)

ИШТИРАК ЭДЭНЛЭР

Бабадайы—Буруг устасы.
Васил'ев—Мэдэн партия комитэси катиби.
Елмар—1-чи мэдэнин мүдири.
Күлара—2-чи мэдэнин мүдири.
Сәлим—1-чи мэдэнин мүһэндиси.
Лалә—1-чи мэдэнин катибәси.

Ч э ф э р г у л у	} Көнч фәһләләр.
К э р и м	
П о т у ш	
Л а ч ы н	
М у р а д	

Уста Фаиз—Буруг устасы.
Балаян—Буруг устасы.
Султанов—1-чи мэдэнин баш мүһэндиси.
Аллаһяр—Көннә буруг устасы.
Худаверди—Көннә буруг устасы.
Мәммәдзадә—Трестин баш мүһэндиси.
Чавад—Көнч техник.

БИРИНЧИ ПЭРДӘ

БИРИНЧИ ШӘКИЛ

Елмарын кабинәси. Һәр шейдә бир тәмизлик вә сәлигә нәзәрә чарпыр. Узун масанын үстүндә, нәфис вазда бир дәстә чичәк вар. Арха пәнчәрәләрдән дәниз вә буруглар көрүнүр.

(Зәнж вурур. Лалә дәстәйи көтүрүр.)

Л а л э—Бәли... Мүдир уста Бабанын буруғундадыр, йолдаш партком. Кәнддән тәзә кәлән кәнчләри дейирсиниз? Хейр, һәлә кәлмәйибләр. Баш үс-тә. *(Дәстәйи еринә гоюр.)*

К э р и м *(сәһнә архасындан)*—Әйә, бир даян-сана, дейәсэн бура дейил.

П о т у ш *(сәһнә архасындан)*—Сән бир даян көрәк.

Л а ч ы н *(сәһнә архасындан)*—Хейр-а... һара олду кәрәк Потуш өзүнү тохусун.

Ч э ф э р г у л у—Бура бах, һей... Гарачыбазары салмайын, даянын бурда. *(Башыны гапыдан ичәри узадараг.)* Бурады?

Л а л э—Сизә һара лазымдыр?

Ч э ф э р г у л у—Мүдирин олачағы ер бурады?

Л а л э—Бәли, мүдирин кабинәси бурадыр.

Ч э ф э р г у л у—Бизи партком көндәрди.

Л а л э—Кәнддән тәзә кәлән ушаглар сизсиниз?

Ч э ф э р г у л у (*ичэри дахил омур*)—Һә, би-
вик... Анчаг мән бойда ушаг олар?

Л а л э (*утанараг*)—Бағышлайын, элэ белә де-
дим. Йолдашларынызы да чағырын.

Ч э ф э р г у л у—Баш үстә. (*Гапыдан байыра.*)
Кэлин ичэри.

(*Дөрд нэфэр кәндли чаван дахил омур.*)

Л а л э—Инди эйләшин, бир-бир адларынызы
дейин язым.

Ч э ф э р г у л у (*чүссәли кәнчи кестәрэрәк*)
—Лачын Алы оғлу.

(*Лалә языр.*)

К э р и м (*Чэфэргулунын тэгдим этмәсини
көзләмәйэрәк*)—Кәрим Даяндур оғлу!

Ч э ф э р г у л у (*көдәк, йогун чаваны көстә-
рэрәк*)—Потуш Мүрсәл оғлу.

П о т у ш (*һирсләнир*)—Потуш нәди, э? (*Лалә-
йә.*) Мәним адым Поладдыр.

(*Лалә күлүмсәйэрәк языр.*)

Ч э ф э р г у л у—Мурад һәсэн оғлу... Вәссәлам.

Л а л э—Бәс сиз?

Ч э ф э р г у л у—Бизи дә язырсыныз?

Л а л э—Тез олун, мүдир бу саат кәләчәк.

Ч э ф э р г у л у—Баш үстә, Чэфэргулу Алыгу-
лу оғлу Дүнямалы...

Л а л э—Нечә, нечә.

(*Потуш пыгғылдайыб ағзыны әли илә тутур.*)

Ч э ф э р г у л у (*Потуша ачыгланараг*)—Бәс-
дир һа... Бура кәнд дейил... (*Лаләйә.*) Нейләйәк,
ата-анамыз гоян аддыр да... Дәйишдирәси дейи-
ләм ки!

Л а л э—Мән сизә нә дедим? Мәкәр дедим пнс
аддыр?

Ч э ф э р г у л у (*ачыгы союмуш һалда*)—
Язын, Чэфэргулу.

Л а л э (*күлүмсәйир*)—Элә тәкчә Чэфэр десәк
олмаз?

Ч э ф э р г у л у—Сиз десәниз олар... Амма баш-
галары десә олмаз!

Л а л э—Нә үчүн?

К э р и м—Чүнки ата бабасынын ады Чэфэр-
дир, ана бабасынынки дә Гулу... Бу оландә, атасы
илә анасы арасында дава дүшүб...

Л а л э—Дава?

Ч э ф э р г у л у (*Кәримә*)—Бир даянсана...
(*Лаләйә.*) Дава-зад дүшмәйиб... анам истәйиб өз
атасынын адыны гойсун...

К э р и м—Атасы да истәйиб өзүнүнкинин!

Л а л э (*күлүмсәйир*)—Һә... Баша дүшдүм...
Демәк, наразылыг олмасын дейә, икисини бирләш-
дирибләр, олуб Чэфэргулу.

Ч э ф э р г у л у—Эләдир ки, вар... Доғрудур бир
аз мэдәни чыхмыр...

Л а л э—Һаһаг ерә элә дүшүнүрсүнүз... Мәдә-
нийәтин буна нә дәхли вар... лап көзәл аддыр...
Чэфэргулу, фамилияныз нә олду?

Ч э ф э р г у л у—Алыгулу оғлу Дүнямалы.

Л а л э—Һамыныз бир кәнддәнсиниз?

Ч э ф э р г у л у—Хейр... (*Кәрими көстәрир*)
Бунунла мән бир кәндәнник... галанлар исә гоншу-
кәнддәндирләр.

Л а л э—Чох көзәл, инди кедә биләрсиниз... Ан-
чаг дүз саат дөрддә кәлин йолдаш мүдирин янына.

Ч э ф э р г у л у—Баш үстә, кедәк. (*Йолдашла-
ры чыхыр, өзү аяг сахлайыр, Кәрим дә даянын.*)
Бағышлайын, ахы сиз бизим адымызы өйрәндиниз,
амма биз сизин адынызы билмәдик.

Л а л э—Мәним адым Лаләдир.

Ч э ф э р г у л у—Паһо...

Л а л э—Пнс аддыр?

К э р и м—Билирсиниз, бунун да бачысынын
алды Лаләдир.

Л а л э—Демәк бачынызын бири кәндә, о бири
дә бурададыр...

Ч э ф э р г у л у—Йох, мэнэ элэ бир бачы кифайэтдир... онсуз да анам чөһизини күчлэ дүзэлдиб.

К э р и м—Ялан дейир... Онуң анасы һамыдан дөвләтлидир. Билирсиниз, нэр кими арваддыр. Күн-дө он адамын ишини көрүр.

Л а л э—Бәс өзү?

К э р и м—Өзүнүн ишчил олмағына сөз йохдур. Мәсәлән, көрүрсән аты суя апарыб бирдән дөрд саат булаг башында дурур.

Л а л э—Мәкәр булагда нөвбә олур?

(Чәфәргулу Кәримә көз ағардыр.)

К э р и м—Нөвбә нәдир? Биздә нөвбә-зад ол-маз... Булагдыр дә... Гызлар кәлир... кәлинләр кәлир...

Л а л э—Аһа... *(Чәфәргулуя, зарафатла.)* Демәк, сизин белә дә ишиниз вармыш!

Ч э ф э р г у л у—Зарафат элэйир, истэйир си-зин янынызда пәрт олум. *(Кәримә.)* Ери кедәк. *(Аяг сахлайыр.)* Бағышлайын, сиз дә бизимлә иш-лэйчәксиниз?

Л а л э—Хейр, мән бурада катибәм.

Ч э ф э р г у л у—Гейф... Дедим бәс һәмишә бир ердә олачағы...

С э л и м *(дахил олур)*—Салам, йолдашлар. Мүдириниз хардадыр?

Л а л э *(бир өз өзүнү итирир)*—Бу саат кәл-чәк. Тапшырды көзлэйәсиниз, буюрун, әйләшин.

С э л и м—Зәһмәт чәкмәйин... Яхшы... Көзлэйәк. *(Отурур.)*

Л а л э *(утанчаг)*—Бағышлайын, йолдаш Сә-лим, дейирләр бизим мә'дәнә мүһәндис кәлирсиниз?

С э л и м—Бәли, әләдир.

К э р и м *(Чәфәргулуя)*—Кәл кедәк дә...

Ч э ф э р г у л у *(ачыгланыр)*—Бир даян көрәк... *(Мәзәмәтәдичи нәзәрләргә ону бүсбүтүн унутмуш; Лаләйә бахыр.)*

С э л и м *(чаванлара)*—Дейәсэн, сиз дә тәзә кәлмишсиниз?

К э р и м—Бәли, дүнән кәлмишик.

С э л и м—Чох көзәл, демәк, бир ердә ишлэйә-чәйик... Гәрибсиләмирсиниз ки?

Ч э ф э р г у л у *(гайшабагы)*—Нийә гәрибси-лэйрик... Яд ердә дейилик ки...

С э л и м *(күлүмсәйир)*—Доғрудур... *(Елмар ачыгы һалда дахил олур. Кәңч фәһләләрә әһәмийәт вермәдән Сәлимә башы илә хәфифчә са-лам верир.)*

Ч э ф э р г у л у *(явашча Лаләйә)*—Мүдир будур?

Л а л э—Бәли, өзүдүр.

Ч э ф э р г у л у *(бәркдән)*—Салам, йолдаш мүдир!

Е л м а р *(Чәфәргулуя бахмадан Лаләйә)*—Дедийим адамлары яныма чағырмышан?

Л а л э—Бәли, чағырмышам. *(Кағызлары көтү-рүб чыхыр, Чәфәргулу мүдирә тәрс бир нәзәр сала-раг Кәримә кетмәк ишарәси эдир, һәр икиси чы-хыр.)*

С э л и м—Институтда охудуғумуз заманлар мән элэ күман эдирдим ки, һәят сәни дәйишдирәчәкдир. Анчаг дейәсэн сәнин хасийәтин сиркә кими кетдик-чә түндләшир.

Е л м а р—Нә олуб?

С э л и м—Ушаглар салам верир, алмырсан. Яхшы дейил ахы, кәнддән дүнән кәлибләр.

Е л м а р—Кәнддән дүнән кәлибләр дейә, әзиз-ләйиб баша чыхардаг?

С э л и м—Ким сәнә дейир ки, әзизлә, баша чы-хар? Анчаг һеч билирсәнми онлар доғулдуғлары ер-ләрин сәрин мешәләри, чүйүрлү, гарталлы дағлары әвәзинә бурада ачы йовшанлы, боз тәпәләр көрдүк-дә бизим меһрибанлығымыза нә гәдәр әһтијач дүя-чәглав.

Е л м а р (*габагындаки кагызлара бахыр*)—
Бу лириканын өлкэйэ он едди миллион тон нефт вер-
мэклэ һеч бир элагэси йохдур.

С э л и м—Өлкэйэ он едди миллион тон нефти
механики суратдэ һэрөкөт эдэн һиссиз-дуйгусуз ка-
чалкалар дейил, инсанлар верөчөк! Эн чошгун ар-
зулар, эн сөмими дуйгуларла ганадланан инсанлар!

Е л м а р—Инсанлар... Сэн адамлары чох да
идеализэ этмэ!

С э л и м—Нечэ?

Е л м а р—Адамларын лап яхшысы сэнин дос-
тун дейилди ки, дунэн дуруб бүтүн Баки нефтчилэ-
ринин йыгынчагында мени биабыр элэди?

С э л и м (*тгэччүблэ*)—Һансы достум?

Е л м а р (*истегзалы*)—Икинчи мэдэнин мү-
дири... Мөһтөрэм Күлара ханым.

С э л и м—Ахы баягдан дейирэм нийэ буну од
көтүрүб. Яхшы, Күлара ки, сэнин хатырыны һамы-
дан чох истэйир!

Е л м а р—Яман истэйир!.. Ирэли чөкилдийим
һеч алты ай дейил. Инди һамы...

В а с и л ' е в (*дахил олур*)—Салам.

Е л м а р (*эсэби*)—Салам, таныш олун, мэдэн
партия комитэси катиби Иван Серкеевич Васил'ев.

С э л и м—Салам...

В а с и л ' е в—А... Чох шадам, чох шадам, нэ-
һайэт сизи трестдэн ала билдик, һэ, инди кэрэк апа-
раты тез гуртарасыныз... Элэ дейилми, йолдаш Ел-
мар?

Е л м а р (*наразы һалда сусур*)—Бу ишләрдэн
сонра аппарат яда дүшөр?..

В а с и л ' е в—Дейэсон ачыгыныз һэлэ дэ сою-
майыб. (*Зарафатла.*) Көрүнүр ох һэдэфэ дэймиш-
дир.

Е л м а р—Мэн һеч бир заман атылан охлары
чавабсыз гоймамышам... Анчаг гэрнбэ бурасыдыр

ки, элэ бир йыгынчагдэ дуруб сиз дэ онун дедик-
ләрини тэсдиг эдирсиниз.

В а с и л ' е в (*күлүр*)—Доғру сөзэ нэ демэк
оларды? Бир дэ ки, совет тэнгиди хейирхан бир чэр-
раһдыр... Онун бычагындан ялныз эсэбләри зөиф
оланлар горхар.

Б а б а д а й ы (*сэһнэ архасындан*)—Штанкет-
ләри гой галсын, борулары катирин.

Е л м а р—Һеч кэс мэнэ горхаг дейэ билмэз,
Иван Серкеевич. Мэн...

Б а б а д а й ы (*дахил олур*)—Салам... Нэ
олуб, мүдир йолдаш, ганын гарадыр...

В а с и л ' е в—Дүнэнки мүшавирэдэ мүдирими-
зэ яман дөшөдилэр, Бабадайы...

Б а б а д а й ы—Нэ олар, «Икидин башы галда
кэрэк». Нечэ дейэрлэр, «Дэйир дөйүлдүкчэ сафла-
шар, амма шүшэ бир зэрбэдэ тоз олар».

В а с и л ' е в—Яхшы сөздүр.

Б а б а д а й ы—Мэрһум Серкей Миронович һэ-
лэ о заманлар дейэрди ки, «Бабадайы, шөхси тэнги-
ди кенишлэндириң...» Тэнгиддэн дэ адам инчийэр?
Яхшы, бизи ким тэнгид элэди?

В а с и л ' е в—Икинчи мэдэнин мүдири.

Б а б а д а й ы—Күлара? (*Бэркдэн күлүр.*)
Афэрин... Валлаһи, хошума кэйри, гоцаг гыздыр.
Кечэ, күндүз нэ вахт кедрисэн о, мэдэнин арасын-
дадыр... Дейирэм «Ай Күлара, нэ вахт бизэ бир той
плову верөчөксэн? Бу буруглара о гэдэр үнс сал-
мысан ки, эрэ кетмэк-зад да ядындан чыхыб».
(*Султанов ики нэфур буруг устасилэ дахил олур.*)

Е л м а р (*саатына бахараг*)—Нийэ кечикир-
синиз? Зөһмэт чэкин, вахтында кэлиб сиз мени көз-
лэйин, мэн сизи йох, билдинизми?

С у л т а н о в—Ишин өһдөсіндэн кэлмэк олур
ки... Буну элэйирсэн о галыр, ону элэйирсэн бу га-
лыр... План да күндэн-күнэ шишир.

Е л м а р (*масанын үстүндэн бир кагыз көтү-*

рэрэк)—Биз икинчи мәдәни ярыша чагырырыг...
Дейин көрәк, пландан артыг нә гәдәр верә биләрик?
(*Пауза, һамы фикирләшир.*)

С у л т а н о в—7 мин тон!

Б а б а д а й ы—Нечә? Догуз мин тон раһат верә биләрик.

С у л т а н о в—Әлбәттә, дилдә демәк асандыр.

Б а л а я н—Сиз һалә һәмишә белә дейирсиниз, йолдаш Султанов, биз һачан дедиймиз эләмәмишик?

С у л т а н о в—Нийә ачығын тутур, уста Ба-
лаян, адам кәрәк күчүнә көрә иш көрсүн.

Б а л а я н (*уста Фаизә*)—Сән нийә ағзына су
алыб отурмусан, бир динсәнә!

У с т а Ф а и з—Диниб нә дейәчәйәм, гәдәшим,
нә чүр көтүрсәләр мән дүпбәдүз 100 фаиз еринә
етирәчәйәм.

Б а л а я н—Йолдаш мүдир, Бабадайы дүз де-
йир, һеч о яны бу яны йохдур, догуз мин верә би-
ләрик.

Е л м а р—Биз баш мүһәндис Султановла һе-
сабламышыг, пландан эләвә ән чоху едди мин тон
верә биләрик.

С у л т а н о в—Башга чүр дә ола билмәз. Мү-
гавиләдә яздыг 9 мин, сонра да мәдәнин буна күчү
чатмады, онда бәс нә олсун?

Б а б а д а й ы (*Султанова*)—Бу мәдәни биз
дә таныйырыг я йох? Нә олуб, нефти-зады гурума-
йыб ки?

С у л т а н о в—Пландан артыг едди мин тон!
Вәссәләм.

Б а б а д а й ы (*наразы*)—Инди ки, өз билди-
йинизи эдәчәкдиниз, даһа онда бизи нийә чагыр-
мысыныз?

В а с и л ' е в (*Елмара*)—Бағышлайын, бәлкә
мәдәни имканыны бир дә нәзәрдән кечирмәк ла-
зымдыр?

С у л т а н о в—Биз мәдәнин бүтүн күчүнү нә-
зәрә алмышыг, йолдаш партком.
(*Васил'ев онун габағындаки кағызы көтүрүб бахыр,
ғыса пауза.*)

Е л м а р (*Султанова*)—Икинчи мәдән план-
дан артыг нә гәдәр нәзәрдә тутуб?

С у л т а н о в—Едди мин тон!

Е л м а р—Едди мин? Онда биз сәккиз мин вер-
мәлийик.

С у л т а н о в—Нә данышырсыныз, йолдаш Ел-
мар?!

Е л м а р—Дедим, гуртарды! Ярышын галан
шәртләрини дә ахшам ишчиләрин үмуми йығынча-
ғында музакирә эдәрик.

В а с и л ' е в—Фәһләләрин мәишәт вә мәдәний-
йәт ишләри енә дә унудулуб; ахы дүнән бизи ән чох
бунун үстүндә тәнгид эләдиләр.

Е л м а р—Нә олсун тәнгид эләдиләр? Биз һәр
чалынан һава илә ойнай билмәрик. Иван Серкеевич,
мән бурада истираһәт эви вә янки институт ачма-
мышам. Дөвләт мәнән нефт истәйир, ярыш да бу-
на хидмәт этмәлидир! Өлкәйә нефт лазымдыр, нефт!

В а с и л ' е в—Доғрудур, лакин сосялизм яры-
шы эйни заманда һәяты йүксәлтмәк, инсанлары
ирәлийә доғру апармаг үчүндүр! (*Кағыза бахыр.*)
Сәмәрәләшдиричи тәклифләр барәсиндә дә язمامы-
сыныз. Мүтләг гейд этмәк лазымдыр! Ики мәдәнин
бирликдә ичәд этдийи апараты тезликлә баша чат-
дырмағы да гейд этмәк лазымдыр.

Е л м а р—Апарат бизим хусуси ишимиздир...
Онун ярыша нә дәхли вар?

С у л т а н о в—Эләдир, бәли; апаратдыр, ичәд
эдәрләр—сағ олсунлар, эләмәзләр—енә дә сағ ол-
сунлар. Өз ишләридир.

В а с и л ' е в—Биздә хусуси иш йохдур. Бург-
ларымызда баш верән аварияларын сәбәбини өй-
рәнмәк—нефт истәһсалыны артырмаг үчүн чох бәйүк

эһэмийэтэ маликдир! Буна көрө дэ, йолдаш Елмар, ичад этмэкдэ олдуғунуз апарат нэ сизин хүсуси ишиниздир, нэ дэ Сәлима Күларанын.

Б а б а д а й ы—Доғрудур, элэ бир апарат бизэ бу саат һава вэ су кими лазымдыр.

В а с и л ' е в—Бу чоһ мүйүм ихтирадыр. Гой Америка көрсүн ки, Бақы мүйәндиси ялныз техники ишчи дейил, эйни заманда ярадычыдыр!

Е л м а р (*әсәби*)—Башга әлавәниз йохдур ки?

В а с и л ' е в—Вар, тәзә кәлән чаван фәһләрләр, дән он ки нәфәр ихтисаслы ишчи һазырламаг!

Б а б а д а й ы—Икисини верәрсиниз мән өйрәдәрәм.

Б а л а я н—Ики нәфәри дэ мән өйрәдәрәм.

Б а б а д а й ы—Билирсиниз нечә оғланлардыр?.. Иван Серкеевич, баяғ сизинлә бири данышырды һа... ярашығлы бир оғландыр...

В а с и л ' е в—Чәфәргулу?..

Б а б а д а й ы—Һә... көрүрәм йолдашларына дейир ки, «өзүңүзү дүз-әмәлли апарын... Гой демәсинләр ки, кәнддән кәлибләр, һеч нә ганмырлар...». Эһ, чаванлығ...

Е л м а р—Гуртардығ. Енә дэ тәкрар эдирәм: әсас вәзифә—планы вахтындан әввәл еринә етирмәкдир! Әлавә 8 мин тон! Билдинизми?! Бүтүн күчүмүзү сәфәрбәрлийә алмалыйығ!

Б а б а д а й ы (*кәдә-кәдә*)—Енә мәнимлә дүз кәлмирсән, Султанов, сәнинлә мәнимки галсын.

С у л т а н о в—Нә эләйим, Бабадайы. Сәнин иштаһан чоһ, мәдәнин дэ ки, о гәдәр күчү йох...

Б а б а д а й ы—Горхма. «Горхан көзә чөп дүшәр!»

Б а л а я н—Өз арамыздыр, дост, бәркдә әлин йохдур!

У с т а Ф а и з—Гәдәшим, бәрк олду, бош олду, нефтини 100 фаиз чыхар, вәссәлам.

(*Һамы чыхыр, Елмарла Сәлима галыр.*)

С ә л и м (*зарафатла*)—Демәк, бу күндән амансыз гисас дейүшләри башланыр!

Е л м а р—Нечә бәйәм?

С ә л и м (*күлүмсәйәрәк*)—Өзүн биләрсән...

Е л м а р (*әсәби*)—Мәним тапмача илә мәшғул олмага вахтым йохдур... Мән бу саат юһумда да нефт көрүрәм...

С ә л и м—Сөзү аздырырсан, эйби йохдур... «Чәкишмәсән бәркишмәсән...» Мүбаризәдән доған севки фыртынадан сонра чыхан күнәш кими көзәлдир.

Е л м а р—Сәнә ким деди ки, мән ону сеvirәм?

С ә л и м—Нийә кизләдирсән? Аһы биз достуғ!

Е л м а р—Сиз мәни дәли эдәчәксиниз... Рича эдирәм, бир дә мәнимлә бу барәдә данышмаясыныз.

С ә л и м (*күлүмсәйәрәк*)—Баш үстә, данышмарам...

К ү л а р а (*дахил олур*)—Хош көрдүк, вәфасыз дост!

С ә л и м—Мәнә вәфасыз дейә билмәсән!

К ү л а р а (*Сәлима*)—Вәфасыз олмасайдын бу нечә күндә бир дәфә зәнк эдәрдин...

С ә л и м—Мән онсуз да сәни һәр күн көрүрәм...

К ү л а р а—Нечә олур ки, сән мәни көрүрсән, амма мән сәни йох?

С ә л и м—Бу бир сиррдрир...

Л а л ә (*дахил олур, Елмара*)—Буюрун, йолдаш мүдир, трестә кедәчәк мәлүмат һазырдыр.

К ү л а р а—Нечәсән, Лаләчан?

Л а л ә (*утанчағ*)—Чоһ сағ олун...

К ү л а р а (*Сәлима*)—Көрүрсән, бизим нечә көзәл гызларымыз вар. Бабадайынын гызыдыр. Атасындан тутмуш улу бабасына гәдәр һамысы нефтчи олуб...

С ә л и м—Бәс өзү?

К ү л а р а—Өзү дә мүйәндис олачағ... Күндүзләр ишләйир, кечәләр дә оһуор.

Елмар (кағыза имза атараг Лаләйә верир)—
Тез көндөрүн.

Лалә—Баш үстә. (Кедир.)

Күлара (зарафатла)—Мүдирин көзләрин-
дә енә бир фыртына вар...

Сәлим—О фыртынадан өзүнү көзлә!

Күлара—Йох, горхаглар талеин кәмәндинә
тез дүшүрләр! (Елмара.) Шәртләриниз хазырдыр?

Елмар—Сабаһ хазыр олачаг!

Күлара—Буюрун, бизмки хазырдыр.

Сәлим—Чох мараглыдыр, бу ярышда ялныз
планлар, фаизләр дейил, севинч вә изтираблар да
иш көрәчәк... Юхусуз кечәләрдә ширин хәяллар га-
надланачаг...

Күлара—Сән чох узаглара учурсан, Сәлим,
Елмара ялныз шөһрәт лазымдыр!

Елмар—Доғру дейрсән, һәр чүр мәғлубий-
йәтә нифрәт этдийим үчүн мәнә ялныз гәләбә ла-
зымдыр! Әкәр үрәкләри бир китаб кими ачыб оху-
маг мүмкүн олсайды, о заман көрәрдик ки, сиз гыз-
лары да һәр шейдән чох шөһрәт вә ад марагланды-
рыр. Анчаг нә эдәк ки, биз өз һиссләримизи сизин
кими мәнәрәтлә кизләдә билмирик.

Күлара—Чох тәәссүф ки, үрәкләри бир китаб
кими ачыб охумаг мүмкүн дейил, йохса онда кө-
рәрдик ки... нә исә. Мәнә тәчили сурәтдә мин метр
бору лазымдыр, дедиләр сиздә чохдур.

Елмар (яры зарафатла)—Верәрик... Бу
шәртлә ки, боруну саллаячагыныз гуюнун күндәлик
планына ики тон да артырасыныз... Ярышда һава-
йы ярдым олмаз.

Күлара (Сәлимә)—Көрүрсән... Яхшы, ол-
сун!

Сәлим—Сән ондан инчимә, һәмишә сенти-
ментализмдән гачдығы үчүн өзүнү гәсдән сәрт көс-
тәрир...

Елмар—Сән һаһаг ерә мәнә мүдәфиә әдир-
сән...

Сәлим—Яхшы, яхшы, билирик... (Күларая.)
Биз апараты тез гуртармағы да ярыш шәртләринә
әләвә этдик.

Күлара—Элә дә лазымдыр. Йохса Елмарын
бизә ачығы тутуб һейфи апаратдан алып... Көр ис-
чә күндүр әлимизи вурмуруг.

Сәлим (Елмара)—Билмирәм сәнә нә олуб,
сон вахтлар апарат мәсәләсилә әввәлки гәдәр ма-
рагланмырсан.

Күлара (зарафатла)—Көрүнүр нәдәнсә
горхур.

Сәлим (зарафатла)—Елмара горхаг дейир-
сән?

Күлара—Пәләнк овунда чәсур олдуғуна бах-
ма... Шөһрәтинә бир аз тохун...

Сәлим—Нә олар... «Һәр икидин бир эйби вар»
дейирләр... Яхшы, мән кетдим трестдәки ишләрими
гуртарым, сағ олун.

Елмар—Бу күн бүтүн ишләрини гуртар ки,
сабаһдан башляясан.

Сәлим—Баш үстә. (Кедир.)

Күлара (онун ардынча бахыр, көзләри йол
чәкир)—«Һәр икидин бир эйби вар», амма мән ис-
тәрдим ки, икид эйбсиз олсун!

Елмар—Нә эдәк, тәәссүф ки, дүня бизим ар-
зуларымыза көрә гурулмайыб.

Күлара—Эйби йохдур, биз ону енидән гура-
рыг!

Елмар—Әлбәттә... Бизә нә вар ки... даныш-
маға галды, бизә галды.

Күлара (она узун вә мазәмәтәдичи бир
нәзәр салараг)—Әһ, Елмар... доғруданмы мәним
дүнәнки чыхышым сәни бу гәдәр инчидиб?

Елмар—Инчимәйә нә һаггым вар?..

Күлара—Йох, бир күнаһым олса, мин дәфә

һаггын вар... Лакин әкәр сәни гүвәәтли көрмәк истаһирәмсә, бу мәним тагсырымдыр?

Е л м а р (*әсәби*)—Ахы сән нәйә әсасән бу нәтичәйә кәлмисән ки, мән зәиф адамам?

К ү л а р а—Күчлү адамлар белә олмур, Елмар... Ядындадырмы, мән дүнәнки йығынчагда дедийим сөзләри үч ай әввәл һәмин бу кабинәдә сәнин өзүнә тәкликдә дедим... Дедим ки: «Елмар, сән мә'дәндә пландан башга һеч нәйә фикир вермир-сән... Тәчрүбәли адамларын, гочаман нефт усталарынын сәсини әшитмирсән. Бу нөгсандыр...» Лакин сән мәнә анчаг мәғрур, саймаз бир тәбәссүмлә чаваб вердин; чүнки өзүнү мәнән күчлү һесаб әдирдин... О заман мән дә сусуб мәгам көзләдим.

Е л м а р (*истеһза илә күлүмсәйәрәк*)—«Мәгам көзләдим»...

К ү л а р а—Сән кечмишләри нә тез унутдун, Елмар. Ядындадырмы, институту битирдийимиз кечә сән, мән, Сәлим анд ичиб әһд-пейман әтдик ки, гәдәм гойдугумуз һәят йолларыны алны ачыг кечәчәйик, бир-биримизин гүсурларына гаршы амансыз олачағыг...

Е л м а р—Мәним алным ачыгдыр, мән дөвләтин тапшырығыны еринә етирирәм, лакин... Мәним мә'дәним сәнинкиндән белә ирәлидә олдуғу һалда ордан-бурдан нөгсанлар ахтарыб тапараг мәни чамаат гаршысында биабыр әтмәк...

К ү л а р а—Чох сағ ол. «Ордан-бурдан нөгсанлар ахтарыб тапараг!» Демәк, мән сәнин гәләбәнә... Даһа нә дейим, һеч бир сөзүм йохдур. (*Пауза.*) «Мәним мә'дәним сәнинкиндән ирәлидә олдуғу һалда...» Бу барәдә данышмаг һәлә тездир. Киним гәлиб кәләчәйини сонра көрәрик. (*Әсәби һалда кедир.*)

П е р д е .

ИКИНЧИ ПӘРДӘ

ИКИНЧИ ШӘКИЛ

Бабадайынын буруғлары. Дәниз көрүнүр. Устү-башы гара нефтә батмыш Чәфәргулу саз чалараг охуюр. Кәрим буруғун ичиндә һарләниб нә исә дейир.

Б а б а д а й ы (*кәнч техниклә буруғдан чыхыр*)—Көрдүн, давам кәтирди... «Лалын дилини анасы биләр.» Султанов дейир ки, «Гую гочалыб, нә әйләйрсән элә, бир шей чыхмаз.»

К ә н ч т е х н и к—Бабадайы, сиз бу буруғун нефт верәчәйинә тамамилә архайынсыныз?

Б а б а д а й ы—Бәс нечә! Гоз-гоз ойнамырыг ки, мән фантан көзләйирәм, фантан! (*Кедирләр.*)

Ч ә ф ә р г у л у—

Мән ашигәм әлдә сазым,
Үрәйимдә чохдур арзым,
Эй баһарым, күлүм, язым!
Кәл һәвәслә бу дүнйәдә,
Етәк вәслә бу дүнйәдә.
Пүнһан севки яман олар,
Бә'зән чошар үмман олар,
Эйби йохдур, заман олар
Эшгими ашкар әйләрәм,
Мәтләбими чар әйләрәм.

Ч ә ф ә р г у л у (*Кәримә*)—Бу кечә гәрибә бир оху көрмүшәм.

К э р и м—Нэ көрмүсөн?
Ч э ф э р г у л у—Сэн өл, үрэйим элэ бир тәһәр
олду ки...

К э р и м—Де көрүм, ахы нэ көрмүсөн?
Ч э ф э р г у л у—Кәнддә бизим Гаябурну баг-
ларынын дал тәрәфиндәки ачыглыг вар һа...

К э р и м—Һә, инди ораларда дүз-дүня лаләдир.
Ч э ф э р г у л у—Даян дә... Көрүрәм орайла,
һараса кедирәм... Бирдән габагыма бир лалә чы-
хыр... Анчаг бу һеч бизим ерлерин лаләсинә охша
мыр... Ялан олмасын, һәр ярпағы бир чинар ярпағы
бойдадыр... Фикир эдирәм ки, буну үзүм кәтирим
кәтибәйә, көрсүн ки, бизим ерләрдә нечә лаләләр
битир... Анчаг нә гәдәр әлләширәм үзә билмирәм.

К э р и м—Үзә билмәдин?
Ч э ф э р г у л у—Йох...
К э р и м—Һайыф...
Ч э ф э р г у л у—Нә эдим, әлими һа узадыр-
дым, чатмырды ки, чатмырды.

К э р и м—Хейир олсун... Онуң ки, эшги сәни
белә көтүрүб, һәлә чох юхулар көрәчәксән.

Ч э ф э р г у л у—Йә'ни юху көрмәк дә ондан-
дыр?

К э р и м—Бәс нә? Эшитмәмисән, дейирләр ки,
чох ейиб ятанда адам гарма-гарышыг юхулар кө-
рәр.

Ч э ф э р г у л у—Нә олсун?
К э р и м—Нечә нә олсун? Элә чох севмәк дә
чох смәк кими бир шейдир дә...

Ч э ф э р г у л у (*һирсләнир*)—Йүз дәфә деми-
шәм габилийәтли даныш! (*Үзүнү чевирир*.)

К э р и м (*бәркәдән күлүр*)—Зарафат эдирәм,
яхшы юху көрмүсән. Үзмәмәк—үзмәк демәкдир!..
Юхуну көрәк тәрсинә йозасан.

Ч э ф э р г у л у (*дәрһал юмшалыр*)—Бура бах,
әмноглу, ахы бир иш эләмәк истәйирәм...

К э р и м—Нә эләмәк истәйирсән?
Ч э ф э р г у л у—Һеч кәсә демәзсән ки?
К э р и м (*инчийир*)—Демирсән, демә... Йох,
сәнин сөзләрини дуруб әләмә чар чәкәчәйәм!
Ч э ф э р г у л у—Бир даян дә... Азча дәймәдү-
шәр олмасана! Истәйирәм бир мәктуб язым.

К э р и м—Кимә?
Ч э ф э р г у л у—Она даяна...
К э р и м—«О» кимдир?
Ч э ф э р г у л у—Кәтибәйә дә...
К э р и м—Устаның гызына?
Ч э ф э р г у л у—Һә...
К э р и м—Нә олар...
Ч э ф э р г у л у—Көрән чаваб верәр?

К э р и м—Чәваб верәр—верәр... Вермәз—чанын
сағ олсун... «Гыз ағачы—гоз ағачы... һәр кечән
бир салба атар».

Ч э ф э р г у л у—Йә'ни дейирсән язым?
К э р и м—Нә олар әй... Мәктуб язмаг ки, бир
гәбәһәт иш дейил..

Ч э ф э р г у л у—Онда гулаг ас. (*Голтуг чи-
биндән бир зәрф чыхарыб ачыр, мәктубу охур.*)
«Шанлы мәктуб.

Дүняларын көзәли олан Лалә!
Мән яхшы сөзләр язмагы бачармырам. Буна кө-
рә дә үрәйимдә олан сөзләрин һамасыны дейә бил-
мирәм... Анчаг ону бил ки, сәнин йолунда һәр бир
чәфая һазырам, һәмишә сәни көрәндә бизим дағ-
ларда битән лаләләр, дүзләрдә кәзән чейранлар кә-
лир дурур көзүмүн габагында... Дейирәм нә оларды
көнлүмүз бир олайды... Ики көнүл бир оландан сон-
ра тай бу дүняда нә дәрәләри вар... Әзизим Лалә,
даһа нә язым... Хаһиш эдирәм мәним бу шанлы мәк-
тубума чаваб язасан».

К э р и м—Элә бу?
Ч э ф э р г у л у—Тай нә олачаг?
К э р и м—Чох гысадыр.

Ч э ф э р г у л у—Гыса яхшыдыр. Яланчы адамлар кими мэтлэби узатмаг лазым дейил... Һэ, эмиоғлу, инди иш галыб сәнин гочаглыгына, кәрәк бу мәктубу өз әлинлэ она верәсэн.

К э р и м—Мәним ишим дейил, бирдән апарды верди уста, сонра сән чәһәннәм, мәним атамы яндырар.

Ч э ф э р г у л у—Бәс эмиоғлу, эмиоғлунун нә күнүндә кәрәкдир?

К э р и м—Йох, баш тутмаз.

Ч э ф э р г у л у—Бир гонаглыг кәлир...

К э р и м (*мәктубу алыр*)—Онда кетдим. (*Кедир.*)

Ч э ф э р г у л у—Бура бах, эмиоғлу, мәктубу верәндә нә дейәчәксән?

К э р и м—Дейәчәйәм бу кағызы кәшфийят идарәсиндән көндәрибләр.

Ч э ф э р г у л у—Зарафаты бурах... Элэ ки, көрдүн тәкдир, янашыб әдәблэ салам верәрсән. Сонра да дейәрсән: «Бағышлайын, бу мәктуб сизә чатачаг». Бәссәлам, айры һеч нә лазым дейил.

К э р и м—Дейәсэн, бу чох гәлиз олду. Яхшы. (*Кедир.*)

Ч э ф э р г у л у (*онун ардынча*)—Эмиоғлу, бир даян! (*Кәрим даяныр.*) Бәлкә бирдән ачығы тутду?

К э р и м—Онда истәйирсән бир ведрә дә су көтүрүм.

Ч э ф э р г у л у (*һирсләнир*)—Лазым дейил, вер бура. Өзкә адамнан көндәрәрәм.

К э р и м—Ай вердим һа. (*Чеврилиб гачыр.*)

Ч э ф э р г у л у (*онун ардынча*)—Бура бах...

Б а б а д а й ы (*кәлир*)—Һә... Нә вар, бир дәйишиклик йохдур ки?

Ч э ф э р г у л у—Хейр, уста.

Б а б а д а й ы (*боруя гулаг верәрәк*)—Бәс ниһә нефт аз ахыр?

Ч э ф э р г у л у (*тәәччүблэ*)—Нә билдиниз аз ахыр, уста?

Б а б а д а й ы—Нечә нә билдин? Эшитмирсән? Сәсинә фикир вер... Йәгин һаванын тәэйиги артыб. (*Ирәллиләйиб манометрә бахыр.*) Элбәттә, артыб... Ахы сәнә дедим ки, тәэйиги һәмишә әлли дәрәчәдә сахла. (*Чәлд дүзәлдир, сонра шибиндән саатыны чыхарыб бахыр.*) Мән кедәндән алтмыш атмосфер тәэйиглэ ишләйибсә, демәк, бу күн азы он тон зиян әләдик... Йох, гардашоғлу, ишләри корламысан... Бәс көмәкчин һаны?

Ч э ф э р г у л у (*өзүнү итирир*)—Су кәтирмәйә кедиб...

Б а б а д а й ы (*су илә долу ведрәйә ани бир нәзәр салыр*)—Белә су кәтирмәйә башласаныз, яхшы газандыг... Нечә айдыр ярышырыг?

Ч э ф э р г у л у (*бир аз фикирләшәрәк*)—Кәрәк ки, икинчи айдыр, уста.

Б а б а д а й ы—Ишләри корламысан, эзизим... Инди ярышын үчүнчү айыдыр. Мән әлэ билирдим сән онун һәр бир күнүнү йола саланда өзүнә һаггһесаб верирсән, «көрүм бу күн нәйләмишәм?».

Ч э ф э р г у л у (*гашгабағлы*)—Нә гайыраг, ай уста, бачардығымызы әсиркәмирик ки...

Б а б а д а й ы—Нечә?.. Йох, гардашоғлу, сөзләрин хошума кәлмир. (*Пауза. Бабадайы гәляныны чыхарыб долдурар.*) Сталин йолдаш сосялизмнин биринчи бешиллиийини э'лан әдәндә биз өзүмүзә сөз вердик... Сөз вердик ки, нөйүтүн биринчи бешиллиийини, нә олурса-олсун, ики ил ярымда еринә етирәк. Еринә дә етирдик! Биз икинчи бешиллиийи дә, биринчи кими йола салдыг. Үчүнчүнү дә... Кечәкүндүз ятмадыг... Һәр биримиз он адамын еринә ишләдик. Амма һеч демәдик ки, «Бачардығымызы әсиркәмирик ки». Бачардығыны һамы эдәр! Шәрт дағы-дағ үстә гоймагдыр! (*Пауза, гәляныны чәкир.*) Билирсән нә вар, гардашоғлу, истәйирсән хошбәхт

оласан, корамал кими сүрүнмэ, гарталтэк уч! Гэятын чөвһэри эмөкдир, намуслу эмөк, гәһрәман эмөк! (Пауза, нефт ахан боруя диггәт эдир.) Гайыф... арвад бу күн дүшбәрә биширәчөкди...

Ч э ф э р г у л у (тагсыркар бир ифадә илэ)--Инди нә олуб ки, уста?

Б а б а д а й ы—Нә олачаг, иштаһам гачды кетди... Он тон нефт итирәндән сонра дүшбәрә адама ләзәт верер? Билирсән, гардашоғлу, биз нефтчиләрин ики үрәйн вар, бири бу, бири дә о. (Буруғу көстәрир.) Нечә ки, бу ишләйәндә адамын температура, филан-бәсмәканы өз ериндә олур, һейлә дә о ишләйәндә нефтчинин кефи, филан-бәсмәканы тәндүрүст олур... Нефт бизим ганымыздыр! Бизим бу дүняда вәтәнимиздән әзиз һеч нәйимиз йохдур! Вәтәнә исә нефт лазымдыр! Баша дүшдүнмү? (О бири буруға кечир, Кәрим кәлир.)

Ч э ф э р г у л у—Устанын яман ачығы тутуб...

К э р и м—Мәним кетмәйимә?

Ч э ф э р г у л у—Йох, фикир вермәмишик, тәзйиг артыб...

К э р и м—Нәйүт азалыб?

Ч э ф э р г у л у—Әлбәттә. Сәнә дейирәм ери бир мантометрә бах.

К э р и м—Мантометр йох, адә, манометр.

Ч э ф э р г у л у—Манометрди, нә зәһримарды...

Кәлиб дейирсән һәр шей өз ериндәдир.

К э р и м—Демәк, мән тагсыркарам?

Ч э ф э р г у л у—Бәс нәди...

К э р и м—Ай сағ ол!.. Яхшы тапмысан!.. Сән күндә бир эшгә дүшәчөксән...

Ч э ф э р г у л у (онун сөзүнү кәсир)—Күндә һансыды?

К э р и м—Күндә олмасын, алты айда олсун... Инди Лаләйә вурулмусан, бир аздан да занбаға вурлачагсан.

Ч э ф э р г у л у—Енә баиһладын?!

К э р и м—Дүз дейирәм дә... Яхшы, уста сорушмады мән һара кетмишәм.

Ч э ф э р г у л у (ачығлы)—Дедим суя келиб.

К э р и м—Бәс бу долу ведрәни көрмәди?

Ч э ф э р г у л у—Вай сәнин... биабыр олдуғ.

К э р и м—Сән дә шанлы мәктуб язмага вахт тапдын дә... (Пауза.)

Ч э ф э р г у л у—Яхшы, нә олду?

К э р и м—Нә олачаг, кетдим көрдүм тәк отуруб, язы языр... Сән буурдугун кими әввәлчә салам вериб сонра да шанлы мәктубу тәгдим эләдим. Тәләсик ачыб охуду. (Уста Баба кәлир, Кәрим чәлд сөзүнү кәсиб, өзүнү ишләйир кими көстәрир.)

Б а б а д а й ы—Нә олду, сөзүнү нийә ярымчыг гойдун?

К э р и м—Бир сөз данышмырдым, уста.

Б а б а д а й ы—Бәс ағзыны дурдугун ердә ачыб-юмурдун? Йох, гардашоғлу, белә шейләр мәним хошума кәлмәзи!.. Мән оландә нечә ишләйирсәнсә, мән олмаянда да элә ишлә! Баша дүшдүн?!

К э р и м—Баша дүшдүм, уста.

Б а б а д а й ы (нә исә ахтарыр)—Ялан дейирсән, һеч нә баша дүшмүрсүнүз... Беш дәгигә кеч кетсәйдим, о бири буругда янғын олачагды... Гәйыш чархдан чыхыб охун үстүнә дүшмүшдү... Белә ишләсәниз икинизи дә гулаглайыб бу мәдәни дөрд доландырачағам. Кәнддән бура кәлмәмисиниз ки, мамаатын әл-аяғына долашыб ишинә мане оласыныз! (Ачары көтүрүб енә дә о бири буруға кечир.)

Ч э ф э р г у л у—Устанын сөзләри мәнә яман тәсир эләди. Аллаһ эләйәйди, бари мүдирин янын да данышмайды...

К э р и м (саташдығыны кизләйәрәк)—Лалә эшитсә, биабыр олачағыг.

Ч э ф э р г у л у—Һеч демә... Гә... мәктубу ачыб охуду, сонра?

К э р и м—Сонра да гызарды.
Ч э ф э р г у л у—Вэссалам?
К э р и м—Вэссалам.
Ч э ф э р г у л у—Бас неч бир сөз демэди?
К э р и м—Деди.
Ч э ф э р г у л у—Нэ деди? Бир даныш көрөк дэ!.. Вай атаннан!.. Бир кэлмэ сөз гопардынча, дагдаш дидэ кэлир.
К э р и м—Белэ дейир! «Иш вахтында нийэ саз чалырсыныз?»
Ч э ф э р г у л у—Она нэ борч, мүдир-зад дейил ки.
К э р и м—Элэ мэн дэ һэлэ дедим!
Ч э ф э р г у л у (*бир аз явашымыш*)—Нечэ дедин?
К э р и м—Дедим: «Сизэ нэ дэхли вар, мүдирин вэзир-вэкили дейилсиниз ки?»
Ч э ф э р г у л у (*һейрэтлэ*)—Лап белэ дедин?
К э р и м—Лап белэ!
Ч э ф э р г у л у—Бир мэнэ дейэн көрөк ахы сэнин кими адамнан нийэ кагыз көндэрирэм?!
К э р и м—Зарафат элэйирэм... ай дэли... сэнин истэклин мэнэ бир күллэ дэ вурса, неч она элэ сөз дейэрэм? (*Пауза.*)
Ч э ф э р г у л у—Демэк, чаваб вермэди?
К э р и м—Чеваб вермэди—вермэсин, дүняда гыз элэ бир о дейил ки... (*Пауза.*)
Ч э ф э р г у л у—Йох, эмиоглу, мәним үчүн дүняда гыз элэ бир одур!
К э р и м—Вай сэнин, манометр енэ ядымыздан чыхды!
(*Чэфэргулу диксинэрэк йүйүрүб манометрэ бахыр. Кэрим дэ онун ардынча кедир, Бабадайы вэ Сэлим кэлирлэр.*)
С э л и м—Гую имтаһандан нечэ чыхды, Бабадайы?

Б а б а д а й ы—Пәһливан кими!
К э р и м—Дэрэчэни һаһаг ерэ дэйишдик... Ахы нэ билирсэн 24 миллиметрдэ нефт чох ахачаг?
Ч э ф э р г у л у—Нечэ нэ билирсэн? Уста о күнү бир китаб сөз данышды... Сэн бир даян. (*Бабадайы.*) Уста, гуюну 24-э кечирдим.
Б а б а д а й ы—Нэ үчүн?
Ч э ф э р г у л у—Нефт аз ахырды...
Б а б а д а й ы—Яхшы эләмисэн... (*Техникэ.*) Яваш-яваш буругун дилини баша дүшүрлэр... (*Буруга кечирлэр.*)
Ч э ф э р г у л у (*сөвинчэк Кэримэ*)—Көрдүн! (*Потуш охуя-охуя кэлир, охуюр.*)
К э р и м—Хош көрдүк, Потуш, нэ вар, енэ кефин дохан догуздур.
П о т у ш—Кэлмишэм Чэфэргулу бир аз саз чалсын, көндимиз ядыма дүшүб. (*Кэрим күлэрэк эдиллэ агзыны тутур.*)
Ч э ф э р г у л у—Көнддөн бура кэлмэмисэн ки, эл-аяга долашасан, нийэ кедиб ишини көрмүрсэн?!
П о т у ш—Нэ өзүндэн чыхырсан э? Мэн бу күн икинчи нөвбэдэ ишлэйирэм.
Ч э ф э р г у л у—Икинчи нөвбэдэ ишлэйирсэн, кет бир китабдан-заддан көтүр оху.
П о т у ш—Паһ... сағ ол!.. Өзүн нэ вахтдан профессор олмусан?
Ч э ф э р г у л у (*она һүчүм эдир*)—Сэнэ бир той тутарам, бир Потуш да янындан чыхар! Сивниш бурдан!
Л а л э (*тэлэстик кэлэрэк онларың арасына киир*)—Нэ олуб, нийэ далашырсыныз?
Ч э ф э р г у л у—Көрмүрсэн, чамаат бурда иш көрүр, бу да фысылдая-фысылдая кэлиб ки, «Саз чал».
Л а л э (*Потуша*)—Чэфэргулу доғру дейир... Дүнэн дэ ики саат прогул эләмисэн.

Потуш—Билмәмишик, Чәфәргулунын бир дилманчы да бу янда вар! *(Гыза ачыгылы бир нәээр сарага ағыр-ағыр узаглашыр.)*

Чәфәргулу *(һәдәләйир)*—Яхшы, Потуш! **Лалә** *(Чәфәргулуя)*—Сизи һеч белә һирсли билмәддим... Нийә ачыгланырсыныз... Дейин «ишдән сонра кәл чалым». Мусигийә гулаг асмаг истәйәнә дә һеч ачыгланарлар?...
Чәфәргулу—Сизин ки, саз чалмагдан ачыгыныз кәлир.

Лалә—Сиз нә яман кинлисиниз... Мән иш вахты чалмагынызы демшидим... Йохса... *(Сәлими көрәрак.)* Мән сизи ахтарырам, йолдаш Сәлим.

Сәлими—Нә буюрурдуруз?

Лалә—Мүдир сизи тез чагырыр.

Сәлими—Бу саат. *(Кәңч техникә.)* Лайы һәлә партлатмайын... Мән беш дәгигәйә гәдәр кәлирәм... Кедәк Лалә... ону охуюб гуртардыныз?

Лалә—Бәли... Чох марагылы иди. *(Кедирләр.)*

Чәфәргулу *(Сәлимлә Лаләнин ардынча бахыр)*—Бу шәһәр гызларыны баша дүшмәк нә чатиндир. Сәлимлә данышанда фикир вердин?

Кәрими—Һә... Элә бил богазында гырговул сүмүйү галмышды... һейф о шанлы мәктуба! Ваз кеч, эмиоглу. Белә көзәл гыз бу инженерләри гоюб, сәнә мейл салмаз. *(Уста Фаизлә Айрапет, Балаян кәлирләр.)*

Уста Фаиз—Ишин аванд, уста!

Бабайы—Сағ ол, Уста Фаиз... Нәди енә быгларыны Нәсрәддин шаһын быглары кими гулагына доламысан.

Уста Фаиз—Мәнә нә вар, кефим көк, дамагым чаг. Планымы йүз фаиз өдәмишәм, инди дә папагымы әйри гоюб өзүм үчүн кәзирәм.

Бабайы—Яваш бағыр, кәнддән кәлән чаванлар эшидәрләр, биабыр оларыг.

Уста Фаиз—Биабыр нийә олуруг, гәдә-

шим? Йүздән ки, юхары рәгәм йохдур... Һәр ай ярым фаиз артыг верирәм, бу да ярышын пайы.

Бабайы—Эшитдин, уста Балаян, бу да сәнин достун! Һеч буна нефтчи демәк олар?

Балаян—Ай нә дедин, уста!.. Элә дини башлайыр «йүз фаиз...»

Уста Фаиз—Гәдәшим, планда ики йүз тон көстәрибләр, мән дә дүпбәдүз ики йүз верирәм, бу да әйләйир дүпбәдүз йүз фаиз! Беләдир я йох?

Бабайы—Она көрә һәштәрхан хорuzu кими өзүнү дартырсан? Адә, кәнддән дүнән кәлән ушаглар 120 фаиздән данышырлар, амма сән, 30 илин устасы, элә 100 фаизин гуйруғундан тутуб дурмусан.

Уста Фаиз—Гәдәшим, «Кәм-кәм бүхүр, һәмишә бүхүр». 100 фаиз чох яхшыдыр, мәнним йүйүр-мәклә ишим йохдур. Яваш-яваш кет, һәмишә кет!
Бабайы—Ушаглар сәнин адыны элә ериндә «Уста Фаиз» гоюблар!

(Елмар, Сәлим, Султанов вә Васил'ев кәлирләр.)

Елмар *(кәлә-кәлә Султанова)*—212-чи буруғун дәрдини өйрәнә билдинми?

Султанов—Хейр, өйрәнә билмәдик... Анчаг нефтин чыхмасы дүз алты саат даяныб... Нә сәбәбә, баша дүшмәк олмур.

Елмар *(Балаян вә Уста Фаизә тәрс бир нәзәр салыр)*—Буруғу шакирдин умудуна гоюб белә кәзәндә әлбәтгә элә олачаг!.. Бухгалтерә тапшыр, Балаянын бу ай алачагы мұкафаты кәссин.

Бабайы—Йолдаш мүдир, һәрчәнд сәнин ишинә гарышмаға ихтиярымыз йохдур, анчаг енә дә гой дейим, үрәйимдә сахлая билмирәм. Дейирсән Балаянын мұкафатыны кәс, ахы элә билирсән тагсыр ондадыр? Дүнән мән дә, Сәлим дә кедиб нә гәдәр чәк-чевир әләмишик, о гуюнун бирдән-бирә алты саат даянмасынын сәбәбини тапа билмәмишик. Буна Балаян нейләсин?

Б а л а я н—Белә һадисәләр тәкчә мәним буру-
гумда олса, дейәрдик белә...

Б а б а д а й ы—Инженер сизсиниз, әввәлчә белә
шейләри билмәк үчүн бир чарә тапын, сонра бизи
күнаһландырын.

В а с и л ' е в—Онлар мәнә сөз верибләр, Баба-
дайы. Апараты тезликлә һазыр эдәчәкләр. О заман
биз гуюда баш верән һәр бир һадисәни дәрһал бил-
ләчәйик!

А л л а һ я р (*сәһнә архасындан*)—Ай Баба,
мүдир ордады?

Б а б а д а й ы—Бурдады, эши, бурдады!

(*Аллаһяр киши илә Худаверди кәлирләр.*)

А л л а һ я р—Салам әлейкүм, ушаглар! (*Елма-
ра.*) Эши, сәһәрдән сәни ахтармамыш ер гоймамыш-
шыг.

Б а б а д а й ы—Нә олуб, эши... хейир ола?

Х у д а в е р д и (*гулағыны әлилә тутур*)—
Һай?

Б а б а д а й ы (*бәркдән*)—Дейирәм хейир ола?

Х у д а в е р д и—Элә Хейрулла да кәләчәкди...

А л л а һ я р—Хейрулланы сорушмур эй!.. дейир
«хейир ола?»

Х у д а в е р д и—Эшитдим... эшитдим... Хейир
олмамыш, нә олачаг, шүкүр аллаһа...

А л л а һ я р—Сиздә башыңыз үчүн, дүняда бу
тәгаүдә чыхмагдан да пис иш йохмуш!.. Отурусан
эвдә, адамын бағры чатлайыр.

Х у д а в е р д и—Көһнә усталарын һамысыны
чағырачагы.

А л л а һ я р (*бәркдән Худавердийә*)—Ону де-
мирәм эй, эвдә отурмагдан тәкчә кәлдийимизи де-
йирәм!

Х у д а в е р д и—Һә... эшитдим... эшитдим...
Ейирсән, ятырсан, ятырсан, ейирсән... Бу да киши-
ликди?...

А л л а һ я р—Ахшам көрдүм оғлум Хейрулла

гәзәтдә охуюр ки, бакылылар башгырд нефтчиләри-
ни ярыша чағырырлар... Эшидән кими үрәйим тә-
ләсди, дедим «Ай Худаверди, йығыш, сабаһ энәк мә-
дәнә сары, бәлкә биз дә бир иш көрдүк».

Х у д а в е р д и (*Елмара*)—Гоча оlanda нә
олар, атам?

А л л а һ я р—Сән бир һөвсәлә элә, ай Худавер-
ди... Мүдир йолдаш, сиздә чождан даянмыш гуюлар
вар һа, вер, онлары биз ишә салаг!

В а с и л ' е в (*марагла*)—Сиз онлары нечә
ишә сала биләрсиниз?

А л л а һ я р—Бунун нечәси йохдур ки!.. Сиз нә
тәһәр, биз дә һейлә.

С у л т а н о в—Бәли дә... Сабаһ да башласын-
лар ки, «филанкәсләр гуюну тәгаүдчүләрин умуду-
на гоюблар». Хошунуза кәлир ки, бизи ишә саласы-
ныз?

Х у д а в е р д и (*әли илә гулағыны шәклә-
йир*)—Һай?

А л л а һ я р—Дейир, сизә иш верә билмәрик!

Х у д а в е р д и—Ишләйә билмәрик?

А л л а һ я р—Дейир, сизә иш верә билмәрик!

Х у д а в е р д и (*Султанова*)—Бура бах, го-
чаг... «Диш йох икән додаг вар иди». Нә олуб инди
ишләйә билмирик?

С у л т а н о в—Сиз ени үсулла...

Х у д а в е р д и (*онун сөзүнү кәсир*)—Үсуллу
тәрпәнерик... Ушаг-зад дейилик ки...

А л л а һ я р—Нә тәзә-көһнә үсул, атам? Элә
бил давадыр, сәнин автоматын вар, онунла атыр-
сан, мәним дә берданкам, онунла атырам, бир зәрә-
ри ки, йохдур?

Е л м а р а—Кедин отурун әвиниздә, истираһәти-
низ эләйин. Гоча кишиләрсиниз. Инди сизә исти-
раһәт лазымдыр.

Х у д а в е р д и (*Аллаһяр кишидә*)—Нә дейир?

А л л а һ я р—Дейир гочалмысыңыз, чамаат бизе күлөр, кедин отурун эвиниздә!

Х у д а в е р д и (*бәркдән*)—Отура билмирик, баша дүшүрсән, эвдә отура билмирик!.. Етмиш ил бу торпагдан нефть чыхармышыг.

А л л а һ я р—Балыг судан айры дура билмәди-йи кими, биз дә ишдән айры гала билмәрик!

Х у д а в е р д и—Галада? Галада да ишләмишик. Балаханыда бу, Сураханыда да. Бәс нечә? Инди сиз дө өлкәнни да вурнавур вахтаңда башламысыңыз ки, кедин отурун эвдә, баяты чагырын...

А л л а һ я р—Сизин кими дөрд оғланын ишини көрәрик, бизә нә олуб?

В а с и л ' е в—Сизә тәшәккүр эдирик.

Х у д а в е р д и—Һай?

В а с и л ' е в—Дейирәм, чох сағ олун, сабаһ зәһмәт чәкин, кәлин бу барәдә данышаг!

Х у д а в е р д и—Ярышаг?

А л л а һ я р—Дейир, сабаһ кәлин данышаг!

Х у д а в е р д и—Эшитдим... эшитдим. Нейләк, сабаһ олсун.

А л л а һ я р—Саламат олун... Кедәк, Худаверди! Б а б а д а й ы—Хош кәлдиниз. (*Гочалар кедирләр.*)

В а с и л ' е в (*Елмара*)—Сән гочаларын гәлбинә һаһаг тохундун. Онлар бу бөйүк ахындан кәнарда гала билмирләр. Бачардыглары көмәйн этмәк истәйирләр.

Е л м а р—Ики гочанын хатири хош олсун дейә, мән халгы өзүмә күлдүрә билмәрәм! (*Техникә.*) Чәрәяны ач! (*Техник электрик чәрәяныны ачыр. Гуюда курулту эшидилер. Адамлар кери чәкилер. Елмар кәлд ирәдилләйиб гуюну нәзәрдән кечирир.*) Бу да сизин мәсләһәтиниз. Дейәндә башлайырсының ки, «чамаатын сөзүнү эшитмир».

Б а б а д а й ы (*гуюну нәзәрдән кечирәрәк*)—Нечә, су?! Ола билмәз.

Е л м а р (*әсәби*)—«Ола билмәз»...

С у л т а н о в—Һеч олмәзса, күндә үч тон верирди... Инди о да кәсилди. Ахы сизә дедим ки, һавайы зәһмәтдир, бизи әнкәлә салмайын.

Б а б а д а й ы (*сарсылмыш*)—Алтмыш илдир ишләйирәм, һәлә белә янылдыгым олмамышдыр.

С у л т а н о в—Көһнә гуюдур... Нефти гурта-рыбы!..

Б а б а д а й ы—Мән сүбүт эдәчәйәм ки, гуртармайыбы!

Е л м а р—Бура тәчрүбә лабораториясы дейил, Бабадайы, мәдәндир!

С у л т а н о в (*һирсли*)—Һәр нә олду, кәрәк о саат биз габаға дүшәк. Чаным, көһнә гуюлары чанландырмаг тәзә бир идеядыр. Гой әввәлчә башгалары тәтбиг эләсин, кәрәк нә чыхыр, сонра биз. Йохса...

С э л и м—Илк мүвәффеғийәтсизликдән о саат белә нәтичә чыхармаг олмаз. Күларакилин мәдәниндә күндә үч тон верән бир гую бу үсулла бирдән-бирә сәккиз тон вермәйә башлады... Нийә онларын тәчрүбәсиндән истифадә этмиҗәк?

Е л м а р—Она көрә ки, мәним мәдәним онларынкиндән ирәлидәдир. Әкәр лазымса, гой о мәндән өйрәнсин, йолдаш Сәлим!

С э л и м—Нә үчүн мән ондан данышанда, сән һәмишә әсәбиләширсән?

Е л м а р (*ачыглы*)—Она көрә ки, сәнин эшгинин назыны чәкмәйә мәним тәһрим йохдур, билдин?

С э л и м (*бөйүк тәғәччүб ичиндә*)—Нә эшг, нә наз? Сән нә данышырсән?

Е л м а р—Нә данышыдыгымы чох көзәл билирсән!.. Күларанын ишини дәғигәдә мәним көзүмә сохма. Мән сәнин үрәйиндәкиләрини көзүндән охуурам!

С э л и м—Тәәссүф ки, сән белә бир истәдада малик дейилсән!

ЧҮНЧҮ ПЭРДЭ

ҮЧҮНЧҮ ШӘКИЛ

Елмарын кабинәсә

(*Елмар Султановла кәлир.*)

А р — Демәк, бу ай да 120 тон азалыб.

Л т а н о в — Бәли, дүз 120 тон.

Е л м а р — Лә'нәтә кәләсән... Мән күман эдирдим ки, бу ай һәлә кечән айдаң галмыш борчу да өдәйәчәйик.

С у л т а н о в — Мән дә элә зәнн эдирдим, анчаг...

Е л м а р — Ярышын бу гызғын вахтында бизә нә дейәчәкләр? (*Пауза.*) Йох, көстәрмәк лазым дейил.

С у л т а н о в — Нә данышырсыныз, йолдаш Елмар. Истәйирсән дурдугумуз ердә әнкәлә дүшәк, ахы кечән айын да кәсрини көстәрмәмишик.

Е л м а р — Дедим көстәрмәк лазым дейил, гуртарды! Анчаг, Султанов, бу ай да кәсирдән чыхмасаг, о заман сәнинлә мәнним еримиз билирсән нарадыр? (*Бармагы илә көстәрир.*) Дәнизин диби! Билдинми? (*Телефон зәнки вурур.*) Эшидирәм. Бу саат. (*Зәнки басыр, Лалә кәлир.*) Мән Балаянын буруғунда олачағам. (*Елмар илә Султанов кедирләр, Лалә дахил олуб әлиндәки кағызы масанын үстүнә гоюр. Кәрим дахил олур.*)

К ә р и м — Салам, Лалә бачы.

Л а л ә — Салам.

К ә р и м — Дейсән тәксиниз, олар?

Л а л ә — Буюрун, яхшы кәлдиниз, бир дәгигә, зәһмәт олмаса, бу китабы верәрсиниз Чәфәргулуя, дүнән мәнән истәмишиди.

К ә р и м (*китабын үстүнә охуор*) — «Нефт нечә эмәлә кәлмишидир». Баш үстә, әмиоғлудур дә... сизидә, мәнн дә эзиййәтә салыр...

Л а л ә — Эзиййәт? Әксинә, китаб охуян оғлан мәнним хошума кәлир.

К ә р и м — Дейирәм ахы, бу әмиоғлу нийә кечә сәһәрәчән көзүнү китабдан чәкмир.

Л а л ә (*күлүмсәйир*) — Чох охуор?

К ә р и м — Яман... хасиййәтидир, бир шейдән ки, япышды, дейир «Өлдү вар, дөндү йохдур».

Л а л ә — Бу яхшы хасиййәтдир... йохса ел кимн һәр дөфә бир тәрәфә әсмәк нәйә лазымдыр?

К ә р и м — Доғру буюрурсунуз, Лалә бачы. Элә она көрә бу дөфә дә сөзүнү ерә салмадым. Буюрун. (*Мәктубу верир.*)

Л а л ә — Бу нәдир? (*Ачыб охуор.*)

(*Лаләнин башы мәктуба гарышанда Кәрим сивишиб чыхыр. Сәлимлә Күлара дахил олурлар.*)

К ү л а р а — Неч инана биләрдимми... Мүдириниз һардадыр, Лаләчан?

Л а л ә (*диксинәрәк мәктубу кизләтмәк истәйир, ләкин мәктуб ерә дүшүр.*) — Яхындаки буругдадыр.

К ү л а р а — Зәһмәт олмаса, бир чағыр.

Л а л ә — Баш үстә. (*Чыхыр.*)

К ү л а р а — Демәк, апаратын үстүндә тәк ишләмәк истәйир... Яхшы, нийә бәс демәдин қи, ахы биз лайиһәни бирликдә дүзәлтмишик?

С ә л и м — Нә дейәчәкдим... Биз ондан хаһиш әтмәмишидик қи... Ядындадырмы, апаратын илк

идеясыны ортая атанда бирликдә ишләмәйимизи нә гәдәр һәйәчанла арзу эдирди? Сонралар нә гәдәр тә'кид эдирди...

Күләра—Чүнки о заманлар апарат һаггындаки фикрин баш тутуб-тутмаячагы һәлә узаг бир әһтимал иди. Элә ки, о яваш-яваш мейдана чыхды, онунла рәһбәр йолдашлар, Мәркәзи Комитә марагланмаға башлады, мәғрур шөһрәт һисси дә дәрһал баш галдырды. Бир вар ки, десинлә «Бу апараты үч нәфәр мүһәндис ихтира эдиб», бир дә вар ки, десинлә «Бу Елмарын ихтирасыдыр».

Сәлим—Вәтәнимизин, чәмийәтимизин хейри үчүн йүксәк шөһрәт арзуу илә чырпынмаг, кениш үфүгләрә доғру гәнад чалмаг һечиб бир һиссидир. Лакин бу һисс һәр ишдә «мән», «мән» дейә мейдана чыхдыгда, ади бир йыртычы әһтирасындан башга бир шей дейилдир! Элә күман этмә ки, мән бу сөзләри онун үнванына дейирәм... Биз һәлә кәнчик, бәлкә онун гүсурлары...

Күләра—Нә дейим, институтда охудуғумуз заманлар мән онун чошгун вә чәсарәтли һәрәкәтләриндән, чалдығы гәләбәләрдән кизли бир зөвг дуйраг бәхтимин улдузуна дәрин бир шүкран һиссилә бахырдым. Йәгин ки, сән һәр шейи билирдин.

Сәлим—Мән буну һисс эдирдим.

Күләра—Индисә о бунларын һамысыны бир һечә дөндәрди.

Сәлим—Онун сон һәрәкәтләри мәни дә һейрәтә салыр. Мәсәлән, сән билирсән ки, биз онунла һечә достуг... Анам һеч вахт ону мәнән айырمامышыдыр. О исә бүтүн бунлары ундараг сәни мәнә гысганыр.

Күләра (*һейрәтлә*)—Нечә? Бәс достлуг? Бәс сәдагәт?

Сәлим—Нә исә... Худаһафиз...

Күләра—Даян. Ахы биз онунла данышмаг истәйирдик.

Сәлим—Бундан сонра мәним онунла данышылачаг һеч бир сөзүм йохдур. (*Чыхыр.*) (*Күләра онун ардында бахараг дәрин изтираб ичиндә әлләрилә үзүнү өртүр... Лалә дахил олур.*)

Лалә—Сизә нә олуб, Күләра бачы?

Күләра (*мә'юс*)—Һеч нә, Лаләчан... һеч бир шей олмайыб.

(*Телефон зәнки, Лалә дәстәйи көтүрүр. Күләра агыр-агыр пәнчәрәйә доғру ирәдиләйир вә ерә дүшмүш мәктүбу көрәрәк галдырыб һәзәрдән кецири.*)

Лалә (*телефон*)—Бәли? Хейр, йолдаш партком... Бу саат кәләчәк... бәли... бәли... баш үстә! (*Дәстәйи асыр.*)

Күләра (*мәктүбу овчунда сыхараг*)—Садә инсанларын дуйғулары нә гәдәр айдын, нә гәдәр тәмиз олур.

Лалә—Кимләрин һаггында данышырсыныз, Күләра бачы?

Күләра—Ади адамларын, Лаләчан... һәяты гуран, дуйғу вә арзулары күн кими айдын олан садә инсанларын һаггында, бизим фәдакар совет адамлары һаггында! (*Ваздаки чичәкләри көтүрүб бурнунда тутур.*) Бу чичәкләри сән гоймусан, Лаләчан?

Лалә—Бәли. Өзү тапшырыб. һеч бир саат кабинәдә отурмур, анчаг бу чичәкләри бир күн тәзәләмәйәндә ачығы тутур.

Күләра—Онда белә гәрибә һаллар чох олур... Эһ, Лаләчан, һәятда о гәдәр анлашылмаз тәзадлар вар ки... Бә'зән көрүрсән гәлбин элә бир адама бағланыб ки, сәни шөһрәтинин бир гығылчымына гурбан вермәйә һазырдыр. Сән буну билирсән, лакин енә дә үрәйини ондан үзә билмирсән... (*Пауза. Ағыр аددымларла ирәлиләйиб Елмарын ериндә отурур.*)

Л а л э—Башгаларына гаршы бөлкө дө һөлө оланлар тапылар... Лакин сизэ...

К ү л а р а—Сән элэ дүшүнүрсән?

Л а л э—Мән оғлан олсайдым, сизэ пәрэстиш эдәрим.

К ү л а р а—Оғланлар һәр заман сән дүшүнән кими олмурлар, Лалэчан. Бэ'зән онлар сәнин эн эзиз дуйғуларына руһу охшаян кечичи бир яз ели кими бахырлар... Лакин биз гызлар... Биз онларын бир хош сөзү, бир мөһрибан бахышы үчүн һәр чәфаны өзүмүзә сәадәт санырыг... Биз онлара олан севкимизи гәлбимизин ганилә язырыг.

Л а л э (*мүтәәссир*)—Аһ, Күлара бачы, мән һеч белә шейләр дүшүнмәздим. (*Пауза*.)

К ү л а р а—Эһтиятлы ол, Лалэчан. (*Мәктубу она верир.*) Унутма ки, биз гызлар, ялынз бир дәффә севирик. (*Онун сачларыны охшайыр, Лалэ ону гу чаглайраг үзүнү синәсиндә кизләдир.*)

Л а л э (*көзләри яшармыш*)—Сиз о гәдәр нәчибсиниз ки...

Е л м а р (*дахил олур, онун кефи чох саздыр. Лалэ чыхыр*)—Хош көрдүк, йолдаш мүдирә, нә эчәб сәндән?

К ү л а р а—Нийә тәәччүб эдирсән?

Е л м а р (*әлиндәки гәзети күлүмсәйәрәк учадан охур*)—«Мә'дәнләримиз арасында сосялизм ярышы кетдикчә күчләнир. Биринчи мә'дән, икинчи мә'дәни сүр'әтлә вуруб кечәрәк хейли ирәлиләмишдир». Һә, нечәдир?

К ү л а р а—Чох көзәлдир. Кәл әйләш, дейәсән сәһәрдән һеч нә емәмисән?

Е л м а р (*отурур*)—Һеч иштаһам йохдур... Бир стакан чай олсайды.

(*Күлара электрик чайникини чәрәяна кечирир.*)

Е л м а р—Нә зәһмәт чәкирсән?

К ү л а р а—Галибләрә гуллуг әтмәк борчумуз-дур.

Е л м а р (*эйни зарафатла*)—Элбәттә.

К ү л а р а (*она чай төкүр*)—Рәнки нә ачыг-дыр... Истәйирсән тәзәдән дәмләйим... Ахы сән түнд хошлайырдын.

Е л м а р—Һәр нә чүр олса, йола кедәр. (*Чайы габагына чәкәрәк.*) Эһ, Күлара... Өзүнә яхын бир адамын сәнә гуллуг әләдийини, сәнә гайгы көстәр-дийини дуймаг, билирсән нә гәдәр хошдур?

К ү л а р а—Йә'ни сән һейлә шейләр дә дүшү-нүрсән?

Е л м а р—Нийә дүшүнмүрәм? Мәкәр мән инсан дейиләм? (*Пауза*.) Нә фикрә кетдин?

К ү л а р а—Һеч, әлә белә...

Е л м а р—Йох, нә исә дүшүнүрсән... Әлә бил нә-йә исә тәәссүф эдирсән...

К ү л а р а (*хәфифчә аһ чәкир*)—«Бир дә үрәкдә һәр нә ки, вар, лазымынча ачыб демәкми олар?»—Лермонтову хатырлайырсан?

Е л м а р—Бу буругларын арасы һара, Лермон-тов һара!.. Де көрүм, бу саат нә дүшүнүрдүн?

К ү л а р а—Ону дүшүнүрдүм ки, сән о мөл'ун гүрүр нигабыны үзүндән чыхарыб атанда нә гәдәр садә, нә гәдәр сәмими бир оғлан олурсан...

Е л м а р—Нә әтмәли, Күлара... Иш, һаят, чох заман сәртлик вә амансызлыг тәләб эдир. (*Баһалы папирос гутусуну чыхарыб ачыр. Гәзет парчасила папирос бүкүр.*)

К ү л а р а—Бу нәдир? Гәзетлә нийә чәкирсән?

Е л м а р—Назик кағыз үрәйини соютмур.

К ү л а р а (*бирдән һәр шейи унудараг әсәби бир чәлдликлә папиросу гапыб ерә чыртыр*)—Бу-рах, сән аллаһ! Кетдикчә сәндә гәрибә вәрдишләр яраныр. «Үрәйини соютмур», куя ки, дәрди башындан ашыб-дашмышдыр!

(*Елмар мөһрибан бир тәбәссүмлә күлүмсәйир.*)

К ү л а р а (*бирдән әлә бил ки, юхудан айылыр, пейшман бир сәслә*)—Бағышла, сән аллаһ, Елмар...

Е л м а р (*ешикдэн бир гуту баһалы папирос чыхарыб ачыр*)—Нийэ үзр истэйирсэн... Өзүн ки, һәмншә мәни мәғрурлугда төһмәтләндирирсән.
(*Пауза.*)

К ү л а р а (*сөзүнү дәйишидирир*)—Сәлим де-йир ки, апаратын үстүндә төк ишләмәк истэйирсэн.

Е л м а р (*сәрт бир көркәм алыр*)—Бәли, төк ишләмәк истэйирәм.

К ү л а р а—Биз буну чоҳдан көзләмәлийдик.

Е л м а р—Биз, йә'ни ким?

К ү л а р а—Сәлим, мән.

Е л м а р—Һачандан белә чанбир олмусунуз?

К ү л а р а—Ону билмәсән дә олар... «Һәр дәги-гәнин бир һөкмү вар!»

Е л м а р—Анлайырам... Сон вахтлар ады ди-линдән дүшмүр. Бәс сән бир заман фөвгәл'адә гәһ-рәманлардан дәм вурурдун... Онлардан башга һамы сәнә мә'насыз вә чансыхычы көрүнүрдү.

К ү л а р а—Бу—кәнчлик романтикасы иди...

Е л м а р—Айдындыр... демәк, һамынын һейрәт этдийи о эфсанәли гәһрәман ахырда дөнүб ади...

К ү л а р а (*сөзүнү кәсир*)—Бәли... Мән сонра-лар аңладым ки, һамынын бармагла көстәрдийи гәһрәман олмаг асандыр, лакин ади, садә бир ин-сан олмаг чәтин!

Е л м а р—Бу күләйин һардан әсдийини һисс әдирәм. Һәмншә белә олур... Инсанын гәлби бирин-дән дөнәндә айрылыг үчүн бәһанә ахтарыр.

К ү л а р а—Бәс мәнфур бир шөһрәт үчүн көз-ләри гаралыб чамура дүшәндә нә әдир?

Е л м а р—Анлая билмирәм, сән нә данышыр-сан?

К ү л а р а—Сән баяг доғру дейирдин, мән чоҳ йүксәкдән учурдум. Мән өз гәһрәманымы гызыл шә-фәгләр арасында ахтарырдым... Мән онун эн яхын достуна белә ялан сатан ади бир горхаг олдуғуну билмирдим. (*Чеврициб чыхыр.*)

Е л м а р—Даян, бирчә дәгигә! (*Пауза, Васил'ев дахил олур, телефон зәнки.*) Эшидирәм. Нечә? Мән сизи баша дүшмүрәм, йолдаш Мәммәдзадә. Белә чыхыр ки, трест мәнә э'тимад әтмир. Әлбәттә, белә чыхыр. Яхшы, яхшы, көндәрин. (*Олдуғча әсәби.*) Бу саат трестдән ярышын үч айлыг екунуну истэйир-ләр.

В а с и л ' е в—Һансы ярышын?

Е л м а р—Нечә һансы ярышын, икинчи мә'дән-лә олан ярышымызын.

В а с и л ' е в—Мәкәр биз икинчи мә'дәнлә яры-шырыг?

Е л м а р—Бәс нейләйрик, зарафат эләмирик ки?...

В а с и л ' е в—Зарафат эләмирсиниз... Лакин алдадырсыныз!

Е л м а р—Кими алдадырыг?

В а с и л ' е в—Һамыны, партияны, дөвләти!

Е л м а р—Дейәсән бу күн һамы дәли олуб...

В а с и л ' е в—Йох, һеч кәс дәли олмайыб... Ан-чаг бәс сизә нә олмушдур ки, башыныза яланчы шөһрәт тачы гоймаг үчүн бөйүк бир халгын һәят вә мүбаризә силаһы олан сосялизм ярышыны өзүнүз үчүн алдадычы бир силаһа чевирдиниз?

Е л м а р—Тәһгирләринизә һүдуд гоюн, йолдаш Васил'ев!

В а с и л ' е в—Сиз мәнән бир дост кими инчи-йә биләрсиниз, лакин унутмайын ки, биз коммунист-тик! Биз халг гаршысында чавабдеһик!

Е л м а р—Мән халг гаршысында өз вәзифәми еринә етирирәм.

В а с и л ' е в—Еринә етирирсиниз... Һансы йол илә?

Е л м а р—Мәним ишимә һеч кәс шүбһә илә бах-маға чәсарәт әдә билмәз! Ачыг дейин көрүм, нә олуб, мән сизин үчүн ушаг-зад дейиләм!

В а с и л ' е в—Халг да сизин үчүн оюнчаг дейил ки, учуз бир тә'риф үчүн дөвләтә йүз минләрлә зиян вуруб гәзетләри ялан хәбәрләрлә долдура-сыныз. Мә'рузәйә һазырлашын. Сабаһ партия буро-сунда мә'дәнин везийәти музакирә эдиләчәк.

П е р д а.

ДӨРДҮНЧҮ ШӘКИЛ

(Биринчи һиссә)

Мә'дән партия комитәси катибинин кабинәси. Лалә машың-када языр. Чәфәргулу тәзә костюмда, голтуғунда кағызә бүкүлү бир шей пәнчәрәдән ичәри бахыр.

Ч ә ф ә р г у л у (Лаләйә)—Сиз бурдаймыш-сыныз?

Л а л ә—Бәли, нә олуб ки?

Ч ә ф ә р г у л у (гапыдан дахил одараг)—Мән дә баягдан сизи идарәдә көзләйирәм.

Л а л ә—Васил'евин бир аз иши вар иди, хаһиш эләди көмәк әднм... Нә буюрурдунуз?

Ч ә ф ә р г у л у—Һеч... О күнү сиз дәвәюну һагғында данышырдыныз... Дейирдиниз шал тохут-маг истәйирсиниз. (Кағызә бүкүлү шейи онун габа-ғына гоюр.)

Л а л ә (дәвәюнундан тохунмуш шала вә әл-чәкләрә бахараг)—Нә зәһмәт чәкирдиниз...

Ч ә ф ә р г у л у—Бир зәһмәти йохдур... Анам көндәриб.

Л а л ә—Бәс ананыз нә билирди ки, мәнә...

Ч ә ф ә р г у л у (сөзүнү кәсәрәк)—Мән языб истәмишдим.

Л а л ә (утанчаг бир тәбәссүмлә)—О инди элә күман эдәчәк ки...

Ч ә ф ә р г у л у—Үрәйинизә башга фикир кәл-

мәсин... Язымышдым ки, бурда бир гоча мүәллимәм вар, чох үшүйәндир, она бәхшиш верәчәйәм.

Л а л ә (бәркдән күләрәк)—Яхшы... Мән дә языб сизин яланынызын үстүнү ачарам. Анчаг кәрәк сабаһ бизә кәләсиниз, сизи аиләмизлә таныш әднм.

Ч ә ф ә р г у л у (тәәччүблә вә севинчәк)—Сизә?

Л а л ә—Бәли, бах кәләрсиниз. Гой билсинләр ки, бу һәдийәләри мәнә ким вериб...

Ч ә ф ә р г у л у—Бәлкә бир аз яхшы дүшмәди?

Л а л ә—Нә үчүн?

Ч ә ф ә р г у л у—Кәлмәйинә кәләрәм, анчаг дүзү Бабадаһыдан горхурам.

Л а л ә (күлүр)—Горхурсунуз?

Ч ә ф ә р г у л у—Һә дә, устады, бирдән ачығы тутду.

Л а л ә—Йох, атам сизин хатиринизи чох истәйир. Әвдә һәмишә сиздән данышыр.

Ч ә ф ә р г у л у—Доғрудан? Сиз мәни лап се-виндирдиниз.

Л а л ә—Бах, кәләрсиниз, яхшымы? (Пауза, Чә-фәргулу башыны ашағы салараг чаваб вермир.)

Ч ә ф ә р г у л у—Баш үстә.

(Потуш һирсли һалда гапыны ачыб бахыр.)

Л а л ә—Кими истәйирдиниз, Потуш, бағышла-йын, йолдаш Полад.

П о т у ш—Парткому көрәчәйәм. Вачиб ишим вар. (Гапыны бәрк өртүр.)

Л а л ә (Чәфәргулуңун әлиндә олан китаба ишарә эдәрәк)—Нә охуюрсунуз?

Ч ә ф ә р г у л у—«Комсомол» поэмасыдыр, Сә-мәд Вурғун языб.

Л а л ә—Мән бу кечә Фадеевин «Кәнч гвардия» романыны охумушам. О гәдәр тә'сирли китабдыр ки, сәһәрә гәдәр ятмамышам.

Ч ә ф ә р г у л у—Сиз элә һәмишә кеч ятырсы-ныз.

Л а л э—Нэ билирсиниз?
Ч э ф э р г у л у—Кечэ саат үчэ, дөрдэ гэдэр
ишыгыңыз кэлир.

Л а л э—О гэдэр ишыгларын арасындан мөним
ишыгымы нечэ сечэ билдиниз?

Ч э ф э р г у л у—Мэн сизин ишыгынызы мин
ишыгын арасындан сечерэм.

Л а л э—Бу чох көзэлдир, лакин гызлары ма-
рагландыран башга чөһэтлэр дэ вар...

Ч э ф э р г у л у—Гызлары нэ марагландыры?
Л а л э (күлүмсэйэрэк)—Ад, хүнэр, гәһрәман-

лыг!
Ч э ф э р г у л у—Ола билэр... Анчаг Иван Сер-
кеевич дейир ки, шөһрәтпәрәстлик пис хасийәтдир.

Л а л э—Бир вар ки, бизим кими неч кәсин та-
нымадыгы ади бир адам оласан, бир дэ вар ки, сә-
ни бүтүн Бакы танысын... Янына мүхбирләр, журна-
листләр кәлсин, һансы даһа яхшыдыр? (Пауза, Чә-
фәргүлу, көзләриңи бир нөгтәйә зилләйәрэк дүшү-
нүр.)

Ч э ф э р г у л у—Яхшы... Мэн кедим. (Кәтир-
дийи шейләри дә гейри-иради бир һәрәкәтлә көтү-
рүр.)

Л а л э (күлүмсэйәрэк)—Дейәсэн инчидиниз...

Ч э ф э р г у л у (бирдән кәтирдийи һәдийә-
ләри көтүрдүйүнү һисс эдәрэк)—Сиз мөни лап ка-
рыхдырдыңыз. (Шейләри тәләсик гоюр.)

Л а л э (бәркдән күләрәк зарафатла)—Дедим
бәс күсүб кери көтүрдүнүз!..

Ч э ф э р г у л у—Бизләрдә верилән бахшыш ке-
ри көтүрүлмәз, истәр шал олсун!.. истәрсә көнүл.
(Чәлд чыхмаг истәркән Васил'евлә гаршылашыр.)

В а с и л ' е в—Салам, Чәфәргүлу. Мүһазирәйә
нийә кетмәмисән?

Ч э ф э р г у л у—Мэн дүнән гулаг асмышам,
Иван Серкеевич.

В а с и л ' е в (Лаләйә)—Гуртардыныз?

Л а л э—Бәли, һамысыны яздым.

В а с и л ' е в (көтүрүб бахыр)—Чох сағ олун.

Л а л э—Кедә биләрәмми?

В а с и л ' е в—Бағышлайын, эзийәт вердим.

Л а л э—Неч бир эзийәти йохдур, Иван Сер-
кеевич. Худаһафиз. (Шейләри дә көтүрүб чыхыр.)

В а с и л ' е в—Чох ағыллы гыздыр.

Ч э ф э р г у л у—Анчаг гызларын һамысы кими
ода шөһрәтпәрәстдир. Дейир «Оғлан кәрәк гәһрә-
ман олсун... Ону бармагла көстәрсинләр».

В а с и л ' е в—Ялан демир ки...

Ч э ф э р г у л у—Бәс сиз дейирдиниз ки, шөһ-
рәтпәрәстлик мешланлыгдыр.

В а с и л ' е в—Сән гаршыдырма; ики чүр шөһ-
рәтпәрәстлик вар: бәзиләри вар ки, өзләрини ер
күррәсинни мөһвәри этмәйә чан атырлар... Истәйир-
ләр ки, һамы онлары тәрифләсин, амма башгалары
һаггында өзләри бир кәлмә яхшы сөз данышмаз-
лар. Сәнинлә учадан данышарлар вә элә бир эда
илә күлүмсәрләр ки, куя сәнә бөйүк бир илтифат
көстәрирләр... Лазым кәлдикдә дә бир «афәрин»
үчүн дүняны бада верәрләр... Бах, бу яланчы, хырда
вә мүзирр шөһрәтпәрәстликдир... Бир дә вар ки, һә-
гигәтән гәһрәман оласан!.. Халга үрәйин яндыгы
үчүн икидлик көстәрәсэн!.. Әлбәттә, бизим гызлар
белә гәһрәманлары сеvirләр вә чох да яхшы эйлә-
йирләр. (Пауза.) Яхшы, Бабадайы сәнин үчүн эә-
манәт вердим?

Ч э ф э р г у л у (далдыгы хәяллардан айры-
ларәг)—Бәли, верибдир.

В а с и л ' е в—Онда һазырлаш, кәлән ичласда
кечирәк партияя.

П о т у ш (һапыдан)—Олар, йолдаш партком?

В а с и л ' е в—Буюр, йолдаш Полад. (Потуш
дахил олур.)

П о т у ш—Йолдаш партком, нийэ һамыя костюм вериблэр, амма мәнэ галош?

В а с и л ' е в—Һамыя, кимэ?

П о т у ш—Мән нэ билим кимэ, элэ һамыя!

В а с и л ' е в—Мәсэлән, кимэ ахы?

П о т у ш—Мәсэлән... мәсэлән... Одей Чәфәргулуя, о биздән артыг нэ әдиб?

В а с и л ' е в—Сиздән артыгмы? Чох шей. Сән бу ай планы 68 фанз өдәмисән, амма Чәфәргулу 112, дүздүр?

П о т у ш—Дүздүр!

В а с и л ' е в—Икиниз дә мө'дәнэ бир кәлми-синиз. Чәфәргулу инди оператордур, амма сән һеч оператор мұавини дә дейилсән, доғрудур?

П о т у ш—Доғрудур!

В а с и л ' е в—Чәфәргулу бу бир айда үч ро-ман охуюб амма сән һеч бирини дә охумамысан...

П о т у ш—Кедим, йохса галошу да тутуб алар-сыныз... (*Чеврилиб чәлд чыхыр. Чәфәргулу күлүр.*)

В а с и л ' е в (*күлүмсәйир*)—Көрүрсән, она көрә һирсләнмәйиб ки, нийэ она галош верибләр; она көрә һирсләнниб ки, нийэ сәнэ костюм, амма она галош верибләр. Эйби йохдур... Вахт олар ки, о бу һәрәкәтинни хатырлайыб утанар. (*Пауза, қағызлар бахыр.*)

Ч ә ф ә р г у л у—Ичазә верин, мән кедим, сағ олун.

(*Аллаһяр, Худаверди даныша-даныша кәлирләр.*)

А л л а һ я р—Сөзүм йохдур.

Х у д а в е р д и—Я сәнэ верән аллаһ, я мәнэ! Йолдаш партком, мән буну ярыша чағырырам.

В а с и л ' е в (*бәркдән*)—Нэ барәдә?

Х у д а в е р д и—Нечә, нэ барәдә? Бир гуя она тапшырмысыныз, бирини дә мәнэ, көрәк ким чох верәчәк.

В а с и л ' е в—Чох көзәл, анчаг көрәк мұгавилә язаг.

Х у д а в е р д и—Мәгалә язаг?

А л л а һ я р—Дейир көрәк аранызла мұгавилә олсун. (*Васил'евә.*) Ону биз бачармарыг, бизим сөзүмүз элэ мұгавиләдир, дедик гуртарды.

В а с и л ' е в—Яхшы, олсун.

Х у д а в е р д и—Яхшы олар, гой гәзетә дә вер-синләр...

А л л а һ я р (*Худавердийә*)—Кәл кедәк, дү-зәлди.

Х у д а в е р д и—Мүрәхәст олаг. (*Кедирләр, ишыг сөнүр.*)

П е р д а .

ДӨРДҮНЧҮ ШӘКИЛ

(*Икинчи һисса*)

Ишығлар яныр, мө'дән партия бүросунун кениш ичласы. Бабадайы, Сәлим, Елмар, Чәфәргулу, Балаян, Уста Фәз вә башгалары. Ичласы Васил'ев апарыр.

К э н ч т е х н и к (*сөзүнә давам эдир*)—Йол-дашлар. Бүтүн бунларә көрә дә, мән Елмарын партиядан харич эдилмәсини тәклиф эдирәм. (*Отуруп.*)

В а с и л ' е в—Сөз верилир уста Бабадайыя.

Б а б а д а й ы—Сиз доғру дейирсиниз. Биз биа-быр олмушуг. Дүнән сәни гәзетдә тәрифләсинләр, бу күн дә белә шейләр мейдана чыхсын?! (*Елмара.*) Билирсән, гардашоғлу, сәнин бу күнки данышығын доғма оғул данышығы дейилди. Бах, бура сәнин атан эвидир. Сән көрәк өзүнүн дә, мө'дәнин дә бү-гүн дәрдини вахтында ачыб бурда дейәйдин. Мәним сәнә һейфим кәлир... Од парчасы кими оғлансан, башлы, зирәк... Вахтында бу чамаатын сәсини эшит-

сәйдиң, бу күн белә һанкамәләр дә орталыға чымазды. Ахы бирчә де көрүм, мәним тагсырым нәдир ки, яшымын бу вахтында биабыр олум? Сабаһ да аләмә күй вурулсун ки: «Бабакил көздән пәрдә асыб, дәвләти алдадырмыш»...

Е л м а р—Биз һеч кәси алдатмамышыг, бу ифтирадыр!

Б а б а д а й ы—Хатиринә дәймәсин, сәндә бир езид инадкарлыгы вар. Чамаат баягдан бәри һәр шейи ачыб күн кими көстәрир.

Е л м а р—Чамаат сәһв эдир, бизим мәгсәдимиз алдатмаг дейилди...

Б а б а д а й ы—Йох, чамаат сәһв этмир, анчаг онун тагсыры орасындадыр ки, сәнин о тәрс дамарыны вахтында кәсиб еринә дуз басмайбы. Мә'дән кәсрә дүшмүшдү, ачыб бизә дейәйдин, нийә кизләдирдин? Бәйәм а, биз яд идик, ахы нефти биз чыхарырыг, ахы бу мә'дәнин атасы мәнәм. Сәң нә һагла онун дәрдини мәнән кизләдирдин? Вахтында биз мәсәлә галдырдыг ки, мә'дәндә ишчи гүввәсиндән дүзкүн истифадә олунмур. Сәң онда да тәрслийә салыб бизә гулаг асмадын...

У с т а Ф а и з—Доғрудур!

Б а б а д а й ы (*Уста Фаиз ачыгылы бир нәзар салараг*)—Сәнин аяғын чоһ ер алмасын, Балададаш, ахы сәң дә йүз фаизин гуйруғундан тутуб дурмагдан башга она һеч бир көмәк эләмәмисән.

У с т а Ф а и з—Нә көмәк эдәчәкдим, гәдәшим, адам мүдирин яныдан кечмәйә дә горхурду.

Б а б а д а й ы—Узун сөзүн гысасы, Елмарын күнаһы чоһ бөйүкдүр. Анчаг доғрусу, һейфим кәлир. Сизин башыныз үчүн, бу әһвалаты эшидән кечә сәһәрә гәдәр көзүмә юху кетмәди, мә'дәндән чоһ бунун һаггында дүшүнүшәм. Нә исә, мән онун партиядә галмасының тәрәфдарыям.

С э л и м—Ичазә вар?

В а с и л ' е в—Буюр.

С э л и м—Йолдашлар, бизим гоча бир професорумуз варды. Институту битириб онунла видалашдығымыз заман «Кедин,—деди,—унутмайын ки, нефт биз азәрбайчанлыларын башынын учалығыдыр». Даһа сонра о деди ки, «Намусла ишләйин, гочаман буруг усталары элинизи һөрмәтлә сыхыб сизи тәбрик этдийи заман бу ағ сачлы мүәллиминизи хатырлайын...» Бурда дейиләнләрин һамысы доғрудур, лакин мән истәйирәм сиз бир шейә инанасыныз. (*Пауза.*) Инанасыныз ки, Елмар буну пис нийәтлә эләмәйиб.

У с т а Ф а и з—Гәдәшим, белә чыхыр ки, чамааты яхшы нийәтлә дә алдатмаг олар?

С э л и м—Демәк истәйирәм ки, о өз күчүнә һәддиндән артыг күвәндийи үчүн бу биабырчылыға кәлиб чыхмышдыр. Мәсәләң, мә'дән бу ай, йүз тон аз вериб, о буну дәвләтдән кизләйәрәк фикир эләйиб ки, «кәлән ай филан гуюларын һесабына әвәзини чыхарам». Кәлән ай исә онун дүшүндүйү кими олмадыгда кәсир даһа да чоһалыб. О нә үчүн белә этмишдир? (*Пауза.*) Она көрә ки, икинчи мә'дәнин гаршысында мәғлүб олуб шөһрәтинин сарсылачағындан горхмушдур!

У с т а Ф а и з—Әчәб яхшы ишдир!..

С э л и м—Бу сон дәрәчә зәрәрли һәрәкәтдир. Лакин дүшмән һәрәкәти дейил. Мән онун шиддәтлин төһмәтлә партиядә галмасыны тәклиф эдирәм.

У с т а Ф а и з—Мәнә сөз верин.

В а с и л ' е в—Буюр.

У с т а Ф а и з—Мән Бабадайынын да, Сәлимин дә фикринә зиддәм; мән тәклиф эдирәм ки, Елмар партиядан харич эдилсин! Гәдәшим, бир адам өз адыны чыхармаг үчүн халгы алдада, биз дә ону бағышлаяг, йох, йолдаш, белә зарафат олмаз. (*Отур.*)

В а с и л ' е в—Даһа данышмаг истәйән йохдур ки?

Б а л а я н—Даһа нә данышачағыг, о ки дүздүр, дүздүр. Мүдирин ишчи олмағына сөз йохдур. Һарачан десән гочаг оғландыр. Кечән ил мәнним гуом фантан вуранда дүз бир һәфтә әйниндән палтар чыхмады. Анчаг нә эдәсән ки, мәсләһәтә бахан дейил. Бир дәфә дедим, йолдаш мүдир, дейәсән мә'дән кериләйир, нөйүт әввәлки кими чыхмыр, мәнһәб һаггы, мәнә бир сифәт көстәрди, дедим бәс сияси сәһв эләмишәм. А чаным, нә олуб әй, ахы биз коммунистик. Әслинә бахсан, мүдирин бурда ишләдийи һөч бир ил дейил, амма Султанов он илдир ки, бу мә'дәндә ишләйир, чикини дә билир, бикини дә, ниһә о белә ишә разы олбудур. (*Отурур.*)

В а с и л ' е в—Дейәсән һамы данышды. Елма-рын партиядан харич эдилмәсини тәләб эдән йолдашлар һаглыдырлар. Мүдирийәт мә'дәнин борчлу дүшдүйүнү кизләдәрәк бизи дә, бизим ярышдығымыз икинчи мә'дәни дә, дөвләти дә алдатмышдыр. Биз бу мәсәләни мейдана чыхартдыгда мән гәсдән икинчи мә'дәнин дә ишини нәзәрдән кечирдим. Онлар һәр гуюнун нә гәдәр верә биләчәйини грамына-чан һесаба алдыглары кими ишчи гүввәсиндән дә дүзкүн истифадә эдирләр. Онлар яхшы стахановчунун иш сүр'әтини әсас көтүрүбләр. Дүзкүн йол будур. Биз уста Баба илә аяглашмалыйыг, Уста Фаизлә йох.

У с т а Ф а и з—Гәдәшим, мән ки, планымы һәр ай йүз фаиз еринә етирирәм?!

В а с и л ' е в (*онун репликасына әһәмийәт вермәйәрәк*)—Вәзийәт белә олдуғу һалда гәзет дә көтүрүб бизим һаггымызда екә бир тә'рифнамә дәрч эләйиб. Бүтүн бунлары ким эләйиб, йолдаш Елмар? Сиз! Сизин баш мүнәндисиниз! Сизин гүрүр вә шөһирәтпәрәстлийиниз! Апарат мәсәләси нә олду? Ишин

ән гызғын ериндә сиз башладыныз ки, мән тәк ишләмәк истәйирәм. Она көрә ки, кәләчәк шөһрәт үчүн сизә белә лазым иди. Бүтүн бунлар Елмарын партиядан харич эдилмәси үчүн әсасдыр. (*Пауза.*) Лакин, мән онун партиядә галмасынын тәрәфдарыям. Бә'зи йолдашлар дейир ки, о бу ишләри гәсдән эләмәйиб, кәлин биз дә, биринчи дәфә олдуғу үчүн она инанар вә өзүнү доғрултмаг үчүн она имкан верәк. Башга тәклиф йохдур ки?

Б а б а д а й ы—Йохдур.

В а с и л ' е в—Ким Елмарын шиддәтли төһмәтлә партиядә галмасынын тәрәфдарыдыр, әлини галдырсын. Яхшы, салын. Галды Султановун мәсәләси, биз трестдән хайиш эдәк ки, ишимизин сүр'әтили аяглаша билмәдийи үчүн ону баш мүнәндис вәзифәсиндән көтүрсүн, ә'тираз йохдур ки?

С ә с л ә р—Йохдур!

В а с и л ' е в—Мә'дән кәсир ичиндәдир, йолдашлар, мән һамынызы ени вә фәдакар ишә чағырырам. Бизим әсл ярышымыз инди башлайыр. (*Пауза.*) Ичласы гапалы ә'лан эдирәм. (*Һамы галхыб чыхыр. Васил'евлә Елмар галырлар. Васил'ев кағызлары дәстәләйир, Елмар шиддәтли бөһран кечирир. Пәнчәрәдән дәниздә гүрүб эдән күнәшиң сон ишыглары көрүнүр. Һарада исә, чаван фәһләләрин охудуғу маһны эшидилир.*) Белә-белә ишләр, йолдаш Елмар. Дейәсән, бир аз яхшы олмады, һә?

Е л м а р—Танышлар... достлар... Мәркәзи Комитәдә эшидиб нә дейәчәкләр... Мән онларын үзүнә нечә бахачағам? Күлара да элә күман эдәчәк ки...

В а с и л ' е в (*сөзүнү кәсир*)—Күлара сиздән яман ичыйиб... Зәнк эләдим, ичласа да кәлмәди.

Е л м а р—Һаггы вар. (*Пауза.*) Йох, Иван Сергеевич, бу чох дәншәтли олду... Демәк мән, беш ил бир ердә охудуғум чаван бир гызын гаршысында

мәғлуб олмагдан горхуб ону алдадырмышам. Мән кәсрими кизләдиб яландан һай-күй галдырырмышам.

В а с и л ' е в (*чидди өз сәрт*)—Бәли, һеч дә яхшы олмады.

Е л м а р—Демәк, мән ади бир горхаг имишәм, Иван Серкеевич. һеч олмаса сиз...

В а с и л ' е в—Сиз горхаг дейилсиниз, йолдаш Елмар, лакин худпәсәндсиниз. Сиз унудурсунуз ки, һәгиги гәһрәман халгдан айрылмыш мәғрур бир шәхсийәт дейил, гәлби халгын гәлбилә бир чарпан, онун йолунда һәр чүр фәдакарлыға һазыр олан ичтиман бир хадимдир! Һәгиги гәһрәманлар гүввәтли адамлардыр! Худпәсәндлик исә ади бир зәифликдир.

Е л м а р—Бу сөзү бир дәфә о да мәнә демишди... Демишди ки, гүввәтли адамлар белә олмур...

(Пауза.)

В а с и л ' е в—Гүввәтли адамлар өз зәиф чәһәтләрини дуяраг онунла мәрданә вурушмағы баһарырлар.

Е л м а р—Инди артыг кечдир, Иван Серкеевич.

В а с и л ' е в—Демәк, партия сизә әбәс күзәштә кетди?

Е л м а р—Мән бундан сонра нә эдә биләрәм... Бу бөйүк ләкәни нә илә тәмизләйә биләрәм?

В а с и л ' е в—Худпәсәндлийә мүбаризә э'лан эдин! О заман һәр шей яхшылығы доғру кедәчәкдир.

Е л м а р—Бәлкә дә эләдир. Бәлкә дә бүтүн бунлар бир заман дүзәләчәкдир... Лакин, лакин мән бөйүк бир сәадәтдән һәмишәлик бинәсиб олдум. Иван Серкеевич, мән Күлараны итирдим, ахы һеч кәс билмирди ки, мән ону нә гәдәр сефирдим...

В а с и л ' е в—Сабаһдан чидди сурәтдә ишә башлайын! Йолдашларынызы да чағырыб апараты тезликлә гуртарын. Нечә дәфә Мәркәзи Комитәдән зәнк әдиб сорушублар.

Е л м а р—Йолдашларым... Онлар бир дә мәннмлә үз-үзә кәлмәк истәрләрми?

В а с и л ' е в (*она кәскин бир нәзәр салыр*)—Онлар партия үзүдүрләр, билдинизми?!

П е р д е .

ДӨРДҮНЧҮ ПЭРДЭ

БЕШИНЧИ ШӘКИЛ

Елмарын эви. Һәр шейдә садә вә зәриф бир аһәнк һисс олунур. Ахшам чағыдыр, отаг гаранлыгыдыр. Пәнчәрәдән дәннәз көрүнүр. Күләра илә Сәлим апаратын лайһәси үзәриндә ишләйрләр. Елмар диванда отурараг юхуламышдыр.

С э л и м—Олмур ки, олмур...

К ү л а р а—Она көрә дә апарат бир гәдәр ишләйиб даяныр. Әсас нөгсан бундан ибарәтдир... О һаглыдыр.

С э л и м—«О» кимдир?

К ү л а р а—Баш ихтирачы...

С э л и м—Нийә адыны демирсән. Гызләра кив ярашмыр, Күләра.

К ү л а р а—Сән буну кин һесаб әдирсән? Әһ, Сәлим, яхшысы будур, һеч бу барәдә данышмаяг... Сән һечә дүшүнүрсән, әкәр бу дүзәлсә апарат ишләйәчәк?

С э л и м—Бу саат завода кедиб йохламаг лазымдыр... Елмар!

К ү л а р а—Ятыбдыр.

С э л и м (*галхыб Елмара яхынлашыр*)—Доғрудан да ятыб.

К ү л а р а—Йорулуб, үч кечәдир көзүнә юху кетмир...

С э л и м—Мән онун ишләмәк габилийәтинә һейранам... Әлә бил әсәбләри дәмирдән йоғрулуб...

К ү л а р а—Һеч билмирәм апарат баш тутмаса, онун һалы һечә олачаг? Һисс әдирсәнми о инди апарата өз талеи кими бахыр...

С э л и м—Нечә олурса-олсун, биз апараты дүзәлдиб гуртармалыйыг. Елмар! Бәрк ятыб...

К ү л а р а—Гой ятсын.

С э л и м—Инсан ятанда симасы нә гәдәр мә'сум, нә гәдәр пак көрүнүр... Бирчә Елмарын үзүндәки ифадәйә диггәт әт. Әлә бил ки, дейир: «Мән дүняа анчаг көзәл вә али ишләр үчүн кәлмишәм... Мән «күнаһ» сөзүнүн нә олдуғуну билмирәм...»

К ү л а р а—Ахы биз һәгийәтән дә дүняа али ишләр үчүн кәлмишик.

С э л и м—Лакин бә'зиләримиз һәятын кимсәйә лазым олмаян хырдалыглары ичинә о гәдәр батырыг ки, өмрүмүздә бир дәфә башымызы галдырыб тәбиәтә, онун бир әбәдийәт гәдәр нәһайәтсиз көрүнән көйләринә, мин илләрдән бәри дуруб һәята тамаша әдән гоча үмманларына бахмырыг... Һалбуки кениш дәннәзләрә сығмаяраг даима саһилә доғру ганад чалан далгаларын сиррли пычылтысы, коллугларда сәсләнән гушларын гайғысыз маһнысы бизи әбәдийәтә, әбәди йүксәлиш вә үлвийәтә чағырыр.

К ү л а р а (*фигирли*)—Бәлкә буна көрә дә өз гәбаһәтимиз бизә әзаб верир. Бәлкә буна көрә дә биз өз күнаһларынын нәдамәтнини үрәк ағрысилә чәкәнләри әфв әдирик!

С э л и м (*күлүмсәйәрәк она сынайычы бир нәзәр салыр*)—Бәлкә һәр шей әбәди көзәллик вә үлвийәтә доғру кетдийн үчүндүр ки, биз илк мәнәб-бәтимизи һеч бир заман унуда билмирик...

К ү л а р а (*сарсылараг*)—Ким билир... Бәлкә дә унуда биләрик...

С э л и м (*мә'налы бир тәбәссүмлә*)—Зәнн эт-мирәм. (*Пауза.*) Сән икинзин дә һаггында амансыз һәрәкәт этдин, Күлара. Икинзин дә... Ахы о сәнн севир...

К ү л а р а (*истеһзалы бир күлүшлә*)—Севир... доғруданмы, мәнһәббәт белә олурмуш!..

С э л и м (*зарафәтлә*)—Йохса сән пәрәстиш истәйирдин?

К ү л а р а—Мәнми пәрәстиш истәйирдим? Ахы сән билирсән, мән һәмишә дөзмүшәм... Мән онун һәр чәфасыны, һәр ағыр сөзүнү гәбул этмишәм... О мәнним юхусуз кечәләримин һакими иди. Онун гү-сурлары мәнә тез кечиб кедәчәк чошгун бир баһар фыртынасы кими көрүнүрдү... Лакин сонралар... нә исә... нә исә... (*Пауза.*) Сәлим, мән завада кеди-рәм... Кедирәм көрүм апаратын әнкәли биз тапан-дырмы...

С э л и м—Йох, йох, мән кедәчәйәм... Сән баш мүһәндислә далашмысан, Яман тәрс кишидир...

К ү л а р а—Онда тез хәбәр кәтир...

С э л и м—Һәләлик. (*Чыхыр.*)

К ү л а р а—Ох, бу күн о гәдәр дарыхырам ки... (*Галхыб аһәстә аоддымарла Елмара яхынлашыр... Әйцлиб мәнзун вә сүрәкли нәзәрләрлә она бахыр. Сонра чеврилиб пәнчәрәнин габагына кечир. Пауза. Бирдән радиода мусиги галхыр. Күлара диксинәрәк чеврилиб Елмара бахыр. Сонра радионун сәсини азалдыр. Пауза. Мусиги. Күлара элини гойнунда чарпазлаяраг динләйир вә Елмара бахыр. Елмар юхуда күлүмсәйир, бу тәбәссүм о гәдәр садә вә мә-сүмдур ки, Күлара да ихтиярсыз күлүмсәйир... Пау-за... Елмар дәрин бир нәфәс алараг ериндә тәрпә-мир. Күлара чәлд пәнчәрәйә тәрәф чеврицәрәк гаш-габаглы бир көрүнүш алыр. Елмар ояныр.*)

Е л м а р (*әтрафына сәксәкәли бир нәзәр са-лыр*)—Күлара, бағышла, бәс Сәлим һаны?

К ү л а р а (*жерийә чеврилмәдән союг бир ифа-дә илә*)—Завада кетди.

Е л м а р—Биз дүшүнән мәсәләни йохламағамы?

К ү л а р а (*жерийә чеврилмәдән*)—Бәли.

Е л м а р (*галхыб лайиһә олан масая янашыр.*)

—Индичә юхуда көрүрәм ки, бу мусиги бизим ичад этдийимиз апаратда чалыныр. (*Пауза. Күлара дә-низә бахмагда давам эдир. Елмар лайиһәни тәдгиг эдир.*) Эләдир... Мүтләг биз тапан кимидир. Бах, бурада бир метал лөвһә олмалыдыр вә бу чархын оху онунла бирләшмәлидир... О заман апарат инди-ки кими бир аз ишләйиб даянмаз. Көрәк Сәлим нә хәбәрлә кәләчәк... Элә дарыхырам ки...

К ү л а р а—Ишығы нийә яндырмырыг, доғру-дан да, адамын үрәйи дарыхыр.

(*Мусиги сусур, Күлара галхыб лампаны яндырыр, элә бу заман бир-биринин ардынча саһил ишыглары яныр.*)

Е л м а р—Элә бил Бакының бүтүн ишыглары-ны бир анда сән яндырдын, Күлара...

К ү л а р а—Бу чох романтик комплемент ол-ду... Мән онлардан анчаг бирини яндыра биләр-дим... Тәәссүф ки, бачармадым.

Е л м а р—Нә билирсән, бәлкә чохдан яндырмы-сан...

К ү л а р а—Бәс ишығыны нийә көрмәдим?..

Е л м а р—Ядындадырмы, институтда охудуғу-муз заман һәмишә бу вахтлар сән һансы шаирдән-сә «Гәлбимдә янан шам» адлы бир маһны охуяр-дын...

К ү л а р а—Ядымдадыр. О маһныда шам ки-ми ичин-ичин янан, зәиф ишыг сачан кизли бир севкидән данышылырды...

Е л м а р—Сән дейирдин ки, идеал мәнһәббәт белә олмалыдыр...

К ү л а р а—Она көрә ки, бизим арзуларымыз онда ени-ени ачылмагда олан вә өз әтрилә дүняла-

ры мæст эдæн тææ гөнчөлөр кимийди... Биз өз фæдакарлыгларымызла бүтүн дуняны æнатæ этмæк, хансы намæ'лум бир истæк уғрундаса дуолмадан шам кими янмаг арзусилæ чырпындырдыг...

Е л м а р—Демæк истæйирсән ки, илләр кечдикчæ инсан худпæсэнд олур...

К ү л а р а—Геч вахт, илләр кечдикчæ инсан худпæсэнд олмур, үрæk чæкдийи интизардан йорулур...

Е л м а р—Амма сән о заманлар дейирдин ки, дуняда ән көзæl зөвг ничран вә интизардыр.

К ү л а р а—Сонралар исә дуйдум ки, ән әзаблы хисс ничран вә интизардыр.

Е л м а р—Гуртар мæни бу ничрандан, Күлара. Сән нәчиб гызсан! Сән билирсән ки, мән сәни нә гæдәр... *(Сарсылараг бир ан сусур.)* Аһ, нәдәмәт нә ағыр олурмуш! *(Кәркин бир һәйчәан ичиндә сусур.)*

К ү л а р а—Әһ, Елмар, бизим бу данышдыгларымыз баһардан сонра кæлиб чыхан сығырчың маһнысына бәнзәйир.

Е л м а р—Демæк, мән кечикмишәм... һатғын вар... һадисәләр әлæ кәтирди ки... Инди мән күчә илæ белә кетмәйә утанырам... Дүнән достларымдан бири мәнә зәнк вуруб ки: «Бу нә ишдир, Елмар... Геч сәндән белә шей көзлэмæк олардымы?» дейир: «Гәзетдә охуянда көзләримә инанмадым»... Будур, чәмийәт нәзәриндә белә олан бир адамы ким севәр? Ахы нә гæдәр дæ олса, сән гызсан... Сән дæ истәйирсән ки...

К ү л а р а *(бир гæдәр әсәби)*—Мән о һадисәни чоҳдан унутмушам, Елмар; лakin билирсәнми... *(Гапы зәнки вурулур. Елмар әсәби һалда кедиб ачыр, Васил'ев дахил олур.)*

В а с и л ' е в—Салам, гуртардышыз?

Е л м а р—Гуртара билмәйшик, Иван Серкевич. Һарасында исә сәһвимиз олуб.

В а с и л ' е в—Мәркәзи Комитәнин катиби бу саат мæдәнә кәлмишиди.

К ү л а р а—Апараты сорушду?

В а с и л ' е в—Бәли, сорушду, чоҳ әтрафлы сорушду вә һәр нәдән чәтинлийимиз оларса, бирбаш өзүнә зәнк этмәйимизи тапшырды.

Е л м а р—Апарат исә...

В а с и л ' е в—Нә олуб?

Е л м а р—Чыхмыр, үч күндүр чалышырыг. Сәлим кетди көрæk нә хәбәрлæ кәләр...

В а с и л ' е в—Руһдан дүшмæk лазым дейил, дуняда һәр шей биз дүшүндүйүмүз кими асанлыгла баш версә һәят чоҳ чансыхычы олар. Суюнуз һардадыр? Яман сусамышам.

К ү л а р а—Мән бу саат сизин үчүн чай һазырларам.

В а с и л ' е в—Зәһмәт чәкмәйин.

К ү л а р а—Нә зәһмәти вар. *(О бири отаға кечир.)*

В а с и л ' е в—Күлара илæ мүнәсибәтиниз енә дæ көзүмә бир тәһәр дәйир... Баша дүшмүрәм, сизин улдузларыңыз нийә барышмыр?..

Е л м а р—Бунун тарихи узундур, Иван Серкевич.

В а с и л ' е в—Ола биләр... Чаванлыг, чошгун бир баһар романыдыр. Сәһифәләдикчә бир-бириндән гәрибә мәнзәрәләрә раст кәлирсән.

Е л м а р—Эләдир... Биз институтда охуянда мән кимсәнин гаршымда даяна билмәдийи бир тәләбә идим.

В а с и л ' е в—Эшитмишәм...

Е л м а р—Мән һәр ердә, һәр ишдә биринчи олмағы адәт этмишдим, охумагда... күллә атмагда, футбол ойнамагда... гәрәз һәр шейдә. *(Пауза.)* Мәним һәятда мæғлуб эдә билмәдийим биринчи адам о олду вә мән ону...

В а с и л ' е в—Севдиниз, бәс о нечә?

Е л м а р—Дейэсэн о да мэнэ гаршы лагейд де-
йилди... Лакин бунула бэрабэр онун мэнэ мүнәси-
бэтинде бир амансызлыг вар иди... Башгалары мө-
ни бармагла көстөрдийи һалда һеч бир һәрәкәтим
онда кичик бир һейрәт әләмәти дә олса доғурмур-
ду... Бу исә мөни...

В а с и л ' е в—Гәзәбләндирирди.

Е л м а р—Бәли... Мән һәм сефир, һәм дә кин
бәсләмәйә башлайырдым.

В а с и л ' е в—Чүнки ону да өзүнүз кини күч-
лү вә мәғрур көрүрдүнүз... Һалбуки, сиз пәләнк ки-
ми әввәлчә ваһимәйә салыб сонра һүчүм әтмәлий-
диниз.

Е л м а р—Бәлкә дә элә иди.

В а с и л ' е в (*папиросуңу яндырыр*)—Яхшы.
бәс инди?

Е л м а р—Инди артыг кечдир, Иван Серкеевич...
О, башгасыны сефир.

В а с и л ' е в—Доғруданмы? Амма мәнә элә кә-
лир ки, о һәлә дә сәни сефир. (*Күләра кәлир.*) Элә-
дирми, Күләра?

К ү л а р а—Эләдир.

В а с и л ' е в (*баркдән күлүр*)—Көрдүнүз?

К ү л а р а (*бирдән шүбһәләңир*)—Әһ, Иван
Серкеевич... Билмирәм сиз нә сорушурдунуз... Фик-
рим о гәдәр мәшғул иди ки, дейин көрүм, нә үчүн
дейирдиниз: «Эләдирми?»

В а с и л ' е в—Әввәлчә сиз дейин көрүм, бу
саат нә һаггында дүшүнүрдүнүз?

К ү л а р а—Мән бу саат ишыглар һаггында дү-
шүнүрдүм...

В а с и л ' е в—Афәрин... Элә биз дә ишыглар
барәсиндә данышырдыг. Дейирдик ки, шам алову
фыртыная давам кәтирмәз!

К ү л а р а—Доғрудур, Иван Серкеевич. (*Баба-
дайы даһил олур.*)

Б а б а д а й ы—Бир дейин көрүм гуртарды,
йохса енә гәнбәргулусу вар?

В а с и л ' е в—Гуртара билмәйибләр...

Б а б а д а й ы—Яхшы, бәс нечә олачаг? Иван
Серкеевич, сән катибә сөз вердин ки, 3 күңә гәдәр
тәчрүбә эдәчәйик.

Е л м а р (*тәвшишлә*)—Доғруданмы сөз вер-
диниз? (*Сәлим даһил олур. Һәйәчанла Сәлимә.*)
Дүзәлди?

С э л и м (*гаһгабаглы*)—Йох, енә дә бир гәдәр
ишләйиб даянды. Заводун баш мүнәндиси дә мөни
лап руһдан салды... Дейир, мәсәлә тәкчә метал лөв-
һәдә дейил. Идеянын әсасы янлышдыр.

Б а б а д а й ы—Йә'ни дейир апарат бир шейә
ярамайчаг?

С э л и м—Бәли, онун сөзүндән белә чыхыр...

К ү л а р а—Гәрибә адамдыр... Көзләрилә көр-
дүйүнә дә шүбһә эдир.

В а с и л ' е в—Йох, мән ону таныйырам... Тәч-
рүбәли мүнәндисдир. Бир әсас олмаса демәз...

Е л м а р (*сарсылмыш һалда*)—Көрүнүр элә-
дир. (*Пауза.*) Йох, мән өз күчүмә инанырам. Мән
сүбүт эдәчәйәм ки, о мүнәндис доғру демир! (*Сә-
лимлә Күләра.*) Кедәк завода. (*Һамы галхыр.*)

П е р д а.

БЕШИНЧИ ПЭРДЭ

АЛТЫНЧЫ ШӘКИЛ

Айдынлыг бир кечә, Бабадайынын буруглары. Бир янында Елмаркилин ихтира этдикләри аппарат гоюлуб. Көрим апаратын янында дуруб. Бакынын санил панорамасы. Һәрдән далгаларын шырылтысы эшидлир. Пәрдә ачылдыгда Көрим бир дэстә чаван фәһләйә изаһат верир.

К э р и м—Сөзүн гуртараны, бу аппарат гуюнун докторудур, вәссәлам.

Л а ч ы н—Йә'ни качалка даянанда да билдирәчәк?

К э р и м—Даянмаг нәдир, дәгигәдә едди әвәзинә, сәккиз дәфә ишләди, о саат хәбәр верәчәк, нефть аз чыхмаға башлады, дәрһал көстәрәчәк, балта пис ишләди...

Л а ч ы н—Даһа дейинән ки, дирикөзлү адамдыр дә!

К э р и м—Бәс нечә!

Л а ч ы н—Ач бир бахаг...

К э р и м—Йох, йох, әл вурмаг олмаз.

Л а ч ы н—Әйә, бомба-зад дейил ки, партласын, ач бир көрәк нә олан шейдир дайна...

К э р и м—Бу саат тәчрүбә эдәчәйик, онда кәлиб бахарсан.

Л а ч ы н—Паһ, «тәчрүбә эләйчәйик!», элә дейир ки, элә бил апараты бу ичад эләйиб!

К э р и м—Бирчә дәстәни чәк! (*Онун янындаки адамлара.*) Кедәк, буруға гоюлан һиссәсини дә көстәрим...

Л а ч ы н—О бири һиссәси дә вар?

К э р и м—Һейф о бөйүклүкдә баша ки, сәндәдир! Бәс ики һиссә олмаса бурда дуруб буругдан нечә хәбәр верә биләр?

Л а ч ы н (*тәәшчүблә*)—По, демәк буругда гоюлан һиссәси бир шей олан кими она хәбәр верәчәк?

К э р и м—Вай һалына, бундан сонра бир дә буругда ятасан! (*Кедирләр, Чәфәргулу илә Лалә йүйүрәрәк кәлирләр.*)

Л а л ә—Һәлә һеч кәс йохдур ки!..

Ч э ф э р г у л у—Бу саат кәләчәкләр.

Л а л ә—Амма яманча йүйүрдүк, бизим әвдән бура бир километр олармы?

Ч э ф э р г у л у—Олар. (*Саатына бахыр.*) Дүз он дәгигәйә гачмышыг.

Л а л ә—Демәк, спорт ярышларында иштирак әдә биләрик.

Ч э ф э р г у л у—Мән дүнән бүтүн шәртләриндән имтаһан вердим.

Л а л ә—Мәнсиз?

Ч э ф э р г у л у—Сән ишдә идин, Лаләчан.

Л а л ә (*апаратыа тохунур*)—Көрәк аппарат нечә чыхыр, мүдир яман һәйәчан кечирир.

Ч э ф э р г у л у—Чох һәйәчан кечирир. Онун еринә мән дарыхырам. Бу саат бүтүн Бакы мәдәнләриндә бу апаратдан данышырлар.

Л а л ә—Тәчрүбә мүвәффәгийәтлә гуртарса, билирсән нә гәдәр севинәчәйик?

Ч э ф э р г у л у—Элә бил һәр шей даяныб бизим бу бөйүк севинчимизи көзләйир.

Л а л э—Аһ, нэ көзэл кечәдир... Мәнэ элэ кәлир ки, дуняда бизим Бакы кечәләриндән көзэл мәнээрә ола билмәз.

Ч э ф э р г у л у—Эләдир, Лаләчан. Бакыны көрдүйүм о илк кечә һеч ядымдан чыхмыр. О заман мәнэ элэ кәлирди ки, ишыглы улдузларла долу көйдән бир парча гопуб дүшүб ерә...

Л а л э—Билирсән дүнән кечә нә фикирләширдим? Көзүмүн габагына кәтирирдим ки, мән охуюб кеолог олмушам... Бах, орадан, денизин лап ичиндән бир буруг газдыраам. Күнүн бириндә белә айдынлыг бир кечәдә гую фантан вурур. Һәр тәрәфдән төкүлүб тамашая кәлирләр; гуюнун баш устасы да сәнсэн... һамы бизи бармагла көстәрир... Шәк-лимизи гәзетләр чап эдир... Эһ, бирчә али мәктәбә кирсәйдим!..

Ч э ф э р г у л у—Онда мәни унутмаздын ки?
(Лалә күлүмсәйәрәк башы илэ «йох» ишәрәси верир. Чәфәргеулу һәйчанла онун әлиндән тутур. Лалә элини чәлд чәкир.)

Л а л э (хош бир һәйчанла)—Ох, кәләчәк үчүн о гәдәр тәләсирәм ки... Бә'зән юхум әршә чәкилир... Пәнчәрәмин габагында отуруб саатларла дәнизә бахырам. Далғалар саһилә чарпараг аңлашылмаз сәсләр чыхарыр... Сонра бирдән һәр шей сәһрли бир сүкута далыр, адама элэ кәлир ки, заман даяныб... Һәр шей суусуб, нә исә фөвгәл'адә бир һадисә көзләйир. Бу заман үрәйим мә'лум олмаян хош бир изирабла дөйүнүр.

Ч э ф э р г у л у—Мән дә сәнин кими олурам, Лаләчан... Мәнэ дә элэ кәлир ки, күнләр гуш кими ганадланыб учур... Эһ, Лаләчан, биз һәлә о гәдәр көзәл күнләр көрәчәйик ки!.. Өзү дә бирликдә... Сәнинлә бирликдә... Элә дейлир?

Л а л э (она бахараг күлүмсәйир вә разылыг ишәрәси олараг енә дә башыны тәрпәдир)—Эләдир.

Ч э ф э р г у л у—Чох сағ'ол, Лаләчан. Бу күн мүдир чағырыб бир кағыз верди ки, он икинчи блокда сәнин үчүн ики отагдаң ибарәт бир мәнзил алмышыг. Сабаһ көчәрән. Иван Серкеевич дә күлә-күлә дейир ки, той плову биширмәк үчүн яхшы мәтбәхи дә вар.

Л а л э—Кәрәк онлары элэ бәзәйәк ки, ичинә кирән һайыл-майыл олсун.

Ч э ф э р г у л у—Анам мәним үчүн бир чүт халы тохуюб, бир маһалын ярашығыдыр. (Ким исә охуюр.) Потушдур, мәнэ саташыр.

(Пауза, һәр икиси күлүмсәйир, Мурадла Потуш кәлир.)

Л а л э—Сән нә яман охуюрсан, Полад...

П о т у ш (зарафатла)—Бәс нечә! Элэ билирсиниз охуян элэ бир Чәфәргеулудур? Даһа демирсиниз ки, папаг алтында оғланлар да вар...

Л а л э—Яхшы, даһа өзүнү өймә!

М у р а д—Потушун кефи бу саат улдузун яныңдадыр.

Л а л э—Билирәм, адыны баяг гырмызы лөвһәйә өзүм язмышам.

П о т у ш (зарафатла)—Нә эдәк, һамынын шәкли гәзетләрин биринчи сәнифәсиндә чап олунмаз ки...

Л а л э—Кимин шәкли чап олунуб?

П о т у ш—Куя ки, билмирсиниз, ох, бу гызлар...

Л а л э—Валлаһ, билмирәм. Баяг тәләсик олду, һеч гәзетләрә баха билмәдим.

П о т у ш—Эләйсә, бахын. (Архасында кизләдийи гәзети юхары еалдырыб. Чәфәргеулунун бөйүк портретини көстәрир.)

Л а л э (севинчини кизләйә билмәйәрәк)—Чәфәргеулу!

(Гәзети Потушун әлиндән гапыб һәйчанла көздән кечирир.)

П о т у ш—Оho! Саваба батдым ки!
(*Лачыңла Қарим кәлир, Қарим Лаләнин чийни үстүндән гәзети охуюр.*)

Л а л ә—«Ярышымызын габагчыл адамлары.. Мәшһур оператор Чәфәргулу Әлигулу оғлу Дүня-малиев».

Л а ч ы н—Һәр ики мә'дәнин ярышда галиб чыхмасы билирсиниз нечә көзәл олду!

П о т у ш—Дейирләр мә'дәнләримизин икисини дә мұкафатландырыблар... Баяг ичласда эшитди-низми, райком катиби дә мә'рузесиндә бир ишарә вурду... Амма Бабадайы бизи яман тә'рифләди.
(*Бирдән Лачына бахараг бәркдән күлүр.*)

К ә р и м—Нә олуб, Потуш?

(*Полад уғунуб кедир.*)

Ч ә ф ә р г у л у (онун голундан дартараг)—
Нийә күлүрсән?

П о т у ш—Ичласда ярыша екун вурурлар. (*Лачыны көстәрәрәк.*) Бу да дуруб башлайыб ки, «Мән Полады ярыша чағырырам». (*Енә күлүр.*)

Л а ч ы н (өзүндән чыхараг)—Бәс нә? Элбәт-тә чағырырам!.. Йә'ни сәнин гәдәр дә олмаячағам?!

П о т у ш—Нә вар, нә вар? «Бабадайы мәни тә'рифләйиб!»

Ч ә ф ә р г у л у—Бабадайы сизин һамынызла фәхр әдир.

К ә р и м—Һаггы вар да: бура тәзә кәләндә аллаһын манометрини дә дейә билмирди.

Л а л ә—Нечә дейирди?

К ә р и м—Һа дейирдим «манометр», диниб башлайырды «мантометр». (*Лалә бәркдән күлүр.*)

Л а л ә—Мантометр?

(*Чаванлар бәркдән күлүшәрәк о бири буруға тәрәф кедирләр.*)

Л а л ә (тәкрар шәклә бахыр)—Бурда нә көзәл дүшмүсән.

Ч ә ф ә р г у л у—Көзәл олмасаг да йола кедәр, Лаләчан, әлә дейилми?

Л а л ә—Әләдир, оғланын көзәллийи онун ағлы вә чәсарәтидир.

Ч ә ф ә р г у л у—Һәмишә фикир әдирәм ки, гәзетләр-зад һамы мәндән шәкил истәйир, амма сән...

Л а л ә—Сәнин шәклин чохдан мәнәдир.

Ч ә ф ә р г у л у—Һардан сәнәдәдир? Мән ки, вер-мәмишәм.

Л а л ә—Көрүрсән, сән вермәмисән, амма мән тапмышам.

Ч ә ф ә р г у л у—Ялан дейирсән, көстәр көрүм.

Л а л ә (әлини үрәйини үстүнә гояраг ушаг кими садә вә тәбиш бир ифада илә)—Нечә көстә-рим? Ахы мүмкүн дейил...

Ч ә ф ә р г у л у—Һәмишә?

Л а л ә—Һәмишә! Кедәк. (Онун голундан дартыр. Һәр икиси йүйүрәрәк Поладкилин янына кедир, Күлара илә Сәлим кәлирләр.)

К ү л а р а—Доғрудур... Кәләчәкдә апараты телевизор һадисәләрилә әлагәләндирәрәк даһа да инкишаф әтдирмәк олар. (Апараты яхынлашырлар.) Инди һәр буна баханда мәнә әлә кәлир ки, дүняя ени вә гәрибә бир инсан кәлмишдир... Ахы ики ил әввәл бу ялһыз ширин бир арзу иди...

С ә л и м—Һәр шей дә бунун кимидир... Кечән ил бу вахт биз сәни ярыша чағырырдыг... Бу күн исә она екун вурурғ.

К ү л а р а—Бә'зән мәнә әлә кәлир ки, арзуларымыз замана сығмыр. Әһ! Сәлим, бизим һәлә о гәдәр арзумуз вар ки... Будур, мән һәр Хәзәрә баханда онун далғалары арасындан йүксәләчәк икинчи Абшерон һаггында дүшүнүрәм...

С ә л и м—Йох, Күлара, икинчи Абшерон көзәл Көй-Көлүн гоншулуғунда яраначағдыр!

Е л м а р (кәлир)—Бирчә бу интизардан гур-тарайдыг. Һәр дәгигә бир ил кими кечир...

Күлара—Бир, яндан интизар, бир яндан да айрылыг.

Елма—Нечә айрылыг?

Күлара—Сәлим сабаһ кедир.

Елма—Доғрудан?!

Сәлим—Тәйиннамәни алмышам, Кировабад-нефт трестиниң үчүнчү мәдәнинә мүдир.

Күлара (*Елмара*)—О өз севкили мәдәнинә етән кими бизи ундачагдыр.

Сәлим—Неч унда биләрәмми? Бирликдә нә гәдәр көзәл күнләр кечирмишик... О күнләрин хатирәси мәним үчүн о гәдәр эзиздир ки...

Елма—Күлараның үрәйини көйрәлтдин... Ахы мәдән мүдирәси олса да, енә дә гыздыр...

Сәлим—Бу нәдир, Күлара, доғрудан да көзләрин яшарыб? (*Мәналы бир тәбәссүмлә.*) Сонра Елмар гысганар һа!

Елма (*пәрт оларак*)—Ериндә вурдун. (*Пауза.*) Мәни бағышла, Сәлим. Мән сәнин һагында тис олмушам...

Сәлим—Йох, дүз демирсән, сән һәмешә мәним эзиз достум олмусан.

Күлара—Бах, тез-тез, һәр күн мәктүб язарсан...

Сәлим—Һәр күн... баш үстә... мәнә гонаг кәләрсиниз... Ахы биз орада ени бир аләм гурачафыг. Биз Гошгардан ахыб кәлән суларын тәранәси алтында ени нефт сәлтәнәти ярадачафыг... Инди мәним ән бөйүк арзум белә көзәл бир баһар ахшамында Кировабад буруглары арасындан Сталин йолдаша галибийәт рапорту язмагдыр. Биз буну язачафыг. Кечдийимиз йоллар о гәдәр ишыглыдыр ки, мән чатачафымыз мәнзили индидән көрүрәм.

Күлара—О ишыглы йолларда мән сәнә ени сәадәтләр арзу эдирәм, Сәлим!

Сәлим—Тәшәккүр эдирәм, Күлара. О ени сәадәтин чичәкләрини биз енә дә бирликдә көрәчәйик,

Күлара.. Бизим үчүн айрылыг йохдур. (*Саатына бахыр.*) Инди исә мәнә беш дәгигәлийә бағышла-йын. Комбинат рәйсинә зәнк вурачағам. (*Кедир.*)

Елма—Мән сәни она гысганырдым.

Күлара—Амма о һәмешә сәни мәним нәзәримдә йүксәлтмәйә чалышырды.

Елма—Мән исә иши о дәрәчәйә чатдырмышдым ки, апаратын кәтирәчәйи шөһрәтә ону шәрик этмәкәк үчүн... Әһ, Күлара, нечә олду ки, элә вахтарымда сән мәнә нифрәт этмәдин?...
Күлара—Мән буну истәдим, Елмар, лакин... бачармадым. Ахы биз йызлар илк севкимизи сизин кими асанлыгга унда билмирик.

Елма—Тәшәккүр эдирәм... Сәнә дә, чәмий-йәтимизә дә: сиз мәним һәятымда башланан драманың дәһшәтли сәһнәләр яратмасына имкан вермәдиниз... Сәнсиз һәр дәгигәм кәдәр вә изтираб ичиндә кечдийи һалда һәр дәфә буну сәнә этираф этмәк истәдикдә элә бил гәлбимдә союг бир илан баш галдырыб бүтүн варлыгыма һаким олурду.

Күлара—Нә чүр илан? Күрзә, йохса Елмар...

Елма—Сән күлүрсән? Бу, доғрудан да, күлүнч иди... Сәни дүнялар гәдәр севән мән, сәнин гурууна дәзә билмирдим. Мән сәни мүти бир гыз кими көрмәк истәйирдим. Лакин һәят мәнә әксини көстәрди. Мән онун амансыз дөйүш вә сынагларындан чыхандан сонра апладым ки, һагиги сәадәт—афыл вә гүввәчә бир-биринә тай оланларын мәнәб-бәтиндәдир!

Бабайы (*кәлир*)—Ахшамыңыз хейир, чаванлар! Сәһбәтинизә мане олмадым ки?

Күлара (*һәйәчанла*)—Сизин кәлишиниз һәр заман хошдур, Бабадайы.

Бабайы—Әһ, гызым, инди кәлә-кәлә о ишыглары бахдым, хәялым доланыб кечән күнләрә кетди.

Күлара—Эладир, белә көзәл кечәләрдә инсан чох заман кечмишләри хатырлайыр.

Бабадайы—Мәним бабам Чапыг һачы Мурад да бу ерләрдән нефть чыхарырмыш... Вәфат этдйи күн индики кими көзүмүн габагындадыр. О вахт мәним сәккиз яшым оларды... О исә йүз ийирмини кечмишди... Он ики сайтал огул атасы олмушду. Йүз әлли нәвә-нәтичә бабасы иди. Бир яз ахшасы һамымызы чагыртды, ики ениетмә нәтичәсинә әмр этди ки, голтуғуна кирсинләр... Учабой, гарабәниз, зәһмли бир киши иди. Дикәлиб инди ишыглар янан о ерләре сары бахды, бахды... Сонра бизә тәрәф дөнүб курултулу бир сәслә деди: «Үстүндә дурдуғунуз бу торпағын алтында түкәнмәз бир хәзинә ятыр... Күн кәләр ки, онун шә'ләси дуняны чырагбан эләйәр. Бу ачы йовшанлы торпағын гәдрини билин!» Сонра үзүн нәвә-нәтичәсинә чевириб: «Мәним үстүмдә һеч кәс ағламасын,—деди,—мән шәрәфлә яшадым, шәрәфлә дә кедирәм, анчаг элә билмәйин ки, һәмишәлик кедирәм... Будур, бах гайыды енидән кәлирәм». Бу сөзләрлә гоча, нәслинин ән кичийи олан мәниг кәстәрди.

Күлара—Нә гуввәтли адаммыш!..

Бабадайы—Бабам доғру дейрди... Будур, уста Баба яваш-яваш кедир, уста Чәфәргулу исә кәлир. *(Уста Фаизлә Балаян сөһбәт эләйә-эләйә кәлирләр.)*

Уста Фаиз—Мәнә нә вар, гәдәшим, кефим көк, дамағым чағ, планы дүз йүз он үч фаиз еринә етирмишәм. Инди дә папағумы әйри гоюб кәзирәм. *(Бабадайы.)* Даһа бир сөзүн йохдур ки, уста?

Бабадайы—Енә Короғлуя дөнмүсән, Уста Фаиз.

Балаян—Ашпаз Сара Абрамовна буна дейир ки, «сәнә отуз бешдән чох яш вермәк олмаз». Одур ки, инди учмаға ганады йохдур.

Уста Фаиз—Нийә дә олмасын, гәдәшим,

дүпбәдүз әлли дөрд яшым вар. Анчаг арвад үзүмә бахыб дейир: «Балададаш, сәнә 35 яш анчаг верәрәм».

Балаян—Ашпаз Сара Абрамовна ки, деди—гуртарды, уста, мән һәлә көзүмү ачыб буну белә Балададаш көрмүшәм, гочалмыр ки, гочалмыр!

Уста Фаиз—Нийә гочалырам, гәдәшим, үчдә алачағым йох, бешдә верәчәйим, планымы да ки, дүпбәдүз йүз он үч фаиз еринә етирмишәм.

Бабадайы—По, «йүз он үч фаиз!», чох бөйүк шүчәәт кәстәрмисән. Габагда сән йүз фаиз идин, мән йүз он үч, инди сән йүз он үчсән, мән йүз ийирми үч.

Уста Фаиз—Яхшы, инди ки, белә олду, варамам сәнинлә. *(Мәммәдзадә илә Васил'ев кәлирләр.)*

Васил'ев—Мәсәлә ялныз Авропа вә Америка чатмаг дейил, биз буну артыг һәлл әтмиш олдуғумузу бүтүн дуняя сүбүт этдик. Инди әсл мәсәлә Америка техникасыны чох-чох керидә гоюб кәмәкдән ибарәтдир.

Мәммәдзадә—Салам, йолдашлар!

Елмар—Салам, йолдаш Мәммәдзадә! Тәчрүбәни башлаяг.

Мәммәдзадә—Башлаяг, көрүрәм, чох да-рыхырсыныз.

Елмар *(апараты ачараг онун үстүндәки телефон дәстәйини көтүрүр)*—Алло. Апараты йохламаға башлайырыг. *(Сәлимә.)* Чәрәяны ач. *(Сәлима чәрәяны ачыр, апарат ишләмәйә башлайыр, һами марагла бахыр. Елмар севинчлә.)* Апарат 227 нөмрәли гуюнун нормал вәзийәтдә ишләдийини кәстәрир.

Мәммәдзадә *(хәлвәтчә Чәфәргулуя)*—Кет качалканы даяндыр.

(Чәфәргулу кедир.)

Кәрим *(Мурада)*—Мән демншәм гую докторудур, вәссәлам.

П о т у ш (*Лачына*)—Ишин харабдыр, даһа бу-
ругда ята билмэйэчэксэн. Элэ ки, башладың хорул-
дамаға, о саат мүдирэ хэбэр верэчэк.

Л а ч ы н—Мэнэ нэ вар, үч күн дэ юхусуз гал-
сам һалыма тэфаүт элэмэз. Сэн өзүндән даныш
ки, даһа буруғу башына гоюб дэгигэдэ ашханая га-
ча билмэйэчэксэн.

П о т у ш—Бура бах эй, бир дэ элэ сөзлэр да-
нышма, мэн инди стахановчүям. (*Аллаһяр вэ Худа-
верди киши даныша-даныша кэлирлэр.*)

А л л а һ я р—Чаным, зор дейил ки, бизи өзлэ-
ринэ гатмырлар. Ай гочалыг!

Х у д а в е р д и—Баба, сэн индийэчэң бизэ ни-
йэ хэбэр вермэмисэн?

Б а б а д а й ы—Нэйи, Худаверди киши?

Х у д а в е р д и—Һай?

А л л а һ я р—Дейир о мүдир дүзэлтдийини көс-
тэрэчэклэр!

Б а б а д а й ы—Лап ериндэ кэлмисиниз, будур
бах, көстэрирлэр.

Е л м а р (*эсэби һалда ишләйир*)—Качалка
даянды.

Б а б а д а й ы—Һеч мәнним гуюмун даяндығыны
өмүрдэ көрэн олуб?

Е л м а р—Нечэ йэ'ни, будур, аппарат качалка-
нын даяндығыны көстэрир.

В а с и л ' е в—Дарыхма, Елмар, йолдаш Мәм-
мэдзадэ качалканы гәсдән даяндырыб.

Е л м а р—Дейирэм ахы!

(*Күлүшүрлэр.*)

М ә м м э д з а д э (*Елмара*)—Бир дэгигэлийэ
зәһмәт чәкни. (*Елмар галхыр, Мәммэдзадэ дэстәйи
көтүрүр.*) Алло, качалканын һәрәкәтини дэгигэдэ
она галдыр. Олду... Енэ дэ эввәлки сүр'әтиндэ сах-
ла... Олду. (*Пауза, Мәммэдзадэ аппараты диггәглэ
нәзәрдән кечирәрәк галхыр.*) Тэбрик эдирәм, йол-

дашлар, тэчрүбэ мүвэффегийәтлэ ичра олунду.
Апарат сынагдан чыхды. Онун һазыр олдуғуна вэ
бир нечэ айдан сонра бүтүн мә'дәнләримиздэ тэтбиг
олунараг бизэ бөйүк хейирләр верэчәйинэ инанмаг
олар. Тэбрик эдирәм, йолдаш Елмар!

П о т у ш (*тәшәххүслэ*)—Тэбрик эдирәм, йол-
даш Елмар! (*Елмарын элини сыхыр, һамы күлү-
шүр, һамы Елмаркили тэбрик эдир. Күләра һәй-
чанла Елмарын элини сыхыр.*)

К ү л а р а—Тэбрик эдирәм, Елмар!

Е л м а р (*тәәччүблэ*)—Биз ки, бир ердэ иш-
ләмишик!

К ү л а р а—Онун әсл мүәллифи сәнсэн, биз сә-
нэ анчаг көмәк эләмишик.

С э л и м—Доғрудур, Елмар, онун әсл мүәллифи
сәнсэн.

В а с и л ' е в—Ики бөйүк севинчин бир күндэ
олмасы чох фәрәһлидир. Биз бу күн һәм ярышы га-
либийәтлэ баша вурдуг, һәм дэ аппараты.

Е л м а р—Ярыш гуртармайыб, Иван Серкеевич
биз ону енидән башлайырыг.

В а с и л ' е в—Сиз доғру дейирсиниз, йолдаш-
лар, бизим ярышымыз интиһасыздыр; чүнки сося-
лизм ярышы ени бир хасийәт, ени бир кейфийәт
олараг совет адамларынын тәбиәтинэ дахил олмуш-
дур. Бизи ондан айры тәсөввүр этмәк мүмкүн дейил.

Б а б а д а й ы—Әлбәттэ, эн бөйүк гәләбә һәлэ
габагдадыр, мәнним вәтәним дэ, онун гәһрәман оғул-
лары да һәмишә олдуғу кими енэ дэ бөйүк Сталин
гаршысында өз мүгәддәс андыны еринэ етирәчәк-
дир!

С о н

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Сәһ.

Баһар сулары	3
Ишығлы йоллар	85

Редактору: Әмираслан Рәҷәбов

Чапа нмзаланымыш 18/VIII-1949. Чап листи 9,75. Нәшрийят листи 7,2.
ФГ16120. Сифариш № 614. Тиражи 5.000

Азәрбайжан ССР НС янында Полиграфия Сәнәи, Нәшрийят вә Китаб
Сатышы Ишләри Идарәсинини „Гымыл Шәрг“ мөтбәәси.
Баки, Гәзи Асланов күчәси, 80.

